

**GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE
ANTİGONE'NİN FARKLI
YORUMLARINA METİNLERARASI BİR
YAKLAŞIM
Nazlı POLAT
(Yüksek Lisans Tezi)
Eskişehir, 2018**

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE ANTİGONE’NİN FARKLI YORUMLARINA METİNLERARASI BİR YAKLAŞIM

Nazlı POLAT

**T.C.
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Karşılaştırmalı Edebiyat Anabilim Dalı**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir, 2018

T.C.

**ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

**NAZLI POLAT tarafından hazırlanan GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE
ANTİGONE'NİN FARKLI YORUMLARINA METİNLERARASI BİR
YAKLAŞIM başlıklı bu çalışma 20.06.2018 tarihinde Eskişehir Osmangazi
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim
Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda
başarılı bulunarak, jürimiz tarafından KARŞILAŞTIRMALI EDEBİYAT
ANABİLİM Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.**

Başkan

Dr. Öğr.Üyesi Süleyman İNCEEFE

Üye

Prof. Dr. Medine Sivri (Danışman)

Üye

Dr. Öğr.Üyesi Engin BÖLÜKMEŞE

ONAY

.../ .../ 2018

(İmza)

**Prof. Dr. Nurullah UÇKUN
Enstitü Müdürü**

20/06/2018

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin/projenin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Nazlı POLAT

ÖZET

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE ANTİGONE’NİN FARKLI YORUMLARINA METİNLERARASI BİR YAKLAŞIM

POLAT, Nazlı

Yüksek Lisans-2018

Karşılaştırmalı Edebiyat Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Medine SİVRİ

Bu çalışmada, Sophokles’in **Antigone** adlı eserinin, kendinden sonra yazılmış olan Bertolt Brecht, Jean Anouilh ve Kemal Demirel’in aynı adı taşıyan eserleriyle olan ilişkileri metinlerarasılık bağlamında incelenecektir. Tragedya klasikleri arasında yer alan Sophokles’in **Antigone** adlı eserinin kendinden sonraki yazarları ve eserleri nasıl etkilediği, eserlerin birbirleriyle olan benzerlik ve farklılıkları, nasıl bir dönüşüme uğradıkları ve ne tür müdahalelere maruz kaldıkları, karşılaştırmalı edebiyatın da verilerinden yararlanarak metinlerarasılık yöntemiyle aydınlatılmaya çalışılacaktır.

Çalışmada öncelikle metinlerarasılık yönteminden bahsedilecek, incelenecek olan eserler ve yazarları hakkında tek tek bilgi verilecek, daha sonra tüm eserler metinlerarasılık yönteminden faydalanılarak uygulamalı olarak incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Antigone, metinlerarasılık, karşılaştırmalı edebiyat, tragedya.

ABSTRACT

FROM THE PAST TO THE PRESENT: AN INTERTEXTUAL APPROACH TO ANTIGONE’S DIFFERENT INTERPRETATIONS

POLAT, Nazlı

Master Degree -2018

Department of Comparative Literature

Adviser: Professor Medine SİVRİ

In this study, the relation of Sophocles’s **Antigone** with the works of the same name of Bertolt Brecht, Jean Anouilh and Kemal Demirel written after himself will be examined in context of intertextuality. It will be attempted to illuminate Sophocles’s **Antigone**, which is one of the tragedy classics, through intertextuality, by explaining how the works of the authors and works of the later authors, their similarities and differences with each other, how they are undergoing transformation and what kind of interventions they are exposed to, using comparative literature.

In the study, firstly, the intertextuality method will be mentioned, the information about the works to be studied and the authors will be given one by one, then all the works will be practically examined by using the intertextuality method.

Key words: Antigone, intertextuality, comparative literature, tragedy.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	ix
GİRİŞ	1

1.BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. KARŞILAŞTIRMALI EDEBİYAT-METİNLERARASILIK İLİŞKİSİ	4
1.1.1.Karşılaştırmalı Yazın Eleştirisi Ve Metinlerarası Eleştirisi.....	5

2.BÖLÜM

METİNLERARASILIK

2.1. TANIM-KURAM-KÖKEN	7
2.2.METİNLERARASI YÖNTEMLER.....	9
2.2.1. Ortakbirliktelik İlişkileri	9
2.2.1.1.Alıntı ve Gönderge	9
2.2.1.2.Gizli Alıntı – Aşıırma.....	10
2.2.1.3.Anıştırma.....	10
2.2.2.Türev İlişkileri.....	11
2.2.2.1.Yansılama.....	11
2.2.2.2.Alaycı Dönüştürüm	12
2.2.2.3.Öykünme	12

3.BÖLÜM

TRAGEDYA NEDİR?

3.1. TRAGEDYANIN TANIMI	16
3.2. TRAGEDYANIN ÖĞELERİ.....	16
3.3. TRAGEDYANIN İŞLEVİ.....	17
3.4. ANTİGONE’NİN DRAMATURJİK ÇÖZÜMLEMESİ	17

4. BÖLÜM

ANTIGONE’NİN FARKLI YORUMLARININ TANITILMASI

4.1. SOPHOKLES- “ANTİGONE”	19
4.1.1. Yazarın Yazın Hayatı ve Eserin Önemi	19
4.2. BERTOLT BRECHT – “SOPHOKLES’İN ANTİGONESİ”.....	26
4.2.1. Yazarın Yazın Hayatı ve Eserin Önemi	26
4.3. JEAN ANOUILH – “ANTIGONE”	29
4.3.1. Yazarın Yazın Hayatı ve Eserin Önemi	29
4.4. KEMAL DEMİREL- “ANTİGONE”	33
4.4.1. Yazarın Yazın Hayatı ve Eserin Önemi	33

5. BÖLÜM

SOPHOKLES’İN ANTİGONE’Sİ VE GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE ANTİGONE’NİN FARKLI YORUMLARININ METİNLERARASI YÖNTEMLE İNCELENMESİ

5.1. SOPHOKLES’İN ANTİGONE ADLI ESERİ.....	36
5.2. BERTOLT BRECHT’İN “SOPHOKLES’İN ANTİGONESİ” ADLI ESERİ.....	39
5.3. JEAN ANOUILH’İN “ANTİGONE” ADLI ESERİ	48

5.4. KEMAL DEMİREL’İN “ANTİGONE” ADLI ESERİ	61
---	----

6. BÖLÜM

SOPHOKLES, BERTOLT BRECHT, JEAN ANOUILH VE KEMAL DEMİREL’İN ANTİGONE ADLI ESERLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

6.1. SOPHOKLES, BERTOLT BRECHT, JEAN ANOUILH VE KEMAL DEMİREL’İN ANTİGONE ADLI ESERLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI...	70
--	----

SONUÇ	77
-------------	----

KAYNAKÇA.....	81
---------------	----

ELEKTRONİK KAYNAKLAR	85
----------------------------	----

ÖNSÖZ

Bu çalışmada ünlü tragedya yazarı Sophokles'in yüzyıllardır pek çok okurun ve yazarın ilgisini çekmeyi başarmış eseri **Antigone** incelenecektir. **Antigone**, ses getiren bir eser olması sebebiyle yazıldığı dönemden sonra da pek çok edebiyatçı ve tiyatroçunun ilgisini çekmiş ve eseri yeniden kaleme alan yazarlar olmuştur. Bu çalışmada alt metin olan Sophokles'in **Antigone**'sinin kendinden sonra kaleme alınmış olan Fransız yazar Jean Anouilh'in, ünlü Alman tiyatro yazarı Bertolt Brecht'in ve Türk yazar Kemal Demirel'in aynı adı taşıyan eserleriyle olan ilişkileri metinlerarasılık bağlamında incelenecektir.

Bu çalışmada metinlerarası inceleme yöntemi kullanılacaktır. Bu çerçevede incelenecek edebi eserlerin birbirleriyle olan bağıntıları, çokseslilikleri, eserlerin birbirleriyle etkilenmeleri sonucunda nasıl yeni anlamlarla donatıldığı ya da nasıl değişikliklere uğradıkları, eserlerin birbirlerine benzedikleri ve farklılaştıkları yönlerin saptanması hedeflenmektedir.

Sophokles'in **Antigone** adlı eseri yüzyıllar önce yazılmasına rağmen gerek konusu gerekse Sophokles'in usta kalemi sayesinde büyük yankı uyandırmış, farklı dönemlerde, farklı yazarlar tarafından tekrar kaleme alınmış ve gerek edebiyatçılar, gerek tiyatrocular tarafından defalarca üzerine incelemeler yapılmıştır. Bizim çalışmamızda bu konuya tekrar yer verme amacımız ise; hem alt metnimiz olan **Antigone**'yi hem de bu eseri tekrar kaleme alan yazarların **Antigone**'lerini metinlerarasılık yönteminin yanı sıra karşılaştırmalı edebiyat verilerinden de yararlanarak inceleyecek olmamızdır. Böylece okuyucuya eserleri hem yaşadığı değişim ve dönüşümlere göre hem de benzerlik ve farklılıklarına göre inceleme imkanı sunmak ve gerek metinlerarasılık alanına gerekse karşılaştırmalı edebiyat alanına yeni bir bakış açısı ve daha sonra yapılacak olan incelemeler için yararlı bir çalışma sunmak hedeflenmiştir.

Öğrencisi olmaktan büyük mutluluk duyduğum Sayın Hocam Prof. Dr. Medine Sivri'ye, tezin yazım sürecinde düzenli olarak ilgilendiği, bilgi ve deneyimlerini benimle paylaştığı ve göstermiş olduğu anlayış, sabır ve emek için teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Ardından her zaman yanımda olan maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen aileme ve eşim Yasin Polat'a teşekkür ederim.

Ayrıca Yüksek Lisans eğitimim süresince beni maddi anlamda destekleyen ve bilimsel çalışmama odaklanmamı sağlayan burs sağlayıcıım TUBİTAK’a teşekkürü bir borç bilirim.

Karşılaştırmalı Edebiyat lisans ve yüksek lisans öğrenimim boyunca ilgi, destek ve yardımlarını benden esirgemeyen tüm hocalarıma minnettarım.

NAZLI POLAT

GİRİŞ

Bu çalışmada, ünlü tragedya yazarı Sophokles'in Antigone adlı eseri ve farklı yıllarda, farklı ülke edebiyatlarına mensup yazarlar tarafından tekrar kaleme alınan Antigone'ler metinlerarasılık bağlamında incelenecektir. Bu bağlamda sırasıyla Jean Anouilh, Bertolt Brecht ve Kemal Demirel'in eserlerine yer verilecektir.

Tragedya klasikleri arasında yer alan Sophokles'in Antigone adlı eserinin kendinden sonraki yazarları ve eserleri nasıl etkilediği, eserlerin birbirleriyle olan benzerlik ve farklılıkları, yaşadıkları anlamsal değişim ve dönüşümler, karşılaştırmalı edebiyatın da verilerinden yararlanarak metinlerarasılık yöntemiyle aydınlatılmaya çalışılacaktır.

Çalışmada bu konunun seçilmiş olmasının sebebi, ünlü tragedya şairi Sophokles'in insan gerçekliğinin değişmez yanlarını büyük bir ustalıkla ortaya koyan Antigone adlı eserinin binlerce yıl geçmesine rağmen, gerek Bertolt Brecht, Jean Anouilh, Henry Bauchau gibi Batı'lı yazarlar, gerekse Kemal Demirel gibi çağdaş Türk yazarları tarafından önemsenip tekrar kaleme alınmış olmasıdır. Antigone'nin pek çok yazarın dikkatini çekmiş olma sebebi ise Sophokles'in başarısıdır.

Antigone oyunuyla dünya edebiyatında ilk direniş oyununu yaratan ve kadın kahramanı odağa yerleştiren Sophokles, kadın karakteri pek çok yönden çarpıcı biçimde ele almış, kadın erkek ilişkilerindeki büyük yasağı bir kenara itip, kadını - kendi doğrularının kahramanı olarak biçimlendirmiştir (Sina, 2010: 77-78).

Sophokles'in başlıca başarısı, devrimci bir edebiyatçı olması ve eserlerine daha önce örneğine rastlanmamış yenilikleri getirerek tragedyaya yeni bir bakış açısı kazandırmış olmasıdır.

Karşılaştırmalı edebiyatın başlıca amaçlarından birinin de farklı kültürlerle ve edebiyatlara ait olan benzer eserleri incelemek olması bakımından, metinlerarasılık yöntemiyle incelenecek olan farklı zamanlarda, farklı kültürlerde ve farklı yazarlar tarafından yazılmış olan "Antigone" adlı eserlerin, alt metin olan Sophokles'in Antigone adlı eserinden ne derece etkilendikleri, uğradığı anlam değişimi ve dönüşümleri gözler önüne serilecektir. Çalışma hem farklı toplumlara ait eserleri incelemesi bakımından karşılaştırmalı edebiyat alanına mütevazî bir katkı sunacak hem de inceleyeceği konu ve eserler bakımından, her metnin kendinden önce

Üretilmiş diğer metinlerle bağlantılı olabileceğini savlayan metinlerarasılık çalışmalarına da yeni bir örnek teşkil edecektir.

Bu çalışmanın amacı, yukarıda da belirtildiği gibi tragedya klasikleri arasında yer alan Sophokles'in Antigone adlı eserinin bu çalışmada yer alan diğer eserler ve yazarları nasıl etkilediği, farklı dönemlerde yazılan bu eserlerin ne tür değişikliklere uğradıkları, anlamsal dönüşümleri ve birbirleriyle olan benzerlik ve farklılıklarının karşılaştırmalı edebiyatın da verilerinden yararlanarak metinlerarasılık yöntemiyle incelenmesidir.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır.

"Kuramsal ereve" isimli birinci bölümün "Karşılaştırmalı Edebiyat-Metinlerarasılık" isimli alt başlığında karşılaştırmalı edebiyat ve onun inceleme yöntemlerinden olan metinlerarasılık yöntemi arasındaki ilişki açıklanmaya çalışılacaktır. Karşılaştırmalı edebiyat-metinlerarasılık isimli bölümün alt başlığında ise metinlerarası eleştirden bahsedilerek karşılaştırmalı edebiyatla olan ilişkisi aydınlatılacaktır.

"Metinlerarasılık" isimli ikinci bölümde ise "Tanım-Kuram-Kken" başlığı altında metinlerarasılık yöntemi genel hatlarıyla incelenecektir.

"Antigone'nin Farklı Yorumlarının Tanıtılması" isimli üçüncü bölümün ilk başlığında Sophokles'in yazın yaşamı ve Antigone adlı eseri hakkında, ikinci başlığında Bertolt Brecht'in yazın yaşamı ve Sophokles'in Antigone'si adlı eseri hakkında bilgi verilecektir. nc alt başlıkta Jean Anouilh'in yaşamı ve eseri, dördüncü alt başlıkta ise Kemal Demirel'in yazın hayatı ve eseri hakkında gerekli bilgiler verilecektir.

"Sophokles'in Antigone'si ve Geçmişten Günümüze Antigone'nin Farklı Yorumlarının Metinlerarası Yöntemle İncelenmesi" isimli dördüncü bölümde ise ilk alt başlıkta alt metin olarak yararlanılan Sophokles'in Antigone adlı eseri hakkında eserden alıntılar yapılarak bilgi verilecektir. İkinici alt başlıkta Jean Anouilh'in eserine metinlerarasılık yöntemiyle yaklaşılarak eserden alıntılarla uygulamalı bir çalışma yapılacaktır. Anouilh'in eseri ve alt metin arasında gerçekleşen metinlerarası yöntemler (alıntı, gizli alıntı, yansılama, öykünme,anıştırma,genişletme, düzyazılaştırma...) tek tek açıklanacaktır. nc alt başlıkta ise Bertolt Brecht'in Sophokles'in Antigone'si adlı eserinin diğer eserlerle olan benzerlik ve farklılıkları

uygulamalı bir şekilde gözler önüne serilmeye çalışılacaktır. Dördüncü alt başlıkta ise Kemal Demirel'in eseri ve uğradığı anlamsal dönüşümler incelenecektir. Tüm bu eserler öncelikle alt metin olan Sophokles'in eseri baz alınarak incelenecektir.

“Sophokles, Bertolt Brecht, Jean Anouilh ve Kemal Demirel'in Antigone Adlı Eserlerinin Karşılaştırılması” isimli beşinci bölümde ise tüm eserlerin toplu değerlendirmesi yapılarak uygulama kısmı tamamlanacaktır.

“Sonuç” bölümünde ise Sophokles'in eserinin farklı kültürlerde ve dönemlerde, farklı yazarlar tarafından ele alınış biçimleri, eserlerin birbirleriyle olan benzerlikleri ve farklılıkları, anlamsal değişim ve dönüşümleri metinlerarası bakış açısıyla ele alındıktan sonra elde edilen verilerin genel bir değerlendirilmesi yapılacaktır.

Geçmişten Günümüze Antigone'nin Farklı Yorumlarına Metinlerarası Bir Yaklaşım adlı inceleme sayesinde metinlerarasılık çalışmalarına ve karşılaştırmalı edebiyat bilimi alanına küçük de olsa bir katkı sağlanacağı umut edilmektedir.

1.BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. KARŞILAŞTIRMALI EDEBİYAT-METİNLERARASILIK İLİŞKİSİ

Farklı uluslara ait iki veya daha fazla edebiyat eserini konu, şekil, tür, dil özellikleri gibi açılardan karşılaştırıp, farklı, benzer veya ortak özelliklerini ortaya çıkarmayı görev edinen karşılaştırmalı edebiyatın genel amacı; farklı uluslara ait eserlerin birbirleriyle olan ilişkilerini incelemektir. Bu amaç bağlamında kullandığı yöntemlerden birisi de metinlerarasılık yöntemidir. Metinlerarasılık öncelikle kendinden önce yazılmış metinlerle ilişkisi olmayan hiçbir metnin olmadığı düşüncesini savunur.

Örnek alma, etkilenme olayında iz sürme, karşılaştırmalı edebiyat bilimi çalışmalarının etkinlik alanıdır. Ortak konuların, farklı ulusların yazarlarınca ele alınışındaki farklılıkları ulusal üsluplar gerekçesiyle açıklama eğilimi, XX. yy. başlarında Alman edebiyat bilimcilerinin tutumuydu (bkz. Aytaç, 2003:88). Karşılaştırmalı edebiyat biliminin temelini oluşturan bu tutum, giderek yaygınlaşarak sıkça kullanılan metinlerarasılık yöntemine ortam sağlamıştır.

Metin arkeolojisi olarak da adlandırılan metinlerarasılık araştırmaları, tesir/etki araştırmaları gibi, metine etki eden yapıların kaynağını ve oluşumsal etkinliğini değil, alımlanan görüngülerin metin içindeki başkalaşımını, diyesi, yeni biçimini, anlamını, işlevini izler (Sakallı,2006:163).

Yeryüzünde daha önce söylenmemiş hiçbir söz olmadığı düşüncesini savunan yani her metni birbiriyle ilişkilendirmeyi görev edinen metinlerarasılık ile amacı en az iki farklı kültürde üretilmiş eserler arasında benzer, ortak, farklı yönleri bulmak olan karşılaştırmalı edebiyat biliminin yolları sıkça kesişir.

Ünlü Rus romancısı Maxim Gorky yazarlar ve kültürler arasındaki alışveriş ile ilgili düşüncelerini şöyle vurgular:

Her kitapta önceki kitapların izleri bulunabilir. Başka türlü olamaz, çünkü entelektüel gelişme sürekli bir yol izler ve bütün yazarlar edebi miras kanununa dahildirler. Stendhal, Balzac, Flaubert ve Maupassant birbirinden soyutlanmış düşünülemezler, her biri öncekilerden etkilenmişlerdir. Eğer Stendhal ve Balzac yapıtlarını tamamlanmamış bıraksalardı Flaubert ve Maupassant onlar için tamamlamış olacaktı (Aydın, 1999:71).

Sivri ise bir metindeki metinlerarası ilişkileri ortaya çıkarmanın karşılaştırmalı edebiyatın çalışma sınırları içerisine girdiğini çünkü karşılaştırmalı edebiyatın farklı yazınların metinleri ile ilgilendiği görüşünü savunur. Ona göre iki metin arasındaki alışveriş, konuşma ya da söyleşim biçimi olarak tanımlanan metinlerarasılık bu özellikleri ile karşılaştırmalı edebiyat çalışmaları için önemli bir kaynaktır (bkz. Sivri, 2013: 527).

1.1.1.Karşılaştırmalı Yazın Eleştirisi Ve Metinlerarası Eleştiri

Karşılaştırmalı edebiyat biliminin, kendi araştırma yöntemi olan metinlerarasılık ile olan ilişkisinin daha iyi anlaşılabilmesi için karşılaştırmalı yazın eleştirisi ve metinlerarası eleştiri kavramlarına da değinmek gerekir.

Karşılaştırmalı yazın eleştirisi kavramı 1936 yılında Louis J.A. Mercier tarafından yazın çözümlemesi anlamında kullanılır. Joseph Strelka ise karşılaştırmalı yazın eleştirisi kavramını değişik yazın yöntemlerinin ulusal yazınlardaki gelişimi, yazın eleştirisi yöntemlerinin uluslararası temelde karşılaştırmalı araştırması anlamında kullanır. Karşılaştırmalı yazın eleştirisi, malzemesini yazınlar arası yapıtlardan, yazarlardan hatta yazın eleştirilerinden seçtiği, karşılaştırmayı bir yöntem olarak kullandığı için tek yapıt odaklı yazın eleştirisi geleneğine göre eleştirmene nesneler arası çalışma olanağı verir. Karşılaştırmalı yazın eleştirisi alanında karşılaştırma yönteminin doğru uygulanabilmesi için “ne, niçin karşılaştırılacak?” sorularının önceden yanıtlanması gerekir (bkz. Sakallı, 2006:139-140).

Metinlerarası eleştiri ve karşılaştırmalı eleştiri hakkında eleştirmenlerin düşüncesi şu şekilde özetlenebilir:

Bir yapıtta metinlerarası ilişkileri aramak, onu başka metinlerle ilişkilendirmek karşılaştırmalı bir çalışmadır. Karşılaştırmalı eleştiri ele alınacak bütüncüyü metinlerarası olarak adlandırır. Metinlerarası ile bir metnin gönderdiği metinler toplamını anlaşılır. Karşılaştırmalı eleştiride ise her okur kendi seçimi olan bir metinlerarası oluşturabilir. Bu bütüncüyü, içerisinde yer alan metinler arasındaki benzerlikleri ve ayrımları çıkararak metinleri yorumlamak için kullanır. Karşılaştırmalı yazınsal eleştiriden başka metinlerarası, pek çok eleştirmence özellikle bir kaynak eleştirisi olarak görülür (bkz. Sivri, 2013: 527).

Karşılaştırmalı yazın eleştirisi ve metinlerarası eleştiri arasındaki benzerliklere değindikten sonra iki kavram arasındaki belli başlı farklılıkları da belirtmek çalışmanın ortaya koyacağı sonuçların daha sağlıklı değerlendirilmesi açısından faydalı olacaktır.

Metinlerarası ilişkiler konusunda pek çok çalışmaya imza atan Kubilay Aktulum, karşılaştırmalı edebiyat ve metinlerarasılık hakkında şunları söyler: Karşılaştırmalı eleştiride ele alınacak bir bütünce oluşturulur. Bütünceden çıkarılan unsurların birbirleriyle, aralarındaki benzerlik, benzeşiklik, koşutluk, aynı zamanda karşıtlık ilişkileri içerisinde oldukları gösterilmeye, böylelikle bir yapıt yorumlanmaya çalışılır. Buna karşın, metinlerarası, bir bütünce oluşturmak kaygısında değildir. Karşılaştırmalı eleştirinin gerektirdiği gibi, belli bir geleneğe ait iki ya da daha çok metin arasındaki benzerlikleri ya da ayrımları araştırmaz. Onun araştırma alanı hem çok dar, hem de sonsuzdur. Sonsuzdur çünkü bir metin sonsuz metinler alanından alıntılar yapabilir. Çok dardır, çünkü çoğu zaman yazarca belirlenen strateji doğrultusunda, bir metne metinlerarası yöntemlerden biriyle sokulan tek bir sözcük, tek bir tümce, tek bir harf metinlerarasının araştırma konusu olmaya yeter. Aktulum'a göre metinlerarası ile karşılaştırmalı eleştiri arasındaki ayrım daha çok nicel düzeyde karşımıza çıkmaktadır (bkz. Aktulum, 2001: 480).

Karşılaştırmalı yazın eleştirisi ve metinlerarası eleştirinin yanı sıra çalışmalarda kullanılan bir diğer yöntem olan kaynak eleştirisi konusuna da değinmekte fayda vardır.

Kaynak eleştirisi ya da kaynak araştırması, Lanson'un tasarladığı biçimiyle, ele aldığımız yapıtta ya da yazarda karşılaştığımız düşüncelerin, konuların, izleklerin, anlatım biçimlerinin nasıl ortaya çıktıklarını, nelerden, nerelerden, kimlerden kaynaklandıklarını belirlemeyi, hatta olanaklar elverirse, incelediğimiz yapıtta yer alan her cümlede yazarın kafasındakileri ya da imgelemine yönlendirmiş olan olayı, sözü ya da metni bulmayı amaçlayan bir araştırma biçimidir. Şüphesiz ki, biraz da gerçekleştirilmesinin güçlüğü nedeniyle, araştırmacılar böylesine kapsamlı bir çalışmaya girişmezler (bkz. Yücel, 2007: 37-38).

Çalışmamızın temelini oluşturan karşılaştırmalı edebiyat ve metinlerarasılık ilişkisine kısaca değindikten sonra Metinlerarasılık hakkında bilgi verilecektir.

2.BÖLÜM

METİNLERARASILIK

2.1. TANIM-KURAM-KÖKEN

Çalışmada ele alınan konunun, temel olarak metinlerarasılık kuramına dayanması sebebiyle uygulama kısmına geçilmeden önce metinlerarasılık hakkında ana hatlarıyla bilgi verilmesi uygun olacaktır.

Kuramsal olarak metinlerarasılık, bir metnin kendisinden önceki birtakım metinlerle bağıntı içerisinde olma durumudur. Yazar bu bağ sayesinde oluşturduğu yeni metinle anlam çokluğu, yani çokseslilik yaratarak yeni bir anlamsal bütünlük oluşturmayı hedefler. Kavram olarak metinlerarasılık, en basit tanımıyla, bir metnin bir başka metinle olan ilişkisi anlamında kullanılmaktadır (bkz. Ekiz, 2006: 35).

Metinlerarasılıkla ilgili söylenenlerin çoğu bir metnin farklı metinlerle olan ilişkisi temeline dayanır.

Zira metinlerarasılık, etki veya kaynak çalışmaları için bir başka isim değildir, bir veya birçok başka metinle(metinlerarası) ilişkiye giren metnin(metinlerarasılık) basit gerçekliğine indirgenmez. Edebi metinleri anlayış şeklimizi tekrardan düşünmemizi, edebiyatı bir alan veya bir kaynak, istenirse, her metnin karşılık olarak diğer metinlere dönüştüğü bir kütüphane gibi göz önünde bulundurmamızı sağlar (Rabau, 2002: 15).

Metinlerarasılık ile ilgili farklı kuramcılar tarafından ortaya atılmış görüşlere yer vermek metinlerarasılığın anlaşılması adına uygun olacaktır. Samoyault metinlerarasılık terimini ilk kullanan kişinin Julia Kristeva olduğunu söyler:

Resmi olarak, metinlerarasılık terimini, “Tel Quel” dergisinde yayımlanan iki makalesi ve hemen ardından 1969’da yeniden ele aldığı “Séméiotike, Semanalyse için Araştırmalar” adlı eserinde oluşturan ve tanıştıran Julia Kristeva’dır. İlki 1966’da, terimin ilk kez kullanıldığı “Sözcük, diyalog, roman” başlıklı yazısı; ikincisi, terimi genişlettiği “Kapalı Metin” (1977) dir. “Başka metinlerden alınmış metinlerin ele alınan metinde çarpışması”, “Senkronikveya önceden yazılmış metinlerin yer değiştirmesi”, metinlerarasılıkmetinindeki dil çalışmasının temel elemanıdır.” (Samoyault, 2001: 9)

Samoyault metinlerarasılık kavramının ilk kez nerede ve kimin tarafından ele alındığına yer verirken Roland Barthes ise metinlerarasılığın genel uğraşısının ne olduğuna değinir.

Metinlerarasılık, etki veya kaynak sorununa kesinlikle indirgenemez; metinlerarası tırnak işareti olmaksızın verilen bilinçsiz ya da özdevinimli alıntıların nadiren saptanabildiği anonim formüllerin genel alanıdır (Barthes, 1973: 53).

Metinlerarasılık üzerine oldukça fazla çalışmaları olan Kubilay Aktulum ise metinlerarasılık sayesinde sözcelere yeni anlamlar kazandırılması konusuna değinir.

Yazar, bir başkasının sözcesini ona yeni bir anlam vererek, kendi amaçları doğrultusunda kullanabilir, ancak sözcenin daha önce sahip olduğu anlamı atmaz. Bu durumda sözce ikili (çift-yönlü) bir değer kazanır, çünkü sözce farklı söylemlerin kesiştiği bir yer olur (Aktulum, 2000: 34).

Charles Mauron ise yazınsal yaratma sürecine değinir : Yazınsal yaratma gibi karmaşık ve karanlık bir olay, çeşitli yaklaşma yolları gerektirir kendisine. Bu yollar, birbirleriyle uyuşmamak şöyle dursun, tam tersine, birbirlerini tamamlar. Ona göre her yöntem geçerlidir, yeter ki olaylar ve metinlere dayansın ve bize eleştirmenden çok yazar üzerine bilgiler versin. Ruhsal eleştiri, yaratmada, alt bilinç kaynaklarının payını ortaya koymak amacını güder ama görüleceği gibi, bu eleştirinin kendi yöntemi onu, varılan sonuçların da doğal olarak içine karışacağı bir birleşim ardında koşmaya iter (bkz. Mauron, 2000: 135).

Metinlerarasılık Julia Kristeva, Mihail Baktin gibi Rus Biçimcileri tarafından temelleri atılan, daha sonra pek çok şekilde tanımlamaları yapılan bir inceleme yöntemi olarak karşımıza çıkar. Çalışma alanının “metin” olması ve metin denilen şeyin sonsuz bir serüven olması sebebiyle metinlerarasılığın inceleme alanı da sonsuzdur. Yeryüzündeki tüm metinler, metinlerarasılığın çalışma alanına girebilmekte ve metinlerarası yöntemlerle incelenebilmektedir.

Metinlerarasılık ile ilgili farklı yazarların görüşlerine yeterince yer verildiği için şimdi kısaca metinlerarasılıkta kullanılan yöntemlere değinmek yararlı olacaktır.

2.2.METİNLERARASI YÖNTEMLER

ORTAKBİRLİKTELİK İLİŞKİLERİ	TÜREV İLİŞKİLERİ
1- Alıntı ve Gönderge	1- Yansılama
2- Gizli Alıntı - Aşıma	2- Alaycı Dönüştürüm
3- Anıştırma	3- Öykünme

Tabloda bahsedilen yöntemlere kısaca değinmek gerekirse;

2.2.1. Ortakbirliktelik İlişkileri

Bu bölümde metinlerarasılık yöntemlerinden ortakbirliktelik ilişkileri hakkında bilgi verilerek metinlerarasılık konusunun daha iyi anlaşılması hedeflenmektedir.

2.2.1.1.Alıntı ve Gönderge

Alıntılama, bilindiği üzere kısaca söylemek gerekirse bir yazarın bir cümlesinin, başka bir yazarın eserinde yer almasıdır. Alıntılamanın amacı ise kişilerin farklı fikirleri kendi çalışmalarına dahil etmek istemeleri, farklı görüşlerden faydalanmak istemeleridir. Bunu yaparken de ayraçlar ya da italik yazı kullanılmaktadır ve sözü asıl söyleyenin kimliği korunmaktadır.

Farklı kaynaklardan alıntılamanın tanımlarına yer vermek gerekirse, Ekiz alıntılamaı şu şekilde tanımlar:

Alıntılamanın yaygın amaçlarından bir tanesi de, kişinin kendi konuşmasını veya metnini süsleme kaygısı, ona bir yetke kazandırmaya çalışmasından kaynaklanabilmektedir. (Ekiz, 2006: 42)

Alıntılama sayesinde metinlerin birbirleriyle olan etkileşimleri açık bir şekilde gözler önüne serilmektedir.

Artık metinlerarası bir görüngüde tanımlanan metin bir alıntılar mozaigi, son derece farklı, ayrışık unsurların bir araya geldiği bir uzam olarak tanımlanır. Metinlerarasının yaratılmasıyla yazardan

bölünmüş, parçalanmış bir özne anlayışına, bir kaynak ya da etki anlayışından söylemde ayrışık unsurların genel ve belirsiz bir oluş içerisinde olduğu anlayışına, gelişimin sürdüğü anlayışından metnin başka metinlere ait parçalarının bir değiş tokuş yeri olduğu, başka metinlere ait gösterge dizgelerinin yeniden dağıtıldığı, ayrışık özelliğiyle belirlenen bir metin anlayışına geçilir. (Aktulum, 2000: 9).

Alıntılama en çok kullanılan metinlerarası yöntemlerden bir tanesi olma özelliğini korumaktadır. Pek çok kişi alıntılama sayesinde farklı görüşlere yer vermiş olurlar.

Gönderge, alıntıda olduğu gibi, söylemini bir yetkeye dayandırarak değil, (daha çok kurgusal olmayan, örneğin bilimsel araştırmalar ya da yapıtlar için yetke işlevi geçerlidir.) romanın içeriğine bağlı olarak belli işlevlerle donatılır (bkz.Aktulum, 2000: 102).

Kısaca özetlemek gerekirse, alıntı ve gönderge metinlerarası çalışmalar esnasında en sık başvuru yöntemleri olarak anılabilir.

2.2.1.2.Gizli Alıntı – Aşırma

Gizli alıntı, adından da anlaşıldığı gibi alıntının aksine ayraçlar ve italik yazı kullanmadan yani yazarın adı verilmeden yapılan alıntılardır. Bir yazarın düşüncesini ya da metnini kendininki gibi gösterme çabası olarak da adlandırılabilir.

Yine metinlerarasılık konusunda neredeyse en anlaşılır tanımları yapmış Aktulum’a göre; başkasının düşüncesini kendine mal etmek, gizli alıntının en çok bilinen tanımıdır. Gizli alıntı, bir yazarın tümcelerini kopyalamak, anlatım biçimlerini kullanmak, bir yapıtı her tür yazımsal belirteçlerden arındırarak sözcüğü sözcüğüne yeniden yazmaktır (bkz: Aktulum, 2000: 104).

Bilimsel bir çalışma yapılırken emeğe saygı adına gizli alıntıdan uzak durulmalı, kullanılan her kaynak yazarın adı verilerek yapılmalıdır.

2.2.1.3.Anıştırma

Anıştırma ise alıntıdan farklı olarak değişik görüşlerden yararlanma apaçık bir şekilde yapılmaz üstü örtülü bir şekilde metnin içine yerleştirilir.

Anıştırma çoğu kez metinlerarasılığın sınırlı bir biçimi olarak değerlendirilmektedir. Anıştırmada başka metinlere örtük bir gönderme; sezdirme varolduğundan dolayı metinlerarası olarak ele alınmaktadır. (bkz. Ekiz, 2006.42)

Anıştırma, alıntının dolaylı bir şekli olarak dűřünülebilir.

Metinlerarası işlem, metnin eşşüremli olduğu kadar daha önce yazılmış yapıtlardan sözceleri kendi içerisinde eritip onu yeni bir anlamla donatmak, böylelikle yeni bir metin üretmektir. Öyleyse metin eski alıntılarını yeni bir örgüsü, metinlerarası her metnin bir koşulu, yazınsallığın temel unsurudur... O da metinlerarasını, kökeni çoğu zaman pek az saptanabilen, ayraçlarla belirtilmeden verilen içgüdüsel ya da özdevinimli alıntılarının adsız bir alanı gibi görür (Aktulum, 2000: 56, 57).

Anıştırma metinlere izler bırakır ve okuyucu bu izleri takip eder. Bu nedenle de okuyucunun bilgi birikimi ön plana çıkar.

Çalışmada da en çok kullanılan yöntemlerden biri anıştırma olmuştur. İncelenen eserlerin birbirleriyle olan bağı çoğu zaman örtük gönderme şeklinde dir.

2.2.2.Türev İlişkileri

Bu bölümde metinlerarasılık yöntemlerinden türev ilişkileri hakkında bilgi verilecektir.

2.2.2.1.Yansılama

Yansılama en basit tanımıyla bir metni farklı bir amaçla kullanmak ona yeni anlamlar yüklemektir.

Yansılama, Metzler Edebiyat Terimleri sözlüğünde şu şekilde tanımlanır: Parodiden anlayanlar tarafından bilindik kabul edilen mevcut edebi bir eserin hicivsel, eleştirel ya da polemik amaçlı biçim özelliklerinin korunarak farklı bir amaçla taklit edilmesidir (bkz: Ekiz,2006:43).

Yani yansılama da farklı bir amaç ve farklı anlamlandırmalar söz konusudur.

Aktulum’a göre ise farklı kuramcılarının yaptıkları tanımlamaları, işlevleri, özellikleri ve çeşitleri göz önünde tutarak yazınsal parodi şu tanıma indirgenebilir: “Yansılama metin, biçem,basmakalıp, söz, tür gibi yazınsal bir dizgenin, tümüyle alaycı ya da eleştirel bir maksat gütmeyen, gülünç bir çelişki yaratacak biçimde açıkça gözler önüne serilerek ve dönüştürölerek, oyun sal düzende yeniden yazılmasıdır” (bkz: Aktulum, 2004:303).

2.2.2.2.Alaycı Dönüştürüm

Alaycı dönüştürüm, adından da anlaşılacağı gibi en basit haliyle metinde değişiklikler yapılarak onunla alay etmeyi, eğlenceli hale getirmeyi amaçlar ve bunu daha çok ciddi eserler üzerinde uygular.

Alaycı dönüştürüm, yine yansılama gibi fakat ondan farklı yönleri olmakla beraber bir metnin konusunu değiştirerek onu eğlenceli hale getirmeyi amaçlar. Daha çok, destan gibi ciddi yapıtları güldürüye çevirerek eğlenceli yapıtlar türetmeyi amaçlar. Bu yönleme başvuran yazarın amacı dönüştürdüğü yapıt konusunda biraz yergi yapmak, biraz eğlendirmektir (Bkz. Aktulum, 2000:126).

Alaycı dönüştürüme örnek olarak tiyatro eserleri ve komedyaalar verilebilir.

2.2.2.3.Öykünme

Öykünme, temel olarak bir yazarın üslubunun taklit edilmesi olarak tanımlanabilir.

Ekiz'e göre öykünme, bir yazarın üslubunun temel özelliklerinin karikatürize edilerek, kopyalanarak çoğu kez parodistik amaçla taklit edilmesidir. Yansılama olduğu gibi öykünmede de yazarın üslubu hedef alınır, tam olarak taklit edilir, bir başka metne göndermede bulunulur (bkz. Ekiz, 2006:44).

Kısacası yazar öykünme sayesinde bir türü veya yapıtların biçimini taklit edebilir.

Öykünme yöntemiyle yazar bir yazınsal türü, özgün bir yapıtın biçimini taklit edebilir. Kimi biçimsel özelliklerin yanında yinelenen izleklere de rastlanır öykünmede.(Örneğin destan türü söz konusu ise, olağanüstü kavgalar ve olaylar, tanrıların kavgalara karışmaları, silahların betimlemeleri vb.) Bir yazara özgü, bir yazarı belirleyen özellikler yinelenir, taklit edilir. Yine destan türünü örnek alırsak, yazarın yarattığı örgeler, izlekler destandakilere benzer. Kısacası yazar "benzerini yapma"ya uğraşır. Öykünme bir metni değil biçimi taklit eder. (Aktulum, 2000:133-134)

Roland Barthes, öykünme ile ilgili şunları söyler:

Bir metni yorumlamak ona bir anlam vermek değildir, tam tersine hangi çoğuldan oluştuğunu tespit etmektir. Önce hiçbir öykünme zorunluluğunun yoksullaştırmadığı, utkun bir çoğul imgesini kabul edelim. Bu düşünülebilen en iyi

metinde, pek çok bağıntı ağları vardır, biri ötekilerini örtmeden aralarında oynarlar; bu metin bir gösterenler galaksisidir, bir gösterilenler yapısı değil; başlangıcı yoktur; geriye çevrilebilir; içine hiçbirinin ana giriş olduğunu söyleyemeyeceğimiz birkaç girişten ulaşılır; eyleme geçirdiği dizgeler göz alabildiğine uzanır, karara bağlanamazlar; bu kesinlikle çoğul metine anlam dizgeleri olarak el atabilir, ama, ölçüleri dilin sonsuzluğu olduğundan, sayıları hiçbir zaman sınırlı değildir (bkz. Barthes, 1990:135).

Tüm bunlara ek olarak metinlerarasılık konusunda yararlanılan bir diğer yöntem olan yeniden yazma hakkında bilgi vermek gerekirse de; yenidenyazma genel olarak, hangi türden olursa olsun, önceki bir metnin, onu taklit eden, dönüştüren, açık ya da kapalı bir biçimde ona gönderen bir başka metinde yinelenmesi olarak tanımlanır. Yeniden yazmak, düz değişmeceli olarak, bir yazarın, metinlerinden birisini yenidenyazması, yazılan bu metnin yeni versiyonu olarak da tanımlanır. Bir yazar, düzeltmek, derinleştirmek gibi amaçlarla kendi yapıtlarından birini de yeniden-yazabilir (bkz.Aktulum, 1999: 236).

Aktulum, metinlerarasılık ile ilgili sıkça başvurulmuş yöntemleri metinlerarası ilişkiler bağlamında ikiye ayırır: Biçimsel dönüşümler ve anlamsal dönüşümler.

Biçimsel dönüşümlerim alt birimleri; çeviri, koşuklaştırma, düzyazılaştırma, vezin dönüşümü, biçem dönüşümü ve nicel dönüşümlerdir ve nicel dönüşümler de kendi arasına üç alt gruba ayrılır: İndirgeme, genişletme, kipsel dönüşüm. Bunları kısaca açıklarsak:

Çeviri: Biçimsel dönüşümlerin en belirgin ve en sık kullanılanı, bir metni bir dilden başka bir dile aktarmak olan çeviridir.

Koşuklaştırma: Düzyazı biçiminde yazılmış bir metni dizeler hâlinde yeniden yazma yöntemidir.

Düzyazılaştırma: Dizeler halinde yazılmış bir metni düzyazıya dönüştürmektir.

Vezin Dönüşümü: Bir vezinden başka bir vezine dönüştürme yöntemidir. Biçem Dönüşümü: Belli ancak “kötü” bir biçimde yazılmış bir metnin biçimini çeşitli dilbilgisel işlemlerle yeniden düzenlemektir.

Biçimsel dönüşümlerin içerisinde nicel dönüşümlere de yer verilmiştir. Bu nicel dönüşümler, indirgeme, genişletme ve kipsel dönüşümdür.

İndirgeme: Çeşitli biçimlerde uygulanmaktadır, en kolay yolu ise metinden bir parçayı kesip çıkarmaktır.

Genişletme: Yapıtı kahramanın serüveni ile ilgili olamayan bölümlerin eklenmesi ile gerçekleştirilir.

Kipsel dönüşüm: Bir romanın sahneye aktarılması ya da sinemaya uyarlanmasının ardından oluşan birtakım biçimsel, söylemsel değişikliklerdir (Bkz. Aktulum, 1999:142- 146).

Biçimsel dönüşümleri bir tablo yöntemiyle özetlemek gerekirse;

Biçimsel Dönüşümler

Çeviri	
Koşuklaştırma	
Düzyazılaştırma	
Vezin Dönüşümü	
Biçem Dönüşümü	
Nicel Dönüşümler	İndirgeme
	Genişletme
	Kipsel Dönüşüm

Bir yapıt biçimsel olarak dönüştürüldüğünde alt metin anlamının da değişikliğe uğraması kaçınılmazdır. Ana metin başka bir dile ve biçime aktarılırken biçimsel olarak dönüşümler meydana gelir ve yapıtlardaki eklemeler ve çıkarmalar anlamı da değiştirmektedir. Bu, anlamsal dönüşümdür ve kendi arasında öyküsel dönüşüm ve pragmatik (edimsel) dönüşüm olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Öyküsel dönüşüm de kendi içerisinde elöyküsel dönüşüm ve benöyküsel dönüşüm diye ikiye ayrılmaktadır.

Yine bir tablo yardımıyla anlamsal dönüşümleri de özetlemek gerekirse;

Anlamsal Dönüşümler

Öyküsel Dönüşüm	
Edimsel (Pragmatik) Dönüşüm	

Benöyküsel Dönüşüm
Elöyküsel Dönüşüm

Elöyküsel dönüşüm: Bir metin ile alt metni arasındaki izleksel benzeşim olarak tanımlanabilir.

Benöyküsel dönüşüm: Bütünüyle daha önce yazılmış bir yapıta yazarın kendi izleksel anlamını vermesidir.

Pragmatik (edimsel) dönüşüm ise eylemin akışı kadar ona destek olan nesne ve araçların da dönüşüm biçimidir. Klişe- basmakalıp söz, sık sık yinelenen, yinelandığı için de sıradanlaşan düşünce, sözcük ya da izlek olarak tanımlanan, herkesin ortak kullanım alanına giren sözlerdir. Anlatı içinde anlatı, anlatı içine bir başka anlatının yerleştirilmesidir. Anlatılan birinci öyküye koştur olarak metinde yer verilen ikinci metin öyküyü yineler (bkz: Aktulum, 1999: 147-159).

Çalışmada yöntem olarak yararlanılacak olan metinlerarasılık hakkında gerekli bilgiler verildiğine göre, incelenecek eserler hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır.

3.BÖLÜM

TRAGEDYA NEDİR?

Çalışmada incelenecek olan altmetnimizin yani Antigone'nin tragdyia türüne ait bir eser olması sebebiyle, çalışmanın daha iyi anlaşılması adına tragdyia hakkında kısaca bilgi vermek yerinde olacaktır.

3.1. TRAGEDYANIN TANIMI

Tragedya sözcüğünün Eski Yunanca'da tragodoi sözcüğünden türediği bilinir. Bu sözcüğün keçileri temsil eden ya da ödül olarak verilen keçi veya kurban edilen keçi için dans eden, şarkı söyleyen koroyu anlattığı tahmin edilir. Çünkü Eski Yunanca'da tragos sözcüğü keçi anlamına gelmekte, tragodoi sözcüğü keçi şarkısı anlamını taşımaktadır. Tragedyanın en eski tanımına Aristoteles'in Poetika adlı yapıtında rastlanmaktadır ve bu tanıma göre tragdyia ağırbaşlı bir hareketin taklididir, anlatılmaz, canlandırılır, farklı bölümlerinde farklı vezinler kullanılabilir, seyircide korku ve merhamet gibi heyecanlar uyandırarak bu heyecanları tüketir (bkz. Şener, 1997: 82-83).

Tragedyanın kısaca tanıtılmasının ardından tragedyanın öğeleri hakkında bilgi vermek faydalı olacaktır.

3.2. TRAGEDYANIN ÖĞELERİ

Aristoteles Poetika'nın 6. Bölümünde tragedyanın öğelerini şöyle sıralamıştır.

- 1- Öykü
- 2- Karakter
- 3- Düşünce
- 4- Diksiyon (dil)
- 5- Görüntü
- 6- Şarkı

Aristoteles, tragdyia kişilerin değil, tersine onların hareketlerinin, mutluluk ve felaket içinde geçen bir hayatın hikayesidir, mutluluk ve felaket, harekete dayanır, hayatımızın son ereği eylemdir, der. Onun bu düşüncesine göre *öykünün* ve *öyküdeki* olayların bir eylemi belirtmesi gerekmektedir.

Karakter ise belli özellikleri olan oyun kişisidir. Bu özellikler kişinin davranışlarından anlaşılır. Yazar kişinin karakterine onun davranışını göstererek ışık tutar.

Düşünce belli koşullarda söylenmesi olası veya uygun olan şeyleri söyleme ve tartışma demektir. Bir şeyin varolduğunu veya olmadığını kanıtladığımız şeydir.

Diksiyon, müzik ve görüntü ise taklidin konusunu oluşturur. Diksiyon vezinli de vezinsiz de olabilir. Şarkı en önemli süsüdür. Görüntünün heyecanlara etkisi büyüktür.

Aristoteles , tragedyanın içeriğini meydana getiren öykü, karakter ve düşünce öğeleri arasında en çok öyküye önem verir (bkz. Şener, 1998: 32).

3.3. TRAGEDYANIN İŞLEVİ

Antik Yunan’da tragedyaya pek çok görevler yüklenmiştir. Bu işlevlerin başında *ahlak eğitimi, arınma ve hoşlanma* gelmektedir. Yine Aristoteles’in *Poetika* adlı eserinde verdiği bilgilere göre; tragedya yazarının oyununu yazarken ve oyun kişilerini yaratırken bazı ahlak kurallarına uyması gerektiğini söylemiştir. Yani tragedyaya ahlak eğitimi görevi yüklenmiştir. Tragedyanın bir diğer ödevi uyandırdığı acıma ve korku duygularıyla, ruhu tutkulardan temizlemektir. Buna *katharsis* yani arınma adı verilmiştir. Kısacası tragedya, insanı ruhu için zararlı olan bencil ve sivri heyecanlardan kurtaran, onu hem daha sağlıklı hem özgecil yapan, günlük olayların ötesinde, insanın değişmeyen kaderi ve bu kaderle kavgası üzerine düşündüren bir işlemdir. Aristoteles’in bir de tragedyanın özelliklerini açıklarken sık sık kendine özgü bir etkiden bahsettiği görülür. Bu etki canlı bir hoşlanma duygusudur. Bu hoşlanma duygusu ise gelişigüzel bir hoşlanma olmayıp tragedyanın vermesi lazım gelen bir zevk olarak tanımlanmıştır (bkz. Şener, 1998: 42-48).

3.4. ANTİGONE’NİN DRAMATURJİK ÇÖZÜMLEMESİ

Ana Tema: Başkaldırı

Yan Tema: Kararlılık: Antigone her şeyi göze alarak verdiği kararı uygulamış ve kardeşini gömmüştür.

Önerme : İnanılan değerleri sonuna kadar savunmak.

Mesaj: Her ne olursa olsun inançlardan ve verilen kararlardan vazgeçilmemeli.

Olay Dizisi:

- 1) Prologos (açıklama bölümü)
Antigone - İsmene
- 2) Kreon'un konuşması
- 3) Nöbetçinin gelişi
- 4) Antigone'nin yakalanışı
- 5) İsmene - Antigone
- 6) Antigone'nin cezalandırılışı
- 7) Haimon'un gelişi
- 8) Teiresios
- 9) Polienikes gömdürülür
- 10) Antigone intihar eder
- 11) Haimon intihar eder
- 12) Evridike intihar eder
- 13) Kreon Haimon'nun cesediyle gelir

Ana Karakterlerin Analizi:**Antigone:**

Başkaldırı , Cesaret , Vicdan , Öteki Dünyanın Yasaları...

Kreon:

Otorite , Hırs , Adalet , Devlet Yasaları...

4. BÖLÜM

ANTIGONE’NİN FARKLI YORUMLARININ TANITILMASI

4.1. SOPHOKLES- “ANTİGONE”

4.1.1. Yazarın Yazın Hayatı ve Eserin Önemi

Ünlü tragedya yazarı Sophokles gerek yaşadığı dönemde gerekse kendinden sonraki dönemlerde adından sıkça söz ettirmeyi başaran bir yazar olmuştur. Bu nedenle çalışmamızda, yazarın hayatına ve edebi kişiliğine farklı kaynaklardan alınan bilgiler aracılığıyla yer vermek yararlı olacaktır.

Sophokles’in kendi eserlerinin giriş kısmında yer verilen yaşam hikayesine göre; Marathon Meydan Savaşı’ndan beş yıl önce doğdu. Salamis Zaferinin kutlamalarına katıldı ve Peleponnez Savaşı’nda Atina’nın yenilerek teslim olmasından bir yıl önce bu dünyadan ayrıldı. Hayatı Atina’nın en parlak dönemi ile örtüştü. Çocukluğu Pers Savaşları ile geçti, Delos Birliği’nin zamanla bir tür Atina İmparatorluğu’na, sonra tiranlığa dönüşmesinin tanığı oldu ve onur kırıcı bir yenilgiyle yıkılışını izledi (bkz. Sophokles, 2015: v).

Sophokles hakkında ulaşılan bilgilerin pek çoğu onun daha hayattayken değer görmüş bir edebiyatçı olduğuyla ilgilidir.

496-406 yılları arasında Atina’da yaşamış olan Sophokles, daha hayattayken yazar olarak saygı görmüş biridir. Atina’nın politik ve kültürel yükselişi Sophokles’in sanatsal anlamda doruğa ulaştığı yıllara denk gelir. Döneminin önde gelenleriyle olan dostlukları arasında en dikkat çekici olanı, kendisini devlet toplantılarına da davet etmekten geri durmayan Perikles’le kurduğu dostluktur. Sophokles ellinci yaşından sonra en az yüz oyun yazar ve sahneler; Kral Oidipus ve Antigone de bunların arasındadır. Her biri Atinalılar’ın büyük beğenisini kazanan toplam 123 oyundan günümüze yalnızca 7 tragedya ve bir satir oyun kalmıştır. Aiskhylos tragedyaya derin anlam, dilin ve müziğin gücü gibi katkılarda bulunduyorsa, Sophokles karakter tragedyası yaratmak, eylemi yoğunlaştırmak gibi kavramlarla tragedyaya çok büyük katkı sunmuştur. Sophokles’in elinde tragedya eski oratoryo formundan uzaklaşır, üçüncü oyun kişinin sahneye gelmesiyle koro şarkıları diyalogların gerisinde kalır. Üçleme yerine Sophokles kendi içinde bütünlüğü olan tek oyunları tercih eder. Ancak getirdiği tüm yeniliklere rağmen eserleri yine tanrı kültürüne dayanır, egemenliğin göksel olanda olduğu bilgisi oyunlarına eşlik eder (bkz. Sophokles, 2011:5-6).

Eserlerinden pek çoğu günümüze ulaşamasa da Sophokles şüphesiz ki döneminin en çok ses getiren sanatçılarından olmuştur. Sophokles'in yazınsal tercihleri ve üslubu hakkında bilgi vermek gerekirse de;

Sophokles günlük dilde kullanılan kelimeleri tercih etse de bu doğal dile şiirsel bir nitelik kazandırmıştır. Lirik kısımlar mecazlar bakımından zengindir ancak bunlar Aiskhylos'daki kadar yoğun değildir. Sophokles'in eserleri, efsane evreninin terk edilerek, yerine dünyevi bir evrenin yerleştirildiği birey temelli tragedyalardır. Paranın topluma girmesi ve tanrının yerini alan paralı tüccarların egemenliği altına giren bireyin alını yazısı, Sophokles'in başlıca temalarından biridir. Oyunlarında toplumun baskısı altındaki birey incelenir (Sophokles, 2015: viii).

Hayatı ve eserleriyle ilgili bilgiler verildikten sonra Sophokles'in tragedyaya getirdiği yeniliklere bir göz atmak da yerinde olacaktır.

Attika tragedyasını olgunluğuna eriştiren kişi olan Sophokles, Aiskhylos'un ikinci oyununa üçüncü oyuncuyu da ekleyerek diyalogları daha da artırmış, konuların çeşitlenip zenginleşmesini sağlamıştır. Bunun sonucu olarak koro şarkılarının azalması üzerine ise bu şarkıları dil ve sanat bakımından daha da yüceltmıştır (bkz. Sophokles, 2014: 19).

Sophokles'in tragedya yazarlığına dair Sevda Şener şu tespitlerde bulunmuştur:

Aiskhylos'un başı çektiği tragedya yazarlığında Sophokles, başlarda Aiskhylos'u andıran diline rağmen biçim, estetik, olay örgüsü ve rol kişileri gibi açılardan getirdiği yeniliklerle diğer tragedya yazarlarından ayrılır. Antik Yunan oyun yazarlığında oyun yazarının da oyunda rol alması geleneğini sesinin yetersizliği nedeniyle kırmasıyla sadece oyun yazarlığı yapan ilk tiyatrocu olarak da tanınır. Aristoteles onu "tragedyaya üçüncü oyuncuyu sokan kişi" olarak tanıtır. Koro'nun tragedya içindeki rolünü azaltmış ve karakterlerin çelişkilerine daha fazla yer vermeyi tercih etmiştir. Tiyatroya kendi ayakları üstünde duran, güçlü ve özgür kadın imgesini yerleştiren ilk yazarın Sophokles olduğu özellikle vurgulanır. (bkz. <http://www.mimesis-dergi.org/2011/06/sophokles-antigone/>) Erişim Tarihi : 22 Mart 2016

Sophokles'in tragedyaya getirdiği yenilikler yalnızca eserlerine kadın imgesini yerleştirmesiyle kalmaz, ara dönem yazarı olarak kendinden önceki ve sonraki yazarlardan farklı bir tarzla eserlerini kaleme alır.

Bir yoruma göre Sophokles diğer büyük iki tragedya yazarı Aiskhylos ile Euripides'in tam arasındadır. Aiskhylos her oyunu üçleme olarak ve bu üçlemeler bir bütün hikaye oluşturacak şekilde yazarken Sophokles her oyunun kendi içinde bir bütün olmasına özen gösterir. Sophokles'in kendi tragedya yazarlığında kabaca üç aşama tanımladığı söylenir:

- Aiskhylos'u taklit dönemi. Tragedya yazarlığına giriş.
- Yeni arayışlar. Seyircideki duygular nasıl uyandırılır?
- Derinleşme. Karakterler ve tragedya yazınında sadelik, anlamlılık.

(bkz.<http://www.mimesis-dergi.org/2011/06/sophokles-antigone/>) Erişim Tarihi : 22 Mart

2016

Eserlerinden bazıları ise şunlardır:

İÖ 440'lar Aias, İÖ 443-438 Antigone, İÖ 430'lar Trachisli Kadınlar, İÖ 420'ler Kral Oedipus, İÖ 410'lar Elektra, İÖ 409 Philoktetes, İÖ 401 Oedipus Kolonos'ta

Tragedya alanına farklı bir bakış açısı getiren ve ünlü edebiyatçılar arasında adını yazdırmayı başaran Sophokles'in tragedyalarının genel yapısıyla ilgili bilgi vermek, çalışmada kullanılacak eseri daha iyi değerlendirmek adına yararlı olacaktır.

Günümüze kalan tragedyalarının hepsi bir giriş sahnesi ile başlar. Olaylar güçlü sahneler dizisiyle gelişir; genellikle iki karakter arasında bir çatışma gerçekleşir ve bu çatışma oyunun doruk noktasına kadar sürer. Sophokles kimi oyunlarında Aristo'nun Poetika'da belirttiği üç birlik kuralına uymaz. Sophokles'in oyunlarında dramatik karakter önemlidir. Karakter, Sophokles tragedyalarında merkezi konumdadır ve olaylar onun etrafında gelişir. Genelde bu karakterler yalnız insanlardır; yaşadıkları toplumdan ya da çevreden soyutlanmış, dışlanmış ya da kendileri bilerek ayrılmıştır. Sophokles'te büyüklük felaket getirir. Karakterlerin hepsi Aristo'cu tragedya geleneğine uygun olarak normalden daha büyük ve erdemli kişiler olarak resmedilmiştir. Onların bu büyüklüğü, sıradan seyirci için onlarla özdeşleşmeyi zorlaştıran bir etken olarak okunabilir; bir yoruma göre modern seyirci bu tür tragedyalarda kendine ikincil karakterleri daha yakın bulmaktadır. Bu yorum, Antigone'nin günümüzde feminist ya da radikal gruplar tarafından tarihte ilk başkaldıran kadın figürü olarak gösterildiğini hatırlatarak bunun 2500 yıl önceki seyirci için aynı anlama gelmediğinin unutulmaması gerektiğini vurguluyor:

(bkz.<http://www.mimesis-dergi.org/2011/06/sophokles-antigone/>) Erişim Tarihi : 22 Mart 2016

Görüldüğü gibi Sophokles için alçakgönüllü olmak, erdemlilik önemli kavramlardır. Antigone eserinde yer alan cenaze, ölüyü gömmе merasimleri gibi geleneklere bağlı olmak ve kahramanın erdemli oluşu gibi ayrıntılar, Sophokles'in edebi kişiliğinin eserdeki yansımalarıdır.

Sophokles'in hayatı ve yazın yaşamına dair belli başlı bilgiler verilmesinin ardından çalışmamıza adını veren eseri Antigone hakkında bilgiler verilecektir.

Antigone

Antigone, Sophokles'in günümüze kalan en eski ve en tanınmış oyunlarından biridir. Bu nedenle dünya edebiyat tarihinde çığır açmış, günümüzde bile hala

adından söz ettirmeyi başarmaktadır. Oyunu daha iyi anlamak adına oyunun kısaca bir özetini vermek yerinde olacaktır.

Eserin başında Oidipus'un oğulları Eteokles ile Polyneikes Thebai'yi yönetme konusunda iktidar savaşına girmiş ve birbirlerini öldürmüş daha sonra Kral olan Kreon da ülkesini savunan Eteokles'in kahraman sayılıp törenle gömülmesini, yabancıların yardımıyla yurduna saldırmış olan Polyneikes'in ölüsünün ise kurda kuşa yem olarak açıkta bırakılmasını emreder. Antigone, kız kardeşi İsmene'nin katılmamasına karşın, kardeşinin ölüsünü gömmekte kararlıdır. Bu yolda yaptığı iki girişim sonunda tutuklanır. Dayısı olan Kral Kreon'la aralarında geçen tartışmadan sonra buyruklara boyun eğmeyen Antigone'nin diri diri gömülmesine karar verilir. Kreon'un oğlu Haimon'un nişanlısı Antigone'yi kurtarma çabası da boşa gider. Öte yandan, köpeklerin, yırtıcı kuşların Polyneikes'in ceset parçalarını mabetlere taşımaları tanrılar katında olduğu gibi toplum katında da rahatsızlık yaratmıştır. Kahin Teiresias'ın uzun uyarıları sonunda Kreon önceki buyruklarını geri çekse de geç kaldığı anlaşılır. Antigone kapatıldığı mezarda kendini asmış, Haimon onun ayakları dibinde intihar etmiş, bunu duyan annesi canına kıymış, Kreon hatasının bedelini eşini ve evladını yitirerek ödemiştir.

Eserde yer alan kişilerin kısaca analizlerinin yapılması eserin anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

1- Antigone

Eserin özünü Antigone'nin kardeşini gömmek istemesi oluşturur. Antigone'nin gömme eylemi özünde apolitiktir; Kreon'un Antigone'ye olan tepkisi karşısında Antigone'nin masum eylemi politik bir eyleme dönüşmektedir oysaki Antigone'nin tek isteği yas tutabileceği bir mezardır. Bu da onun geleneklerine bağlı ve erdemli bir insan olduğunun göstergesidir.

2- İsmene

İsmene rahat bir ortamda büyüyen Antigone'nin hassas kız kardeşi olarak karşımıza çıkar. Ailesinin başına gelen felaketlerin etkisinde olan İsmene hayatın kendisine getirebileceklerinden korkar. İsmene için elindeki konfordan vazgeçebilmek daha zordur ve olaylar onu Antigone kadar rahatsız etmediğinden

olsa gerek Antigone'nin ölüyü gömme teklifine olumsuz cevap vermiştir. İsmene burda Antigone'nin aksine, olaylar karşısında sessiz kalan, eyleme geçmekten korkan zayıf ve ezilmiş halkı da temsil eder. İsmene soylu bir aileye mensup olmasına rağmen davranışlarına bakıldığında Kreon'un baskısından son derece etkilendiği görülür.

3- Haimon

Haimon'un, babası Kreon yerine nişanlısı Antigone'den yana gösterdiği tavrın yönelimi oyunun gelişimi açısından önemli bir noktada durmaktadır. Kreon oğlu Haimon'un Antigone'den yana tavır göstermesini bir kadının kölesi olmak olarak adlandırırken Haimon ısrarla babasının devlet idaresinde yanlış bir yola saptığını ve başka türlü davranması gerektiğini söyleyerek tartışmayı politik bir zemine çekmeye çalışmaktadır. Herşeye rağmen Haimon nişanlısı Antigone ile birlikte ölüme gitmiştir. Haimon, babası ve nişanlısı arasında dengeyi sağlamayı çalışan ve verdiği son karara göre de adaletin temsilcisi bir karakter olarak karşımıza çıkar. Tıpkı Antigone gibi Haimon için de manevi değerlere bağlı kalmak daha ağır basmıştır.

4- Kreon

Kreon'un oyun boyunca amacı otoritesini sağlamlaştırmaya çalışmaktır. Bu uğurda inandığı biçimde davranan bir yönetici olarak halkı da yanına almaya çalışan Kreon hem kendisini tanrılardan üstün gördüğü, hem de halka kulak asmadığı için felakete sürüklenmiştir. Kreon'un felaketine giden yol, insanların yasını önemsemeyip siyasi kararlarla kirlettiği noktadadır. Kreon'un verdiği emirden vazgeçmek yerine ısrarcı olması onun sonunu getirmiştir. Kreon öfkesinin ve hırslının bedelini oğlu ve karısını kaybederek öder.

Oyunun önemi nedeniyle yine farklı kaynaklardan oyunla ilgili yazılmış farklı görüşlere yer vermek yerinde olacaktır.

Sophokles'in günümüze kalan en eski oyunlarından Antigone tragedyasının kurgu bakımından en belirgin özelliği, trajik karakter bakımından tek merkezli olmayışıdır. Eserdeki çatışmanın kaynağı ise ölüyü gömme- gömdürmeme inatlaşmasıdır. En eski çağlardan beri ölüyü gömmeyip açıkta bırakmak ona yapılan en büyük aşağılamadır. Antigone'nin de özünü ölüyü gömme inatlaşması ardında otoriteyle yaşanan sonsuz kaos oluşturmaktadır (bkz. Dilmen: 2011: 15-22)

Sevda Şener Sahne Dergisinde Antigone tragedyasında Kreon’u şu şekilde anlatır:

Sophokles, Antigone’nin konusunu Yunan mitolojisinden almış, yaşadığı dönemin dünya görüşünü ve etik kaygılarını yansıttak biçimde yorumlayarak kurgulamıştır. Sophokles’in bu trajik olaya getirdiği yoruma göre Kreon, bir ölünün mezarsız ve matemsiz kalmasına karar vermekle Tanrıların düzenini bozmuştur. Bu ceza ne ölünün ait olması gereken yer altı dünyasının tanrısı Hades’in, ne hak ve adalet tanrısı Dike’nin hoşuna gitmeyecektir. Öte yandan Antigone’nin kayalar içindeki bir mezara diri diri gömülmesi öncekine benzer bir biçimde düzen bozucudur. Ölünün yeri toprağın altı, dirininki ise üstü olmalıdır. Kreon, yöneticinin iktidar sınırını aşan cezalar verdiği için otoritenin görevi ile bireyin hakkı arasındaki hassas dengeyi tehlikeye atmış olur. <http://archive.is/wwGIB>. Erişim tarihi: 23 Haziran 2016

Eserde hoşgörünün ve erdemliliğin olduğu gibi kararlılık ve azmin de savunucusu olan Antigone ise şu şekilde değerlendirilir:

Antigone, ağabeyinin ölüsünü gömme sorumluluğunun bilincinde olandır ve görevini yerine getirmekte kararlıdır. “Ben dünyaya kin değil sevgi paylaşmaya geldim.” diyen Antigone, görev duygusunu kardeş sevgisi ile bütünlenmiş insani bir değer olarak yüceltmıştır. Kahramanın ölümü pahasına bu değeri savunması, halkın sözcüsü durumunda olan Koro Başı tarafından soylu bir davranış olarak nitelenir. Ayrıca, Haimon’un, ölen sevgilisinin ayakları ucunda intiharı Koro tarafından Hükümdarın kanunlarına karşı aşkın zaferi olarak nitelenmiş, Tanrıça Afrodite’in “bu zaferi gülümseyerek karşıladığı” belirtilmiştir <http://archive.is/wwGIB>. Erişim tarihi: 23 Haziran 2016

Oyunun özünü oluşturan çatışmada, Antigone’nin Kreon ile tartışırken kurulu düzenin yasalarını görmezden geldiği de yadsınamaz. Bu nedenle Kreon’un kayıtsız şartsız itaat istemesi de, Antigone’nin mantık dışı inatçılığı da Koro tarafından delilik olarak nitelenmiştir. Çünkü asıl olan, akıl yolunu izlemek ve ölçülü olmaktır. Alçakgönüllülük ve sabır insanı insan yapan ve yüceltilen değerlerlerdir. İnsanda alt edilmesi gereken en önemli özellikler hırs, kibir ve egodur. İnsan ancak bunların üstesinden geldiğinde ölçülü ve makul olabilecektir.

Oyun Koro’nun şu sözleri ile sonlandırılmıştır:

Mutluluğun kaynağı sağduyudur.
Kimse karşı çıkmamalı
tanrı buyruğuna.
Kibirle söylenen
büyük laflar,
ağır bedeller ödeterek
yaşlılıkta öğretirler sağduyuyu (Sophokles, 2015:52).

Özetlemek gerekirse; Kreon Antigone'nin aksine maneviyat dünyasındaki dengeye saygısızlık eder. Kreon despot ve denge bozucu olarak karşımıza çıkar. Antigone ise her ne kadar sistem açısından düzen bozucu ve başkaldıran olarak görünse de maneviyat dünyasındaki kurallara saygılı olduğu için tanrıların takdirini kazanmıştır. Eserde aşırıya kaçan her tür davranışın eleştirisi yapılmaktadır. Eser sevgi, kibir, nefret gibi duygularda denge unsurunun önemine değinirken sevginin temsilcisi olarak Antigone'yi nefretin ve kibirin temsilcisi olarak Kreon'u karşımıza çıkarmaktadır. Antigone sevgisinin karşılığını gururlu bir şekilde bu dünyadan ayrılarak göstermiş, ancak Kreon kibiri yüzünden oğlunu ve karısını kaybederek çok büyük bir bedel ödemiştir. Tüm her şey olup bittiğinde ise geriye otoritesi sarsılmış bir Kreon kalmıştır. Antigone ve Kreon, toplumun doğal düzenini oluşturan zıtlıkların eserdeki yansımalarıdır.

Son olarak Sophokles'in Furkan Akdemir çevirisiyle dilimize kazandırılmış olan eserin önsözünde Antigone ile ilgili yazılanlar şu şekildedir:

Antigone'ye biraz daha yakından bakacak olursak; daha ilk dizeler gerilimin habercisidir; daha ilk dizelerde iki kız kardeşin karakter yapılarındaki zıtlık bütün açıklığıyla ortaya konur. Henüz hiçbir şeyden haberi olmayan Koro'nun ilk şarkısı zafer şarkısı gibidir, yakın zamanda olup bitenleri anlatır; bu dizlerin içeriği yaklaşmakta olan felaketler zinciriyle karşıtlık oluşturur. Antik Yunan yazarları mitosa duydukları onca saygıya rağmen zaman zaman kendi öykülerini oluşturma özgürlüğünü de tanımışlardır kendilerine. Sofokles de bu bağlamda yaklaşık 15 yıl sonra Kral Oidipus'ta ve 20 yıl sonra Oidipus Kolonos'da oyunun gereklerine göre ön öyküyü tekrar tekrar değiştirmekten geri durmaz. Ayrıca Antigone'de mitos yazara her zamankinden daha az hizmet etmiştir. Hemen her şey yazarın kendi yaratacılığıdır ve böylece Antigone insanlık için unutulmazlar arasındaki yerini almış olur. Antigone, Sophokles'in bugün elimizde olan en eski oyunudur. Oyunun trajik kahramanı Antigone, diğer aktörü de Kreon'dur. Sophokles oyunda çift merkezli bir trajik kurgu sunmaktadır. Antigone ile Kreon arasındaki çatışma üzerinden Sophokles tragedyanın birden fazla anlamda yorumlanmasına imkan sağlamıştır:

- Alman klasiğinin yorumu; hümanitenin manifestosu olarak Antigone
- Hegel'in yorumu; devlet ile aile uzlaşmazlığının manifestosu olarak Antigone
- Jean Anouilh'in yorumu; Antigone'nin eylemi nihilist dünya güvensizliğinin ifadesi olarak Antigone
- Bertolt Brecht'in yorumu; diktatoryayla soğukkanlı bir hesaplaşma olarak Antigone. (bkz. Sophokles, 2013:11)

Örneklerde yer verilmemesine rağmen Türk yazar Kemal Demirel'in yorumuna göre ise, insanın insan gibi yaşama hakkından yana olduğu için, insanı, savunulması gereken bir değer saydığı için eyleme geçen Antigone olarak değerlendirilebilir.

Tüm eserlere bakıldığında ise yüzyıllar önce kaleme alınmasına rağmen Antigone'den her toplumda ve her yüzyılda çıkarılabilecek ortak bir toplumsal sonuç vardır. Bunun nedeni ise Antigone'nin temelini her şeyden önce insan ve topluma dair gerçeklerin oluşturmastır. İnsana ait her duygu, her sorun toplumdan topluma, dönemden döneme çeşitlilik gösterse bile özünde aynıdır.

Sophokles'in yazın yaşamı ve eseri Antigone hakkında yeterince bilgi verildikten sonra Bertolt Brecht ve eseri hakkında bilgi verilecektir.

4.2. BERTOLT BRECHT – “SOPHOKLES’İN ANTIGONESİ”

4.2.1. Yazarın Yazın Hayatı ve Eserin Önemi

BERTOLT BRECHT

Bu bölümde ilk olarak ünlü yazar Bertolt Brecht'in hayatına kısaca değinilecektir.

Ünlü Alman oyun yazarı ve şair Brecht, 1898'de Augsburg'da doğmuştur. Tıp öğrenimi görmüş ve Birinci Dünya Savaşı'na katılmıştır. Toplumcu dünya görüşünü benimsemiş olan ve Nazizme karşı kesin cephe alan Brecht, 1933 yılında yurdunu terk etmek zorunda kalmıştır. Uzun süre Sovyet Rusya'da yaşayarak Das Wort adlı Nazi aleyhtarı bir dergi çıkaran Brecht, daha sonra Amerika'ya gitmiş ve Almanya'ya geri dönebilmesi 1948 yılını bulmuştur. Brecht, yirminci yüzyıl tiyatro sanatının en büyük temsilcilerinden biridir demek yanlış olmaz. O, eski halk şiir geleneğinden ve şekillerinden yararlanarak yazdığı şiirleriyle olduğu kadar, sanat felsefesi konusundaki inceleme ve denemeleriyle de dünya çapında etki yapmıştır. Brecht'in yapıtları genellikle kapitalist düzenin ve bu düzenin yarattığı insan hayatının ve ilişkilerinin keskin ve isabetli bir betimlemesi ve dünyayı değişikliğe uğratmak gerektiği hakkındaki düşünce ve inancının canlı bir şekilde dile getirilişidir. (bkz. Brecht, 1994: 1).

Bertolt Brecht, anlaşılması güç bir fenomendir. Büyük edebi yeteneklerini özgürce kullanmayı reddeder. O, yeteneklerini ne yönde kullanacağını kendine soran ve ancak gerekliliğine inandığında kullanan, bu şart yerine gelmediğinde ise işi bırakan tek Alman yazardır. Bu nedenle Epik Tiyatro'nun öncüsü olarak anılır.

Aristotelesçi olmayan tiyatro ve dramaturji anlayışını temellendirmiş, kurumsallaştırmış ve yöntemleştirmiş olan Brecht, bu bağlamda, öğretisel oyun kuramını getirdiği kadar, epik sahneleme, epik sahne tasarımı, epik müzik ve epik dramaturjinin ilkelerini de koymuş; epik tiyatro ile Aristotelesçi tiyatro arasındaki karşıtlıkları kuramsal olarak gerçekleştirmiş, sahneyi

dünyanın değiştirilebilirliğinin ortamı olarak almıştır (Çalışlar, 1993: 203).

En ünlü yapıtları şunlardır:

Die Dreigroscheoper (Üç Kuruşluk Opera, 1928), Die Mutter (Ana, 1935), Galileo Galilei (Galile'nin Yaşamı, 1938), Der gute Mensch von Sezuan (Sezuan'ın İyi İnsanı, 1939), Schweyhim zweiten Welt-krieg (Şvayk İkinci Dünya Savaşı'nda, 1944), Herr Puntila und sein Knech Matti (Bay Puntila ve Uşağı Matti, 1948), Der Kaukasische Kreidekreis (Kafkas Tebeşir Dairesi, 1949) (bkz. Brecht, 1994:1).

Bertolt Brecht yazın hayatında çok başarılı bir edebiyatçı olmasının yanı sıra onu asıl ününe kavuşturan tiyatro, özellikle de epik tiyatrodur. Bu nedenle çalışmamızı Brecht'in tiyatro çalışmaları olarak daraltmak daha faydalı olacaktır.

Onur Bilge Kula, Brecht'in epik tiyatro görüşünü şu şekilde aktarır: Yeni bir tiyatro türü olan epik tiyatro, estetikte olduğu gibi, tiyatroyu bir eğlence yeri olarak görür. Ona göre;

- 1- Tiyatronun özü karşıya aktarılan veya hayal edilen insanlar arasında gerçekleşen olayların yaşayan resimlerinin veya yansımalarının eğlence amacıyla oluşturulmasıdır.
- 2- İnsanlar arasında yaşanan olaylara ilave olarak, insanlar ve tanrılar arasındaki olayların karşıya yansması da söz konusu olabilir.
- 3- Eskiden beri bütün diğer sanatlarda olduğu gibi, tiyatronun temel işlevi ve görevi insanları eğlendirmektir. Bu durum, tiyatroya özel bir nitelik ve saygınlık kazandırır. Bu nedenle tiyatro eğlencede başka bir kimliğe ihtiyaç duymaz.
- 4- Aristoteles'in anlayışına göre, eski tiyatro yazarları tiyatrolarını ne çok yüksek ne de çok aşağı bir şey olarak nitelemişlerdir. Tiyatroyu sadece insanları eğlendiren bir kurum olarak varsaymışlardır.
- 5- Eğlenceleri yüksek ya da alçak iyi veya kötü olarak değerlendirmek ve sorgulamak gereksizdir çünkü sanat eğlendirirken yukarıya veya aşağıya inip çıkmak kısacası rahat bırakılmak ister (bkz. Kula, 2014: 94-95).

Brecht, tiyatronun özü, tiyatronun eğlence boyutu, epik tiyatronun temelleri gibi pek çok konuya açıklık getirmekle birlikte, kendisinin çok da fazla yapmadığı uyarlamalarda Antigone'yi ele almış onu kendince dönüşümlere uğratmıştır.

Bertolt Brecht'in Sophokles'in Antigonesi

Bertolt Brecht 1947 yılında kaleme aldığı oyununda Sophokles'in yüzyıllar önce yazdığı oyununu tekrar kaleme almıştır. Bu nedenle de oyununun ismini de “Sophokles'in Antigone'si” olarak seçmiştir. Klasik eserlerin yazılışlarından uzun süreler sonra uyarlamalara konu olmaları dünya edebiyatında oldukça sık rastlanan bir durumdur.

Brecht'in eseriyle ilgili bilgilere geçmeden önce onun Sophokles'in oyununu tekrar kaleme almasının nasıl gerçekleştiğiyle ilgili bilgi vermek faydalı olacaktır.

Brecht 1947 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nden Zürih'e gelince çalışma izni alamaz ve bir süre beklemek zorunda kalır. Bu bekleme döneminde o zamanlar dilinin ağır olması sebebiyle pek tercih edilmeyen Hölderlin çevirisiyle Antigone'yi okur ve onu tekrar kaleme almak ister. Brecht'in Antigone ile tanışması bu döneme denk gelir. Brecht Antigone'yi tiranizmin yani zulmün ve gaddarlığın reddedilişi ve demokratik bir yaşama dönüş düşüncesiyle kaleme alır. Brecht'in farklı bir amacı ise olay öyküsünün sıralamasını ve akışını güncellemek olmuştur. Bu sebeple de oyununa bir önoyun ekler. Tüm bu çalışmaları sona erdiğinde yani 1 Mayıs 1948'de Berlin'de Brecht'in kendi Antigone'si yayımlanır (bkz. Brecht, 1997:260-264).

Sevda Şener, Brecht'in oyunu hakkında şunları söylemiştir:

Bertolt Brecht Sophokles'in Antigonesi adlı oyununda öykünün ana yapısını korumakla beraber oyunu kendi dünya görüşü doğrultusunda kurgulamıştır. Oyunun başına eklenmiş olan kısacık Önoyun yazarın yorumunun habercisidir: Berlin'de, 1945 yılında geçtiği belirtilmiş olan bu kısa sahnede iki Alman kız kardeşin ağabeylerinden birinin savaşta öldüğü, ötekini savaşa devam etmeyi reddettiği için kendi evinin önünde asılarak cezalandırıldığı görülür. Bu kısa Önoyun'dan sonra Antik Yunan döneminde Thebai'de geçen asıl konuya dönülür. Fakat bu kez savaşı başlatmış olan Kral Kreon'dur. Argos kentinin talan edildiği savaşta Eteokles ölmüş, Polyneikes savaşa katılmak istemediği için yakalanıp öldürtülmüştür. Thebai halkı zafer heyecanı ve savaş ganimetinin sarhoşluğu içinde eğlenirken Kreon, Eteokles'in kahraman olarak törenle gömülmesini, hain olarak ilan ettiği Polyneikes'in ölüsünün ortada bırakılmasını emretmiştir. Olaylar ana öyküde olduğu gibi gelişir ve trajik son gerçekleşir. Bu oyunda Kreon'u, Adolf Hitler'i çağrıştıran, saldırgan, halkının gözünü savaş ganimetiyle boyayan, ülkesini yıkıma sürükleyen zalim bir diktatör olarak görüyoruz. Antigone ise, halkının çıkarını, ailesinin şerefini koruyan, yanlış olana karşı çıkan, adaletten ödün vermeyendir. Yazar oyuna eklediği yeni Prolog'da seyirciyi, “karanlık zamanların içinden insanlığın nasıl büyüyüp yükseldiğini” gösteren eylemleri anımsamaya ve üzerinde düşünmeye çağırmıştır.

Brecht'in eserini Türkçeye eviren Ahmet Cemal de eserle ilgili şunları slyemiştir:

Bertolt Brecht, 1947'de kendi Antigone'sini yazarken, kendi deyişiyle 1803 yılında Hölderlin tarafından Sophokles'in aslından çevrilen Almanca çevirisinden yararlanmıştır. Brecht, tragedyayı yeniden kaleme alırken şiirsel yapıyı geniş lde korumuş, başına 1945 Almanyası'nda geçen ve tragedyanın içinde yaşanılan dönemle ilintisini sağlayan kısa bir önoyun eklemiştir. Yeniden kaleme aldığı bölümler ise Sophokles'in eserinde var olan insanoğlunun kaderin karşısında bütünüyle güçsüz olduğu görüşünün yerine, insanoğlunun kaderi yine doğrudan insanoğlunun elindedir görüşünü savunmayı öngörmüştür (bkz. Brecht, 1994: 7-8).

Brecht, eserine eklediği noyunla genişletme yoluna gitmiştir. Bunun nedeni ise eski metni düzeltmek, derinlik kazandırmak, onu yeni okur kitlesiyle tanıştırmaktır. Bir metnin diğer metinlerle ilişkiye girerek kendisini zenginleştirmesi, o metnin yazınsallığına da katkıda bulunmaktadır. Brecht alt metinden farklı olarak oyununa eklediği noyunla eserini genişletmiş ve derinleştirmiştir.

Antigone gibi önemli bir tragedyanın yirminci yüzyılın en önemli tiyatrocularından Bertolt Brecht tarafından uyarlanarak kaleme alınması edebiyat tarihi açısından önemli bir gelişme olarak anılmaktadır.

Brecht'in eserinde varolan gerçeklikte insani değerlerin yerle bir edilmesi, başka bir gerçeklik arayışına girilmesi, varolan gerçekliğin insanı sürüklediği uçurum ortadadır ve bu sahte değerlerle insanlık koca bir yıkım yaşamaktadır. Özellikle savaş döneminin bir sonucu olarak karşımıza çıkan bu yıkımla birlikte, insanlar kendilerini mutluluğa ulaştıracak yeni bir gerçeklik arayışına girmektedirler. Bu da gerçeküstücülük akımının ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır.

Bertolt Brecht ve eseri hakkında yeterince bilgi verilmesinin ardından Jean Anouilh ve eseri hakkında bilgi verilecektir.

4.3. JEAN ANOUILH – “ANTIGONE”

4.3.1. Yazarın Yazın Hayatı ve Eserin nemi

JEAN ANOUILH

Sophokles'in ünlü oyununu tekrardan kaleme alan yazarlardan bir diğeri ise Fransız yazar Jean Anouilh'tir. Jean Anouilh'in yaşamı hakkında kısaca bilgi vermek gerekirse:

Ünlü yazar Jean Anouilh 1910'da Bourdeaux'da doğmuştur. Oyun yazma kariyerine 1932'de L'Hermine adlı oyunuyla başlamıştır ve ölünceye dek pek çok sayıda oyun kaleme almıştır. Oyunlarını renklerle ifade etmeyi tercih eden Anouilh onları "pembe oyunlar", "siyah oyunlar", "uyumsuz oyunlar", "kostümlü oyunlar", "barok oyunlar" diye adlandırdığı kategorilere ayırmıştır. 1942 yılında Sophokles'ten esinlenerek kaleme aldığı Antigone adlı oyunu en ünlü oyunu olarak kabul edilir ve siyah oyunlar kategorisine girer. (bkz. Anouilh,2012: 1).

1987'de Lausanne'da yaşamını yitiren yazarın diğer oyunlarını şöyle sıralayabiliriz:

1929 – L'Hermine (Ermin), 1932 – Le Bal des Voleurs (Hırsızların Balosu), 1936 – Le Voyageur sans Bagage (Bagajsız Yolcu), 1938 – La Sauvage (Vahşi Kız), 1943 – Antigone, 1948 – Ardöle ou la Marguerite (Gıcırtilı Oyunlar), 1951 – Co- lombes (Beyaz Güvercin), 1952 – La Valse des Toreadors (Generalin aşkı), 1953 – L'Alouette (Tarla Kuşu), 1959 – Becket ou L'honneur de Dieu (Becket ya da Tanrının Şerefi), 1970 – Les Poissons Rouges (Kırmızı Balıklar), 1970 – Ne Réveille pas Madame (Hanımefendiyi Uyandırmayalım), 1972 – Le Directeur de L'opéra (Opera Yönetmeni), 1975 – L'Arrestation (Tutuklama), 1976 – Le Scénario (Senaryo), 1977 – Vive Henry IV (Çok Yaşa IV. Henry), 1978 – La Culotte (Pantolon), 1953 – Randevu, 1965 – Papatya Falı, 1962 – Mağara, 1957 – Suların Altındaki Yol (bkz: Castex, Surer, 1967: 52).

Jean Anouilh'le ilgili daha fazla bilgi edinmek amacıyla bir kaç farklı kaynaktan onun yazın hayatıyla ilgili bilgilere yer vermek faydalı olacaktır.

Jean Anouilh çağdaş Fransız tiyatro yazarları arasında yıldan yıla büyük önem kazanmış, oyunları yalnız Fransız sahnelerini değil dünya sahnelerini kaplayan bir tiyatro dehası olarak anılmıştır. Oyunlarının dünya sahnelerinde kazandığı başarı, çeşitli ulusların seyirci topluluklarından ve aydınlarından gördüğü büyük ilgi, yeni kuşaklar üzerinde yarattığı geniş etki onun gerçek evrensel bir tiyatro dehası olduğunu göstermektedir. Anouilh'in eserleri yaşadığı döneme ayna tutar nitelikte ve gerçekliktedir, kahramanları sıradışı ve güçlü karakter yapılarına sahip,

eserlerinde kullandığı dili ise son derece berrak ve güçlüdür. Tiyatro anlayışı tabii ve gerçeklik üzerine kurulmuş olan Jean Anouilh ikinci dünya savaşının yarattığı savaş, yıkım ve kaçılması mümkün olmayan gerçekleri büyük bir ustalikle eserine yansıtmıştır (Demir,2009:11).

Savaş dönemi yazarlarından Anouilh'in eserlerinde yer verdiği karakterlerin genel özelliklerine de değinmek gerekirse; Anouilh'in kahramanları daha önce alışlagelmiş kalıplardan sıyrılmış varlıklardır. Hassas duygularla hiç beklenmedik anlarda ortaya çıkan ve herşeyi alıp götüren çatışmalar ve önemsizmiş gibi görünen şeyler uğruna vazgeçilen mutluluk Anouilh'in kahramanlarının belki kötümser kişiler olarak düşünülmesine neden olur ancak onların duygularının gerçekliğine gerçeklik katar. Yaşadıkları ortamın gerektirdiği koşullara sıkı sıkıya bağlı, kendi dünyalarından ne pahasına olursa olsun vazgeçmeyi kabul etmeyen, bu uğurda en güzel umutlardan, fırsatlardan ve duygulardan hiç düşünmeden vazgeçmesini bilen, belki tuhaf görünen ama ruh yapıları sağlam kişilerdir.

Yazarın edebiyat tarihi açısından önemi ve eserlerinde yarattığı karakterlerin genel özelliklerinden bahsettikten sonra Anouilh'in eserlerinin yazıldığı dönem ve yazarın kullandığı edebi dil ile ilgili bilgi vermek de yararlı olacaktır.

Anouilh'in dili, oyunlarının belli başlı özelliklerinden biridir. Onun kara, pembe, parlak ve gıcırdayan oyunlar adları altında yazdığı oyunlarındaki dil hakimiyeti ve berraklığı dikkati en çok çeken unsurlardır. Jean Anouilh'in İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkileriyle 1942 yılında yazdığı oyun, yazıldığı döneme ışık tutar niteliktedir. Yüzyılın diğer on yıllarıyla karşılaştırıldığında, 1940'lı yıllar, diğer hiçbir on yılda olmadığı kadar net bir çizgiyle ikiye bölünmüştü. 1945 yılına kadar her yerde savaş ve yıkım vardı. Sonrasında ise büyük çaplı bir yeniden yapılanma başladı. Silah ve cephane hariç herşeyin kıt olduğu bir dönemdi. Savaş boyunca insanlar elektrikten, gerçekten, yiyecekten, giyecekten ve her türlü refahtan yoksun, karanlıkta yaşadılar. Genel olarak gerçeklerden kaçmanın imkansızlaştığı yıkım yıllarının sonlarına doğru, 1944 yılında ilk gösterimini Paris'te gerçekleştiren Antigone oyunu aynı zamanda Fransız direniş hareketinin simgesi olarak görüldü. İnançları uğruna ölümü bile göze alan idealist Antigone onları temsil ediyor Kreon ve kurduğu düzen, işbirlikçi hainleri hatırlatıyordu (Demir, 2009: 11-13).

Anouilh tam bir savaş dönemi yazarıdır. Onunla ilgili daha detaylı bilgi vermek gerekirse;

İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazilerin Fransa'yı işgali sırasında, Anouilh hiç bir şekilde iki tarafın da yanında yer almadı. Antigone adlı eserini tam olarak da o günlerde yayınlamıştır ve bu oyunu onun en ünlü oyunu olarak kabul edilmektedir.

Yaşadığı dönemin şartlarının da etkisiyle oyun kinayeli bir şekilde Naziler ile yapılan işbirliğini eleştiriyordu. Anouilh, yapıtlarında toplumsal sınıflar arasında görülen sevginin bile aşamadığı büyük uçurum, insanların arasında gerçek bir bütünleşmenin sağlanabileceğine olan şüphe, toplumsal değerlerin kötüleşmesi yüzünden sevginin değersizleşmesi, toplumsal ve özel hayatın sahteliği, insanoğlunun ölümlü oluşu ve zamanla yaşlanması sebebiyle çekilen acı, hayatın çirkefliliği içerisinde saf ve temiz kalabilmenin ve hedefleri elde etmenin imkansızlaşması ve bu sebeplerden ötürü ölüm ve sonsuzluğuna hissedilen özlem gibi temaları konu almıştır.

Jean Anouilh'in oyunlarına verdiği renklerin anlamları ise şöyledir:

“Siyah” : Trajediler ve gerçekçi oyunlar

“Pembe” : Fantazilerin baskın olduğu oyunlar

“Parlak” : Pembe ve siyahın asil bir şekilde birleştirildiği oyunlar

“Uyumsuz”: Acı bir ironi olan “siyah” oyunlar

“Kostümlü” : Tarihi karakterlerin olduğu oyunlar

“Barok” : Barok dönemini anlatan oyunlar

“Başarısızlıklarım” : Yazarın hoşnut olmadığı eserler

Jean Anouilh, 1970 yılında Prix Mondial Cino Del Duca ile ödüllendirilmiştir. (bkz. <https://www.biyografi.net.tr/jean-anouilh-kimdir/>) Erişim Tarihi: 15 Ekim 2017

Jean Anouilh'in adından en çok bahsedilen eseri Antigone olmuştur. Onun Antigone'si hakkında daha detaylı bilgi vermek yerinde olacaktır.

Jean Anouilh'in Antigone'si

Jean Anouilh'in İkinci Dünya Savaşının hayal kırıklıkları arasında Alman Nazi güçlerinin Fransa'yı işgali sırasında yazdığı Antigone oyunu yazarın kara oyunlar adıyla nitelendirdiği oyunlarından. Anouilh'in Grek mitolojisinden ve özellikle ünlü tragedya yazarı Sophokles'ten etkilenecek yeniden kaleme aldığı Antigone oyunu ilk olarak Paris'teki Atelier tiyatrosunda 1944 yılında oynanmıştır. Oyun Anouilh'in en bilinen eseri olarak 20 yüzyıl tiyatrosunda yerini almış ve onu dramatist olarak haklı bir üne kavuşturmuştur.

Antigone ile ilgili detaylı bir çalışma yapan Sevda Şener, Anouilh'in eseriyle ilgili şunları söylemiştir:

Jean Anouilh kendi Antigone'sini Paris Alman işgali altındayken 1942 yılında yazmış, oyun 1944'de, Paris'in işgalden kurtuluşundan birkaç gün önce sahnelenmiştir. Yazar oyunun öyküsünü mitolojideki öyküye bağlı kalarak kurgulamış, fakat metni, yaşanan dönemin gerçekçi dram anlayışına uygun bir üslupla kaleme alarak oyun kişilerinin kişisel özelliklerine ayrıntılı olarak yer vermiştir. Orhan Veli Kanık tarafından dilimize kazandırılmış olan oyunun uzun önsözünde ve Kreon ile Antigone arasındaki karşılıklı konuşmalarda insanların toplumdaki rollerini oynamaya yazgılı oldukları, dramatik olanın bu role bağlı kalmaktan, bu rolü en iyi biçimde oynama ısrarından kaynaklandığı yazarın kendine özgü ironik yaklaşımıyla belirtilmiştir. Sophokles'in tragedyasında kurbanlar verildikten sonra yerinden oynatılmış dengelerin yeniden kurulduğunu, insani değerlerin yerini koruduğunu görmüştük. Anouilh ise kötümserdir. Kirli hesaplara dayalı bir düzenin egemen olduğu, yaşantıların bu düzeni kabullenme üzerine inşa edildiği, bu gerçeği kabullenmek istemeyen kahramanların ise ancak ölümlerle değer kazanma umudunu taşıdıkları kanısındadır. Bu oyunda hükümdar kişisiz, halk sessiz, kahraman çaresizdir. Bugün Kreon'un adaletine ayak uyduranlar, yarın onun yerine geçecek olanın adaletini kabullenecek, herkes kendine biçilen rolü oynamaya devam edecek, Antigone ise ölmeyi göze alarak başkaldıran trajik bir kahraman olarak hatırlanacaktır. Antigone oyunu ile yazarın, Nazi işgaline karşı oluşan direniş hareketine ve işgal döneminin Mareşal Petain başkanlığında kurulmuş kukla hükümete örtük bir gönderme yaptığı düşünülmüştür. (bkz. <http://archive.is/wwGIB>)
Erişim Tarihi: 15 Ekim 2017

Jean Anouilh'in Antigone'si İkinci Dünya Savaşı dönemine ve o dönemde Fransa'da yaşanan Alman işgali dönemine ışık tutması bakımından önemlidir. Eser o dönemin şartlarına göre değerlendirildiğinde dönemin toplumsal ve siyasal yapısına ait pek çok iz bulmak mümkün olacaktır.

4.4. KEMAL DEMİREL- “ANTİGONE”

4.4.1. Yazarın Yazın Hayatı ve Eserin Önemi

KEMAL DEMİREL

Tüm dünyada edebiyatçıların ilgisini çekmeyi başaran Antigone ülkemizde de önemli bir yere sahip olmuştur. Antigone'yi tekrar kaleme alan Türk yazar Kemal Demirel olmuştur. Pek çok deneme ve oyuna imza atan yazarın hayatına kısaca değinmek gerekirse:

Kemal Demirel 1926 yılında İstanbul'da doğmuştur. 1946 yılında Taksim Lisesi'ni bitirmiş ve İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi'nde iki yıl Matematik-Astronomi okumasının ardından İzmit Askeri Hastanesi'nde üç yıl boyunca inzibat subaylığı görevinde bulunmuştur. Son olarak 1955'te serbest muhasebeciliğe başlamış ve hayallerini gerçekleştirmek adına 1966 yılında Yankı Yayınları'nı kurmuştur. Bu sayede Türk yayıncılığında önemli bir boşluğu doldurmuştur ve bu yayınevini 1980'e kadar yönetmiştir (bkz. Demirel, 1997:1). 1960'lı yıllardan sonra

yazın hayatına hız veren Demirel'in ünlü oyunlarından Antigone 1970 yılında Türkçe aslından Yunancaya çevrilerek, Yunanistan'da yayımlanmıştır. Yunan tragedyalarından esinlenerek kaleme aldığı bu eseri geniş yankı uyandırmış ve Oxford Üniversitesi Profesörlerinden George Skiner, bu esere Dünya Antigone'leri adlı ders kitabında yer vermiştir. Yine aynı oyun 1973-1974 yılları arasında Devlet Tiyatrosu'nda sahnelenmiştir.

Demirel çalışmalarıyla dünya çapında başarılar elde etmiştir. Büyük Yargıç adlı oyunu The High Judge adıyla ABD'de Kentucky'de yayımlanmıştır. Evimizin İnsanları adlı yapıtı Piano Piano Bacaksız adıyla sinemaya aktarılmıştır. Kendi yaşam öyküsünden esinlenerek yazdığı bu eser Oscar ödüllerine aday aday olan ikinci Türk filmi olmuştur. (bkz. Demirel, 2009: 118). Senaryo çalışmaları da bulunan Kemal Demirel'in eserlerinden bazıları şunlardır:

İnsanlar Üzerine (Denemeler,1972), Özel Ceza Evi (Öyküler,1975), İnsan ve Dünyası (Denemeler, 1981), Gençlik Yılları (1994) (bkz. Demirel, 1997:1).

Kemal Demirel'in Antigone'si

Kemal Demirel kendi kaleme aldığı Antigone'sinde, tıpkı diğer yazarlar gibi içinde bulunduğu toplumun ve dönemin koşullarını okuyucuya yansıtarak yeni bir eser meydana getirmiştir.

Sevda Şener, Antigone'yi yeniden kaleme alan tüm yazarları olduğu gibi Kemal Demirel'in eserini de değerlendirmiştir:

Kemal Demirel 1973-74 yıllarında Ankara Devlet Tiyatrosu'nda sahnelenen Antigone'sinde Antigone, insanın insan gibi yaşama hakkından yana olduğu için, insanı, savunulması gereken bir değer saydığı için eyleme geçendir. Yazar konuya yetmişli yılların ruhuna uygun olarak gelir dağılımdaki eşitsizliğe de değinen bir yorumla yaklaşmış, bu bağlamda zengin kobalt madeni işletmesinden yalnızca Saray ve çevresinin yararlandığına ve halkın bunun farkında olmadığına değinmiştir. Adalet konusunda ise yazarın yasalardan çok insani değerlerin dikkate alınmasından yana olduğu görülür. Önemli olan tarafsızlığını korumak değil, insandan yana tavır almaktır (<http://archive.is/wwGIB>). Erişim Tarihi 15 Ekim 2017

Eser, 2009'da Demirel'in ölümünün ardından güncelliğini korumaya devam etmiştir ve 2012 yılında tekrar sahneye konulmuştur.

Verilen bilgilere göre; Kenan Işık, 2012 mevsiminde, İstanbul Devlet Tiyatrosu'nda, güncel sorunlarımızı akla getiren bir yorumla sahneye koyduğu

Antigone’de olayı Anadolu topraklarına taşımış, yorumuna uygun olarak oyunu tekrar kurgulamış, seyirciyi Oidipus söyleni hakkında bilgilendiren bir giriş konuşması ve Türkçe, Kürtçe, Lazca okunan bir yas ritüeli eklemiştir. Bunların yanı sıra Brecht’in izinden giderek savaşın henüz sona ermediğine ve halkın savaştan elde edilen ganimetlerle oyalandığına değinen konuşmalara yer vermiştir (bkz. <http://archive.is/wwGIB>). Erişim Tarihi 15 Ekim 2017

Çalışmada yer verilen eserler ve yazarlarıyla ilgili bilgiler verildikten sonra eserlerin metinlerarası yöntemlerle inceleneceği uygulama kısmına geçilecektir.

Tüm yazarların ve eserlerin toplu bir incelemesi yapıldığında görülüyor ki, Sophokles’in yüz yıllar önce yarattığı Antigone, törelere olan bağlılığı, aile arasındaki bağı, toplumsal hayattaki rolü, insana karşı olan sevgisi, hak ve adalet kaygısı, özgürlük hakkına olan inancı ve inandığı değerler uğruna zulme, baskıya, haksızlığa, acımasızlığa her ne pahasına olursa olsun karşı çıktığı ve direndiği için tragedyalardaki en önemli kadın kahraman ünvanına layık olandır. Antigone’nin verdiği bu soylu mücadele, otoritenin gücü ile ezilen insanın hakları arasındaki dengenin bozulduğu, insanın değersizleştiği, insana ait olan temel değerlerin görmezden gelindiği, aklın yolunda hareket etmekten sapıldığı her dönemde karşılığını bulmaya devam etmesi kısacası insana dair duygulara bu denli yer vermesi Sophokles’in bu tragedyasını gündemde tutmaya devam etmektedir.

5. BÖLÜM

SOPHOKLES'İN ANTİGONE'Sİ VE GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE ANTİGONE'NİN FARKLI YORUMLARININ METİNLERARASI YÖNTEMLE İNCELENMESİ

5.1. SOPHOKLES'İN ANTİGONE ADLI ESERİ

Edebiyat tarihi boyunca yazarlar kendi eserlerini meydana getirirken içerisinde bulundukları ya da geçmiş çağların akımlarının, kültürlerinin etkisi altında kalırlar. Eserlerinde önceki çağlara ait eserlerden pek çok izlere rastlamak mümkündür. Onlardan esinlenmek, etkilenmek edebiyatçılar tarafından son derece normal hatta gerekli olarak görülmektedir. Yazar, daha önceden yazılan bir edebiyat metnini yeniden yazarak kendi metnine yerleştirdiğinde hem kendi eserini zenginleştirmekte hem de ait olduğu ulusal yazını başka edebiyatlar yardımıyla çoğaltmaktadır.

Sophokles'in Antigone'si, 16. yüzyıldan başlayarak pek çok yazara esin kaynağı olmuş, hem bağımsız eserlerde, hem de çeşitli uyarlamalarda işlenmiştir. Antigone'nin modern edebiyat üzerindeki etkisi de çok yoğun olmuş, yapıdaki bütünlük ve trajik karşıtlıkların belirliliği, 19. yüzyıl estetiğinde bu eserin tragedya türünün prototipi sayılmasına yol açmıştır. (bkz. Brecht, 1994:6)

Klasik eserlerin yazılışlarından yüzyıllar sonra uyarlamalara konu olmaları, dünya edebiyatında sıkça rastlanan bir durumdur. Sophokles de tarihe adını yazdırmış bir edebiyatçı olarak, yüzyıllar da geçse adından bahsettirmeyi başarmıştır. Sophokles'in başarısı eserlerinde yarattığı kahramanları gerçek bir bağlılıkla kaleme almış olmasıdır. Sophokles bize üstünkörü olarak filanın haksız, falanın haklı olduğunu söyleyen yazarlardan değildir. Kendi yarattığı varlıklardan her birine karşı sevgisi o kadar güçlüdür ki hepsi de şairin dünyasında tuttuğu yeri hak etmişlerdir(bkz. Bonnard, 2004: 36).

Metinlerarası ilişkiler bağlamında yeniden yazmak olarak adlandırılan bu uyarlamalar, hangi türden olursa olsun, önceki bir metnin, onu taklit eden, dönüştüren, açık ya da kapalı bir biçimde ona gönderen bir başka metinde yinelenmesi olarak tanımlanır.(bkz. Aktulum, 1999:236)

Özellikle Sophokles gibi büyük yazarların yüzyıllar sonra bile adından bahsettirmesinin sebebi, eserlerin ucunu açık bırakmaları ve insan gerçekliğini etkili

bir şekilde kaleme almalarıdır. Bu nedenle pek çok yazar bu eserleri tekrar kaleme alma ihtiyacında bulunur.

Bir yazıyı eleştirirken değerlendirme ölçütlerinin başında, yapının çok anlamlı olup olmaması bulunur. Tarihe damga vuran büyük sanat yapıtlarını diğer eserlerden ayıran en büyük özellikleri, çok anlamlı olmalarıdır. Bu yapıtlarda bir bitmemişlik vardır ve yorumlanmaya açıktır. Mesela Shakespeare bugün 18. Yüzyılda olduğundan çok daha değişik şekilde alımlanabilmektedir. Anlama ve yorumlama, dönemden döneme, çağdan çağa farklılıklar gösterebilir. Büyük sanat yapıtları incelendiğinde ve okunduğunda anlama ve yorumlama hiç bitmeyen bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır (bkz. İpşiroğlu, 1992: 21).

Antigone dünya edebiyatının en önemli kadın kahramanlarından biridir ve onun bu kadar ilgi görmesinin sebebi onun azmi ve inadıdır. Eserin özünü Antigone'nin, kardeşi Polyneikes'in cesedini gömmek istemesi ve sonrasında gelişen olaylar oluşturur. Bu nedenle öncelikle Antigone'nin kardeşinin cesedini bu denli çok gömmek istemesi konusu irdelenmelidir.

Hegel, kız ve erkek kardeşler arasındaki ilişkiyi diğer aile bireyleri arasındaki ilişkilerden ayırarak, Antigone'nin özel durumunun anlaşılmasını sağlar. Kız ve erkek kardeşler arasındaki ilişki, Antik Yunan toplumunda kadın ve erkeğin toplumsal statüsü hesaba katılarak yansıtılır. Burada kadının toplumsal hayattaki yeri ve görünürlüğü evle sınırlıdır çünkü kadın yurttaş olarak hesaba katılmaz. Bu anlamda Hegel, kadını, aile yasasının içsel sezgisine sahip varlık olarak erkekten ayırır. Kız ve erkek kardeşler aynı kandanlardır ve bu durum onlarda bir dinginlik ve dengeye ulamıştır. Bu sebeple birbirlerine istek duymazlar, kız ve erkek kardeşler birbirlerine karşı özgür bireyselliklerdir (bkz.Hegel,1986: 278).

Eserde olayların trajediye dönüşmesi Antigone'nin yasaları çiğnemesine bağlı olarak gelişir. Antigone, devlet otoritesine direnen bir kadın kahraman olarak karşımıza çıkar.

Ceset gömülmesi için aileye geri döner, ancak hala devlete de aittir. Ceset, oğuldur, kocadır ya da erkek kardeş; ama aynı zamanda memleketinin savunucusu ya da haindir. Devlet, ölümler üzerindeki hakkını iddia eder; kahramanların kültü, düşmanlarının cesetlerinin akbabalara yem edilmesi, itibarları iade edilen eski hainlerin ölümlerinin mezardan çıkarılması devlet şiddetinin en eski ve en sürekli ayrıcalıklarındandır. Ölümler hakkında hüküm vermek kutsal olanın, dünyevi olan üzerinden iktidarı zorla ele geçirmesidir (Kott, 2006:202).

Öyle görülüyor ki, Antigone'nin eserde sergilemiş olduğu özgür eylemi toplumda var olan normlarla çatışır. Onun krala, otoriteye, diğer bir deyişle toplumda egemen olan yegane güce karşı tek başına göstermiş olduğu bu direnme kararı siyasi otoritelerce sivil itaatsizlik olarak değerlendirilmiştir. Antigone'nin bu davranışının temelinde daha önce de ifade edildiği gibi ona göre son derece yüksek bir değer olan adalet ilkesini sonuna kadar savunmak yatar. Çünkü esas otorite olarak kabul edilen tanrısal yasalar ya da ilahi adalet Antigone'ye kardeşini gömme hakkını verir. Diğer taraftan bu yasalar Kreon'a da Antigone'yi cezalandırma yetkisini verir ve bu açıdan bakıldığında her iki eylem biçimi de yasal görünür; fakat burada Kreon bu kararı hiç kimseyle paylaşmadan kendi başına ve demokratik olmayan yollarla almıştır. Diğer taraftan, Kreon esas olarak Antigone'nin eylemine gereken önemi vermemiştir çünkü onun kardeşini gömme isteğini kadınca bir davranış olarak değerlendirmiştir. Antigone'nin bu tavrı kadın olduğu için görmezden gelinir çünkü o dönemde ve toplumda kadın olmak yurttaş olamamak, erkeğin egemen olduğu hiç bir alanda var olamamak kısacası ev sınırları içinde kalmak ve orada hareket etmek demektir (bkz. Paksoy, 2011: 130).

Yani Antigone'nin temelinde yatan esas çatışma devlet ve birey çatışmasından öte kadın ve erkek çatışmasıdır. Antigone'nin eylemi öncelikle kadın olduğu için toplumda kabul görmemiştir.

Hölderlin, Antigone'nin olay akışını şu şekilde özetlemiştir:

Antigone'deki olayların akışı bir isyanla ilgilidir. Bu isyan toplumla ilgili olduğu ölçüde söz konusu olan, her şeyin kendini sonsuz bir ters yüz olma hareketi tarafından ele geçirilmiş, derinden sarsılmış ve bu sarsılışın sonsuz bir biçimin içinde hissedilmiş olmasıdır (bkz.Hölderlin, 2012:80).

Sophokles'in Antigone'sinin temelini oluşturan konular hakkında bilgi verildikten sonra eserin diğer eserlerle olan ilişkisi ele alınacaktır.

Öncelikle dünya edebiyatında önemli bir yere sahip olan Sophokles'in M.Ö.411'de yazdığı Antigone adlı eseri ile ünlü Alman tiyatrocu Bertolt Brecht'in 1947 yılında kaleme aldığı Sophokles'in Antigone'si adlı eseri metinlerarası bakış açısıyla ele alınacaktır.

5.2. BERTOLT BRECHT'İN “SOPHOKLES'İN ANTİGONESİ” ADLI ESERİ

Ünlü tragedya yazarı Sophokles'in Antigone adlı eserinin büyük bir etki bırakarak kendinden sonraki yazarları etkilediğinden bahsetmiştik. Sophokles'in Antigone adlı eserini bir takım değişiklikler yaparak tekrar kaleme alan yazarlardan biri de Epik Tiyatronun kurucusu olarak adlandırabileceğimiz usta tiyatrocusu Bertolt Brecht'tir.

Brecht'in 1947 yılında kaleme aldığı oyun, Sophokles'in Antigone'siyle büyük benzerlikler taşır. Diyebiliriz ki çalışmada ele alınan eserler arasında Sophokles'in Antigone'sine en çok benzeyen Brecht'inkidir. Metinlerarasılık açısından bakılacak olursa Brecht, Sophokles'in eserinin yeniden-yazmasını kaleme almıştır. Bu nedenle bu iki eseri incelerken benzerliklerden ziyade farklılıklar üzerinde durulacaktır.

Genel olarak metinlerarası ilişkiler bağlamında bir yöntem olarak anılan yeniden yazma, bir yazarın başka bir yazara ait bir metni, bir gönderge metnini, bir altmetni yeniden yazması, onu yeni bir durumda, yeni bir bağlamda, yeni bir okur kitlesi için, yeni işlevlerle donatarak, yeni ereklerle dönüştürmesi işlemi olarak tanımlanabilir (bkz. Aktulum, 2011: 149).

Daha önce de belirtildiği gibi Antigone, Sophokles'in hatta tragedya tarihinin en önemli kadın karakteri olması sebebiyle ve eserde incelenen direnişçi ruh, hümanizm, devlet otoritesi, aşk, ölüm gibi konuların insanlık tarihinin gelmiş geçmiş ortak noktaları olduğu için Brecht belki de hiç düşünmeden bu eseri kaleme almıştır ve eserine “Sophokles'in Antigone'si” ismini vererek metinlerarasılığın anırtırma özelliğinden yararlanır ve eserinde Sophokles'in eserine birebir göndermelerde bulunulur. İsmene'nin kız kardeşi Antigone'ye kendilerini yöneten erkekler hakkında söyledikleri iki eserde de aynıdır.

Öncelikle alt metnimiz olan Sophokles'in eserine baktığımızda İsmene;

...Aklından çıkarma sakın, kadınız biz,
altından kalkamayız erkeklerle mücadelenin.
Bizi yönetenler bizden güçlü, şimdikinden
acı bile olsalar boyun eğmeliyiz emirlerine (Sophokles, 2015: 3).

sözleriyle kadın ve erkeklerin eşit olmadığını kardeşi Antigone'ye anlatmaya çalışmıştır.

Yine Brecht'in eserinde ise benzer cümleler kullanılarak bu durum anlatılmıştır:

İSMENE

Şunu da düşün: Kadınız biz

Ve kavga edemeyiz erkeklerle, çünkü

Güçlü değiliz yeterince, demek ki

Boyun eğmeliyiz buna da, daha kötüsüne de (Brecht, 1995: 19).

Brecht burada, Sophokles'le benzer cümleler kurarak anıştırmadan da ziyade alıntılama yapıp Sophokles'in cümlelerini kendi eserine katarak Sophokles gibi büyük bir sanatçının birikiminden faydalanıp eserini zenginleştirme yoluna gider.

Çağdaş yazarların eski eserleri tekrar kaleme alması alışıldık bir durumdur. Eski Yunan yapıtlarının tekrarı da metinleri yeniden yazma sürecinde en sık karşılaşılan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Alıntıların konusu olan kadın erkek eşitsizliği de eski Yunan'da en önemli sorunların başında gelmekteydi. Yazarlar Antigone aracılığıyla o döneme ışık tutmuşlardır.

Klasikçağ Atina'sında kadınlar yurttaş olarak görülmezler, onlar evleneceği güne kadar babası tarafından daha sonra da hayatının en büyük ve önemli bölümünü geçireceği kocası tarafından yönetilir. Kadın olarak görevi, yalnızca devletin amaçları doğrultusunda davranmak ve herhangi bir savaş anında ailesinden ayrılarak savaşa katılacak bir erkek evlat dünyaya getirmekle sınırlıdır. Bundan sonrasında da hayatının sonuna kadar evinin sınırları içerisinde kocasına sadık bir eş ve ailesine vefalı bir anne olması beklenir (bkz. Sina, 2010: 79).

Yine benzerliklere bir örnek verecek olursak her iki eserde de Kreon, Antigone'ye karşı acımasızdır. Sadece Brecht'in eseri biraz daha şiirsel olduğu için daha yumuşak görünmektedir. Brecht, eserini daha şiirsel bir dille kaleme alırken, metinlerarasılığın koşuklaştırma özelliğinden faydalanır. Jean Anouilh ve Kemal Demirel'in aksine Sophokles ve Brecht'in Antigone'yi kurtarmak gibi bir amacı yoktur.

ANTİGONE

Nefret etmek için değil, sevmek için yaratıldım.

KREON

Öbür dünyaya git öyleyse ve orada sev kimi seveceksen.

Ben yaşadıkça kadınlar baş olmayacak ülkemde (Sophokles, 2015: 21).

Sophokles'in eserinde Kreon kesin bir dille ölümü emretmiştir, Brecht'te ise aynı durum neredeyse aynı şekilde yalnızca biraz daha şiirsel olarak dile getirilmiştir. Brecht, altmetinden göndergelerle eserini kuvvetlendirmiştir.

ANTİGONE

Elbet öyle. Ben nefret için değil, sevmek için yaşıyorum.

KREON

O halde git yeraltına, sevmek istiyorsan

Ve orada sev. Burada senin gibileri yaşatmam uzun süre (Brecht, 1995:44).

Eserlerin birbirleriyle olan benzerliğiyle ilgili Aktulum şunları söylemiştir:

Bir yazar başka bir yazarın metninden parçaları kendi metnin bağlamında kaynaştırarak yeniden-yazar. Her söylemin başka bir söylemi yinelediğini, her yazınsal metnin daha önce yazılmış olan metinlerden ayrı olarak yazılamayacağını, her metnin açık ya da kapalı bir biçimde önceki metinlerden, yazınsal gelenekten izler taşıdığını savunan yeni eleştiri yanlıları onun "alıntısal" özelliğini göstermeye uğraşırlar (Aktulum,2000: 17,18).

Eserlerdeki farklılıklardan bahsedecek olursak; Brecht, Sophokles'ten farklı olarak oyunun başına kısa bir ön oyun eklemiştir. Bu oyunun eklenme amacını ise tragedyanın içine yaşanan dönemle ilgili bir şey katmak istemesi olarak göstermiştir. Brecht eserine önoyun ekleyerek metinlerarasılığın genişletme yöntemine başvurarak eserini zenginleştirmiştir.

Ön oyun 1945 Almanya'sında geçer ve kısaca iki kız kardeş ve savaşa giden ve öldürülen ağabeylerinden bahseder. Bu bağlamda oyun Antigone, İsmene ve ağabeylerini anıştırmaktadır. (bkz: Brecht: 1995: 9-15)

Oyununa bu önoyunu eklemesi Brecht'in bilinçli bir hareketinin sonucudur. Brecht Sophokles'in Antigonesi'ni yazarken oyuna kendi yaşadığı dönemin sosyal ve siyasal şartlarını da harmanlamıştır. Brecht, oyununda bunu yaparak eserini altmetinden farklı olarak benöyküsel dönüşüme uğratmıştır.

Brecht her çeşit savaşa karşı bir sanatçıydı. Diğer yandan savaş o dönemde bu anlayıştaki insanla dolu olan dünya için doğal bir olaydı. Böyle savaşların sürekli devam ettiği dünyada hak ve adalet de yoktu. Bunun için de Brecht neredeyse bütün oyunlarında bir yargı sahnesine yer verdi. Brecht'in iç dünyası içinde yaşadığı dönemin şartları nedeniyle sürekli bir karamsarlık içindeydi (bkz: Nutku, 1985:160).

Eserlerde göze çarpan bir diğer farklılık ise; Sophokles'in oyununda Thebai Krallığıyla Argos ordusu arasındaki savaş sona ermiş, Thebai ordusu savaş kazanmıştır (bkz. Sophokles, 2015: 1). Brecht'in eserinde ise; olaylar bir yandan devam ederken diğer yandan Thebai ordusu ile Argos ordusu arasındaki savaş devam etmektedir. Üstelik Brecht'in eserinde, Sophokles'in eserinde hiç bahsi geçmeyen Kreon'un Megareus adında bir oğlu daha bulunmaktadır. Megareus, Argos ordusuyla savaşmaktadır ve oyun esnasında Megareus'un ölüm haberi ve Thebai ordusunun Argos'lara karşı yenilgi haberi gelir (bkz. Brecht, 1995: 78).

Brecht'in eserine yukarıda bahsedilen bazı eklemeleri ve çıkarmaları yapması onun eserlerine uyguladığı nicel dönüşümlerin bir sonucudur. Brecht alt metinden farklı olarak eserlerini benöyküsel dönüşüme uğratarak bazı kısımlarında indirgeme bazı kısımlarında ise genişletme yöntemine başvurmuştur.

Yazarlar eserlerini kaleme alırken ne kadar önceki metinlerden etkilenseler de yapıtlarına kendi yaşamışlıklarından ve iç dünyalarından da pek çok şey katarlar. Samoyault'a göre yazmak, o halde yeniden yazmaktır. Yazar var olan temellerin üzerine dayanarak devam eden başka bir yaratıya katkıda bulunur. Flaubert yazdıklarının nereden geldiğini soran birisini şöyle cevaplar: Hayal ettim, kendi kendime yeniden hatırladım ve devam ettim (Samoyault, 2001:).

Eserlerdeki bir diğer farklılığa da değinmek gerekirse; Sophokles'in eserinde Kreon, kahine daha çabuk inanmaktadır.

KREON

Ne haberler getirdin bize yaşlı Teiresias?

TEİRESİAS

Söyleyeceğim şimdi, dinle beni.

KREON

Bugüne kadar hep kulak verdim öğütlerine.

TEİRESİAS

Bu yüzden doğru yönetiyorsun kenti (Sophokles, 2015: 39).

Sophokles'in oyununda, Kreon'un kenti kahin Teiresias'ın yardımlarıyla yönettiği açıkça belirtilmiştir.

KORABAŞI

Kralım, ihtiyar korkunç kehanetlerde
bulunarak gitti. Saçlarımın kapkara
olduğu yıllardan bugüne kente
yalan söylediğini hiç hatırlamıyorum.

KREON

Ben de farkındayım ve düşündükçe yüreğim
daralıyor. Geri adım atarsam felaket olur sonu,
kararımda direnirsem de büyük belalar gelecek başıma.

KORABAŞI

Sağduyulu davranmalısın Menoikheus'un oğlu.

KREON

Ne yapmam gerekiyor? Söyle yapayım!

KORABAŞI

Yer altı zindanına giderek kızı serbest bırak,
sonra da ölünün cenazesini kaldır.

KREON

Gerçekten de bu mudur önerin, boyun mu eğmeliyim?

KORABAŞI

Mümkün olduğunca çabuk tut elini!
Tanrılar düşüncesizlerin cezasını geciktirmez.

KREON

Hiç istemediğim halde kararımı değiştireceğim.
Zorunluluğun karşısında durmak anlamsız.

KORABAŞI

Acele et, başkasını gönderme, kendin git.

KREON

Hemen gidiyorum. Köleler yetişin,
burada olan olmayan herkes
kazma kürek kaparak o tepeye koşsun.
Fikrimi değiştirdim, kızı kendim hapsettim,
şimdi de kendim kurtaracağım.
Kökleri eskilere dayanan törelere
sadık kalmak en doğrusu görünüyor (Sophokles, 2015: 43-44).

Alıntılardan anlaşılacağı üzere, Kreon kehanete inanır ve Antigone'yi öldürme kararından vazgeçer. Brecht'in oyununa bakacak olunursa, Kreon kahinin para peşinde olduğunu düşünür.

KREON

Nasıl istersen söyle, ama kalkışma

Pazarlığa, çünkü kahinlerin hepsi

Sever gümüşü.

TEİRESİAS

Duydum ki, zalimler vermektelemiş

Gümüşü.

KREON

Ve biri körse eğer,

O zaman ısıtır sikkeyi,

Böylece anlar gümüş olduğunu (Brecht, 1995: 69).

Dahası, Kreon kahine inanmaz ve kahine inanan yaşlılarla da bir tartışmaya girer.

YAŞLILAR

Elbet hakkı vardı kızkardeşin

Erkek kardeşini gömmeye.

KREON

Elbet hakkı vardı bir komutanın, ihanet

Edeni cezalandırmaya.

YAŞLILAR

Böylesine ser yerini bulduğunda hak, bir

Uçurumdur bizi götürdüğü.

KREON

Savaş, yeni bir hukuk yaratır.

YAŞLILAR

Ve eskisiyle ayakta kalır.

Gereksindiğini bulamayan savaş ise, kendini

Yiyip bitirir.

KREON

Nankörler! Etleri yersiniz afiyetle, ama

Beğenmezsiniz aşçının kirli önlüğünü (Brecht, 1995: 75-76)!

Kreon'un kehanete ancak kahinin söyledikleri gerçekleşince inanır. Kreon'un oğlu Megareus savaşta ölür ve Thebai ordusu Argos ordusuna karşı yenilir. Bunu duyan Kreon derhal Antigone'yi kurtarmaya koşar.

YAŞLILAR

Koş kayalığa

Ve çöz mezar kazan kadını, çabuk

Çöz Antigone'yi!

KREON

Çıkarırsam onu,

Benimle olur musunuz o zaman?

Çünkü siz de sessiz kaldınız

Yaptıklarına. Bu sizi de ortak

Kılar bana!

YAŞLILAR

Git artık!

KREON

Kürekler! Kürekler (Brecht, 1995: 81-82)!

Her iki eserden verilen alıntıları değerlendirmek gerekirse; Kreon'un kahin karşısındaki tutumları farklı da olsa sonuç aynıdır. Burada dikkat çeken nokta din adamlarının çıkarıcılığı ve dini kötüye kullanmaları konusudur. Brecht eserinde Sophokles'ten farklı olarak kehanetleri ve hurafeleri dışlamaktadır. Brecht'in alt metinden farklı olarak getirdiği yorumların sebebi onun kendi izleğini eserine katmasının bir sonucudur, bu da benöyküsel dönüşüme örnektir. Brecht, alt metni kendi yaşadığı dönemin şartlarına, kendi inançlarına göre yeni bir şekle sokarak kaleme almış ve metni anlamsal dönüşüme uğratmıştır. Eserlerde göze çarpan son farklılık ise Sophokles'in eserinde Haimon'un ölümünden sonra Kreon'un karısı Eurydike de hayatına son vermiştir.

HABERCİ

Felaketlerle yüklü geldim buraya

kralım. Bazıları elinde taşıırken,

yenilerini de göreceksin

evine girdiğinde.

KREON

Bundan büyük felaket mi olur?

HABERCİ

Eşin öldü! Az önce bahtsız ölünün

zavallı annesi kendi canına kıydı (Sophokles,2015: 50).

Brecht'in eserinde ise böyle bir bilgiye rastlanılmaz. Sophokles'te çocukları ve karısının ölümüyle kahrolan Kreon, Brecht'in eserinde daha soğukkanlı olarak karşımıza çıkar. Savaş dönemi yazarlarından olan Brecht, Kreon'u soğukkanlı göstererek, kendi yaşadığı toplumdaki savaşa, ölümlere ve en kötüsü de bunların alışılacılığına göndermede bulunmaktadır.

KREON

Lütfen götürün bu yararsız adamı.

İstmeden öldürdüm seni oğlum,

sonra da sen zavallı kadın.

Şimdi kimin yüzüne bakayım,

kime dokunayım?

Elimi nereye uzatsam kuruyor.

dayanılmaz ağırlıkta

bir keder var başımda (Sophokles, 2015: 52).

Brecht'in oyununda ise Kreon'un son sözleri şu şekildedir:

KREON

Bakın, ne var elimde, bir giysi. Oysa

Sanmıştım ki almaya gittiğim, bir kılıçtır.

Çok erken öldü oğlum. Bir savaş daha, ve

Yerle bir olacaktı Argos! Ama tüm cesaret

Ve çaba, bana karşı kullanıldı.

Böylece düşünüyor Thebai.

Ve düşün, düşün benimle, şuradaki

Akbabalara yem olsun. Budur dileğim (Brecht,1995: 85-86).

Görüldüğü gibi Kreon, oğlunun ölümüne üzülme yerine, Thebai'nin Argos'a karşı mağlup olmasına üzülmüştür.

Yine örneklerden anlaşılacağı gibi iki eser arasında farklılıklar mevcuttur. Burada da benöyküsel dönüşüm sözkonusudur. Brecht kendi eserinin belli noktalarını alt metinden bağımsız olarak kurgulamış, eserini yeni anlamlarla donatmıştır.

Tüm bunlara ek olarak; Brecht eserinin başına eklediği ön oyun gibi sonuna da "Antigone İçin Yeni Prolog" şeklinde bir bölüm daha ekleyerek metinlerarasılığın

genişletme unsurunu gerçekleştirmiştir. Brecht'in oyununa eklediği Prolog şu şekildedir:

Sahneye Antigone'yi, Kreon'u ve kahin Teiresias'ı canlandıran oyuncular girerler. Teiresias, iki oyuncunun arasında, seyircilere seslenir:

Dostlar, alışılmamış gelebilir
Size, burada ele aldığımız
Bin yıllık şiirin yüksek dili.
Bir zamanlar ki izleyicilerin çok
İyi bildikleri konuyu da bilmeyebilirsiniz.
Onun için izin verin, tanıtalım size.
Bu, Oidipus'un soyundan gelme prenses Antigone.
Buradaki, onun amcası, Thebai kentinin tiranı Kreon.
Ben de kahin Teiresias. şurada gördüğünüz
Yağma amacıyla bir savaş açar uzaklardaki Argos'a.
Karşı ıkınca Argos, bu insanlıktan uzak tutuma,
Yakıp yıkar Argos'u Kreon. Ama bir kez
İnsanlık dışı damgasını yiyen savaşı,
Yıkılır kendi başına. Adaletten ödün vermeyen
Antigone, bakmaksızın kendi halkının uşaklığına
Son vermiştir bu savaşa. şimdi sizden dileğimiz,
Benzer eylemleri aramanızdır dşncelerinizde,
Yakın geçmişte, ya da gerektiği halde
Gerekleştirilememiş eylemleri. şimdi bizleri
Ve teki oyuncularını sırayla göreceksiniz
Küçük bir sahnede; göreceksiniz, barbarca
Kurban edişlerin izleri olan hayvan kafataslarının
Arasından ve karanlık zamanların içinden
Nasıl büyüyüp yükseldiğini insanlığın (Brecht, 1995: 87-88).

Brecht'in oyununa böyle bir prolog eklemesi onun tiyatrocı kimliğiyle bağdaştırılabilir. Oyununa bu açıklamayı ekleyerek yüzyıllar önce yazılmış olan Sophokles'in Antigone'sinin daha iyi anlaşılmasını sağlamak istemiştir. Brecht burada insanlığı savaşa karşı eyleme geçmeye teşvik etmeye çalışmıştır. Böylece toplumda barışı inşaa etmeye çalışmıştır. Brecht yaşadığı dönemdeki karamsarlığını eserlerindeki insanları eyleme geçirmeye çalışarak üzerinden atmak istemiştir. Metinlerarasılık açısından bakıldığında ise Brecht oyununa böyle bir bölüm ekleyerek eserinde genişletme yoluna başvurmuştur. Yine alt metinden farklı olarak

böyle bir genişletmeye başvurması onun eserini kendine göre yorumlamasının yani benöyküsel dönüşümün bir sonucudur.

Brecht, tiyatrodaki seyirciyi edilgenlikten kurtarıp, eleştirel olarak izlemesini sağlayarak, ona etkin bir rol vermek istiyordu. Sonunda yabancılaştırma etkisi kavramına vardı. Sahneden görünen olayları yabancılaştırarak seyircinin onlar hakkında soru sormasını sağladı (bkz.Brockett, 2010: 539).

Sophokles ve Bertolt Brecht'in eserlerinin incelenmesinin ardından Fransız yazar Jean Anouilh'in Antigone'si incelenecektir.

5.3. JEAN ANOUILH'İN "ANTİGONE" ADLI ESERİ

Ünlü Yunan tragedya yazarı Sophokles'in M.Ö. 440 yılında kaleme aldığı Antigone, tanrıların kurallarını insanların koyduğu yasalardan üstün tutan, devlet otoritesine başkaldıran bir tragedya kahramanıdır. Aradan yüzyıllar geçse bile Antigone'nin dramı canlılığını yitirmemiş, Jean Cocteau, Hölderlin, Jean Anouilh ve Bertolt Brecht gibi batılı birçok yazarın yanı sıra Kemal Demirel gibi çağdaş Türk yazarlarının eserlerine de konu olmuştur.

Sophokles'in Antigone tragedyası, antik çağın en yeterli düzeydeki politik tiyatro örneklerinden birini teşkil etmektedir. Antigone'de aile bağları ile devlet otoritesine yani krala bağlılık ve bunun yanı sıra erkek kardeşine bağlılık arasında sıkışıp kalan eski Thebai kralı Oidipus'un kızı Antigone'nin tanrısal yasalar ile toplumların koyduğu norm ve yasalar arasında kalmasının getirdiği oldukça sancılı süreç konu alınır. Fransız yazarı Jean Anouilh ise Antigone'yi yepyeni bir bakış açısıyla sunar. Sophokles'in eserindeki Kreon ile Antigone arasındaki uzlaşmaz çatışmanın yerini, Anouilh'in oyununda varoluşçu bir dramatik gerilim almıştır (bkz. Sophokles, 2004:17-18).

Çalışmamızda ilki Sophokles tarafından kaleme alınan ve klasikler arasında yerini alan Antigone adlı eser ile bu eserin yeniden yazması olarak nitelendirilen Jean Anouilh'in Antigone adlı eseri arasındaki benzerlik ve farklılıklar metinlerarası ilişkiler bağlamında aydınlatılmaya çalışılacaktır.

Sophokles tarafından yazılan ve M.Ö. 442 yılında Diyonizos Tiyatrosu'nda sahneye konan Antigone, dünya edebiyatının ilk direnme parçasıdır. Sophokles eserinde, İnsanın duygularının, kibrinin, inadinın, onun zekasını devreye sokmasına engel olmaması gerektiğini, kendisine ve topluma karşı yerine getirmesi

gereken görevleri bulunduğunu, onu bu görevlere yönelten yazılmamış genel geçer yasalara, normlara uymanın zorunluluğunu anlatır. (bkz.Sophokles, 2004,17)

Jean Anouilh'in Antigone adlı oyunu 1944 yılında kaleme alınmıştır. Anouilh İkinci Dünya Savaşı sırasında yazdığı kara oyunlarına dahil ettiği Antigone adlı oyununda Antigone'nin isyancı ruhu ile Fransız toplumunda o dönem var olan Hitler'e karşı oluşan direnişi işler. Anouilh'in 1944'te yazdığı ve farklı yazarlar tarafından farklı yıllarda dilimize çevirilen bu oyunu Ref'i Cevat Ulunay 8 Aralık 1960 tarihli Milliyet gazetesinde Antigon ve Kenterler başlıklı yazısında "milâttan 440 sene evvel temsil edilen muazzam trajedinin 'eski ağıza yeni taam' kabilinden modern kıyafetlere sokulmuş bir şeklidir" sözleriyle değerlendirir. Yazar eserinde o dönemde Fransa'da yaşanan Hitler istilasını üstü örtülü bir şekilde eleştirir. Kısacası oyunda Antigone'nin devlet otoritesine karşı gelerek kardeşini gömmek için harcadığı çaba aynı zamanda Fransa'da Hitler ve Nazi diktatörlüğüne karşı girişilen bir direniş olarak da yorumlanabilir. Anouilh, Antigone'nin yenilgisi ile o dönem Fransa'da var olan Vichy hükümeti ve Alman işbirliği karşısında etkin bir muhalefet yapılamayacağını da ifade eder (bkz: Zerenler, 2005: 265).

Jean Anouilh, Sophokles'in Antigone adlı yapıtını yeniden yazarken, bazı kısımlarda olayları bire bir Sophokles ile aynı şekilde ele alırken bazı kısımlarda farklılık göstermiştir. Yani Anouilh, alt metinden farklı olarak eserinde anlamsal ve biçimsel dönüşümlere başvurmuştur.

Yeniden yazma ya da dönüştürüm işlemi birçok bakımdan gerçekleştirilebilir: İçeriksel olduğu kadar biçimsel dönüşümlerle yeniden yazılan eski yapıtlar çoğunlukla güncel anlamlarla donatılarak yeniden okuyucunun karşısına çıkarlar. (Bkz. Aktulum, 2004: 304)

Bu çalışmada da iki eser arasındaki biçimsel ve anlamsal dönüşümler verilen örnekler yardımıyla metinlerarasılık temelinde incelenecektir.

İki eser arasında göze çarpan ilk farklılık eserlerin başlangıç noktalarındadır. Sophokles'in eseri Antigone ve kız kardeşi İsmene'nin konuşmalarıyla başlarken, Anouilh'in eseri sütnine ve Antigone'nin konuşmalarıyla başlar.

ANTIGONE

Canım kardeşim, İsmene, sen ki aynı kandan

Aynı candansın benimle,

Söyle bana: Babamız Oidipus'un ektiği,

Zeus'un biz yaşarken
Olgunlaştıramadığı
Kahr tohumlarından
Bir tane bile kaldı mı geriye? Daha acı,
Daha dermansız, daha onur kırıcı, daha
Aşağılayıcı hiçbir şey yoktur senin
Ve benim yaşadıklarımızdan!...
İSMENE
Kulağıma, sevdiklerimize dair
Ne avutucu, ne acı verici
Tek sözcük erişmedi Antigone... (Sophokles,2011: 9)

Anouilh'in eserinde ise olaylar sütnine ve Antigone'nin konuşmasıyla başlar:

SÜTNİNE: Nereden geliyorsun?

ANTIGONE: Gezmeden sütnine. Çok güzeldi. Her şey kül rengiydi, şimdi, dünyada düşünemezsin, pembe, filizi bir hal aldı. Bir kartpostal gibi. Renkleri olmıyan bir dünya görmek istersen, Sütnine, daha erken kalkmalısın (Anouilh, 1955:7).

İki eserde göze çarpan bu farklılıklar yenidenyazmanın bir sonucudur. Çünkü yeniden yazılan bir metin diğerinin tamamen aynısı olmayacaktır, yeniden yazılan yapıtta yalnızca eski yapının izlerinin yoğun olarak bulunması kafidir (bkz.Aktulum, 1999:236).

Anouilh'in eseri zaman olarak Sophokles'in eserinde kullanılan zamandan daha öncesiyle başlamıştır. Anouilh bunu yaparak metinlerarasılığın genişletme yönteminden faydalanmıştır. Eserini daha geniş bir zaman dilimine yayarak eserini hem genişletmiş hem zenginleştirmiştir.

Eserlerde görülen bir diğer özellik biçimsel olarak karşımıza çıkar. Sophokles'in Antigone'si nazım tarzında dizeler halinde yazılmışken, Jean Anouilh'in eseri nesir olarak kaleme alınmıştır. Bu durum ana metinlerin biçimsel dönüşümlerine örnek olarak gösterilebilir. Dizeler halinde yazılan bir eserin düz yazı olarak yeniden yazılması ise düzyazılaştırmaya örnek olarak verilebilir.

Koşuklaştırmanın tam tersi bir devinimle, bu kez dizeler halinde yazılmış bir metni düzyazıya dönüştürmek söz konusuysa buna düzyazılaştırma denir. Dizeler

halinden düz yazıya geçilen bu yöntemde ana-metin ile gönderge metin arasındaki ayrımlar vesapmalar üzerinde durulur (bkz.Aktulum, 1999: 143).

Yalnızca verilen bu örnekte değil, incelenen eserlerin tümünde biçimsel farklılıklar göze çarpar. Verilen her örnekte bu farklılıkları vurgulamak yerine, eserlerin tamamında bu durumun söz konusu olduğunu vurgulamakta fayda vardır.

Sophokles'in eserinde İsmene ile Antigone kardeşlerinin cesedini gömüp gömmeme konusunda birlikte bir fikre varmaya çalışırken, Anouilh'in eserinde ise Antigone, kardeşi İsmene ile konuştuğunda kardeşini çoktan gömmüştür.

ANTIGONE

Ölüyü gömmekte bana yardım edecek misin?

İSMENE

Yasağa rağmen gömecek misin onu?

.....

İSMENE

O yasalara yüz çevirmekten yana değilim, ama devlete

Karşı gelecek gücüm yok benim.

ANTIGONE

Bahane bunlar. Gidiyorum ben

Sevgili kardeşimi gömmeye (Sophokles,2011:11-12).

Jean Anouilh'in eserinde ise Antigone kardeşinin cesedini çoktan gömmüştür:

ISMENE: Uyuyamadım. Korktum, güpegündüz onu gömmeye kalkarsın diye korktum. Antigone, kardeşim, hepimiz senin etrafındayız. Haimon, sütnine, ben, köpeğin, hepimiz... bak biz hayattayız, seni seviyoruz, bize lazımsın sen. Polyneikes öldü. O seni sevmezdi. Hep bize yabancı kaldı kötü bir kardeşti. O bizi nasıl unuttuysa sen de onu unut, Antigone...

ANTIGONE: Geçmiş ola. Bu sabah bana rasladığın vakit, o işi çoktan bitirmiştım.

ISMENE: Antigone (Anouilh,1955:24)!

Bu durum Laurent Jenny'nin sıra değiştirme yöntemine örnek oluşturur. Anlam düzeyinin farklılaşması olarak adlandırılan bu değişimde, bir bağlamda farklı bir anlamda bulunan bir bölüm yeni metne yepyeni bir anlamla donatılarak sokulur. Neredeyse tüm metinlerarası alışverişler bu temel kurala göre gerçekleşir. (bkz. Aktulum, 1999: 80)

Eserlerde göze çarpan belki de en büyük farklılık, Kreon ve Antigone'nin farklı tutumlarıdır. Sophokles'in eserinde acımasız ve kesin ölümü emreden bir

Kreon varken; Jean Anouilh'in eserinde ise daha vicdanlı ve Antigone'ye ceza vermemek için çabalayan bir Kreon vardır. Sophokles'in eserinde yaptığı suçu inkar etmeyen fakat ölümü çok da istemeyen bir Antigone çıkar okuyucunun karşısına. Anouilh'in Antigone'si ise Kreon'un tüm çabalarına rağmen ısrarla ölümü tercih eder. İki eserde kralın yani otoritenin farklı tepkiler vermesi, yazarların yaşadığı dönemin şartlarıyla son derece ilişkilidir. Anouilh eserinde daha vicdanlı bir Kreon yaratarak kendi izleğini esere katmış eserini benöyküsel dönüşüme uğratmış ve alt metinden farklı bir anlamla donatmıştır.

ANTIGONE

Beni ölüme göndermekten öte ne istersin?

KREON

Hiçbir şey. Bu yeter bana.

....

KORO

Anlaşılan ölüm kararı kesin (Sophokles,2011:32).

Jean Anouilh'in eserinde ise Antigone ve Kreon'un olay karşısındaki tutumları şu şekilde sergilenmiştir:

KREON: Anlamıyor musun? Şu giriştiğin işi bu üç heriften başka biri duyacak olursa seni öldürtmek zorunda kalacağımı anlamıyor musun? Hemen susar, bu delilikten de vazgeçersen seni kurtarabilirim...

...

KREON: Seni kurtarmak istiyorum Antigone.

...

ANTIGONE: Anlamak istemiyorum. O size göre... Anlamak değil benim işim. Benim işim tekliflerinize hayır demek ve ölmek (Anouilh, 1955: 46).

İki eserde görülen, Kreon ve Antigone'nin bu farklı tutumları, metinlerarası yöntemlerden benöyküsel dönüşüme örnektir. Yazar, alt metinde okuduğu ve bilinçaltında var olan metni kendine göre tekrar şekillendirir ve yeni anlamlarla donatarak tekrar kaleme alır. Anouilh'in eserinde Antigone'yi son derece kararlı bir tutumda şekilde yansıtmalarının sebebi Antigone ve devlet otoritesi arasındaki ilişkiyi döneminin Fransız hükümeti ve Hitler baskısıyla ilişkilendirmesidir. Antigone, Nazi baskılarına karşı direnen Fransa gibi dik durmalıdır.

Anouilh'in eserinde Kreon ve Antigone karakterlerini nasıl yarattığı sorusuna en iyi cevabı Brecht kendi eserinin ön sözünde vermiştir.

Jean Anouilh, 1942 yılında kaleme aldığı kendi Antigone'sinde, tanrılardan arındırılmış bir dünyada, eylemlerinin tek yasasını yaşam karşısındaki kişisel tutumlarından türeten iki insanı işlemiş, yaşamı evetleyen bir Kreon ile yaşamı olumsuzlayan bir Antigone arasındaki çekişmeyi tragedyaya temeline oturtmuştur (bkz. Brecht, 1994:6).

Sophokles'in eserinde Antigone'nin nişanlısı Haimon ile olan konuşmalarına hiçbir şekilde yer verilmezken; Anouilh'in eserinde Antigone ve Haimon'un diyologlarına yer verilir.

Anouilh'in eserinde Antigone işlediği suçun cezasını çok iyi bildiği için nişanlısı Haimon'la bir nevi vedalaşma konuşması yapmıştır.

ANTIGONE: ... Ve ben üzüleceksin, sevgilim ama kusura bakma. Ben hiçbir zaman senin karın olmayacağım. (Haimon hayretten dona kalır, Antigone pencereye koşar, bağırarak.) Haimon, bana yemin etmiştin. Çık, hemen çık! Hiçbir şey söylemeden. Ağzını açarsan, bir adım bana yaklaşırsan kendimi pencereden aşağıya atarım. Vallahi atarım, Haimon. Birlikte düşündüğümüz o küçük çocuğumuzun başı üzerine yemin ediyorum ki atarım. O hiçbir vakit doğmayacak olan çocuğumuzun. Git şimdi, hemen git. Yarın anlarsın. Birazdan anlarsın. (Sesinde öyle bir ümitsizlik vardır ki Haimon dayanamaz uzaklaşır.) Rica ederim, git, Haimon... Beni seviyorsan gidersin. (Haimon çıkar. Antigone, sırtı halka dönük, kımıldamadan durur. Sonra pencereyi kapatır, gelip sahnenin ortasındaki bir iskemleye oturur. Garip bir rahatlıkla, yavaş yavaş konuşur.) İşte tamam. Haimon için bir Antigone meselesi yok artık (Anouilh,1955:23).

Çalışmada ele alınan her iki eserin de olayları tıpatıp aynı şekilde yansıtmaması, aralarında belli başlı farklılıkların bulunması yenidenyazmanın bir sonucudur. Yazarların yenidenyazma tekniğini kullanmalarının amacı çoğunlukla altmetinde var olan konunun daha iyi anlaşılabilmesi için onu genişletmek, düzenlemek, derinleştirmek ve kendi döneminin sosyal ve siyasi şartlarına göre dönüşümlere uğratarak okuyucuya aktarmaktır.

Bir yazarın başka bir yazara ait olan bir metni, bir gönderge metnini yeniden yazması, onu yeni bir durumda, yeni bir bağlamda, yeni bir okur kitlesi için, yeni işlevlerle, yeni ereklerle dönüştürmesi işlemi olarak tanımlanabilir (bkz. Özkan,2012:16).

Anouilh, eserine Haimon ve Antigone konuşmalarını katarak yine alt metinden farklı olarak eserini genişletme yöntemine başvurmuştur. Anouilh'in eserine bu bölümü katmasının amacı içinde bulunulan dramatik durumu daha da

yoğunlaştırarak dönemin şartlarının daha iyi anlaşılmasını sağlamaktır. Sevenler ayrılmaktadır, bunun nedeni ise savaş, haksızlıklar, baskı ve zulümdür. İki aşığın acı dolu sözlerinin okuyucuda veya izleyicide savaşa karşı olan nefret duygularını arttırması hedeflenmektedir.

Sophokles'in eserinde Antigone'nin, öldürülmesi için kayalıklara götürüleceği belirtilirken; Anouilh'in eserinde Antigone'nin geniş bir çukura atılarak ölüme terk edildiği vurgulanmıştır.

KREON

İnsan ayağının değmediği bir yerde

Canlı canlı bir kayalığa hapsedeceğim onu,

Bir lokma yiyecek atacağım önüne kefaret olarak
(Sophokles,2011:40)...

Anouilh'in eserinde ise Antigone'nin ölüme terk edildiği yer şöyle tarif edilmiştir:

HABERCİ: Korkunç bir haber. Antigone'yi gömüleceği çukura atmışlardı. Üzerinin taşlarla örtülmesi henüz bitmemişti (Anouilh,1955:66).

Eserlerde Antigone'nin ölmesi için içine atıldığı çukur, gerçek anlamının yanında; simgesel olarak Antigone'nin içinde bulunduğu bunalımı, o dönemin çıkmazlarını ve çaresizliği de temsil etmektedir. Anouilh'in eserinde ise çukur, savaş döneminin buhranını anlatan bir imge olarak düşünülebilir. Yazar bu imgeleri kullanarak eserini derinleştirir ve zenginleştirir.

Metinlerarasılık konusunda en çok vurgulanan nokta, eserlerin birbirleriyle tamamen aynı olmaları değil, çoğunluk olarak birbirleriyle benzeşmeleridir. Öyleyse iki eser arasında saptanan bu tip farklılıkların olması olasıdır. Gérard Genette'in palempsest düşüncesi metinlerarasılık kavramının özünü açıklar.

Genette, palempsest düşüncesinden yola çıkarak, metinlerin birbirleriyle benzeşiklik durumunu iki şekilde açıklar. Bunlardan birincisi "dolaylı dönüşüm"dür. Dolaylı dönüşümde konu farklıdır fakat biçim aynıdır. İkincisi ise "Yalın dönüşüm"dür. Yalın dönüşümde ise anlatım biçimi farklıdır ama konunun benzerliğini unutturmaz. (bkz. Rifat,2008:36)

Çalışmada incelenen eserler arasında görülen ufak tefek farklılıklar da yalın dönüşüme örnek olarak gösterilebilir. Çünkü her iki eserde bulunan bazı farklılıklara rağmen işlenen tema aynıdır.

Her iki eserde de Antigone ölüme terk edildikten sonra nişanlısı Haimon da kendini öldürmüştür. Bunun üzerine Kreon'un karısı, Haimon'un annesi Eurydike de kendini öldürmüştür; fakat eserlerde Eurydike'nin ölümü anlamsal dönüşüme uğratarak farklı şekilde ele alınmıştır. Sophokles'in eserinde Eurydike kendini kalbinden bıçaklayarak öldürmüştür.

KREON

Peki nasıl öldü?

HABERCİ

Kendini kalbinden bıçakladı, acı feryatlar

Çocuğunun başına gelenleri haber verdiğinde (Sophokles,2011:60-61).

Jean Anouilh'in eserinde ise Eurydike boğazını keserek hayatına son vermiştir.

KORO: Thebai fakirleri bu kış çok üşüyecekler Kreon. Kraliçe, oğlunun öldüğünü öğrenince örmekte olduğu sırayı bitirdi. Her işte olduğu gibi sakın – Belki bu sefer biraz daha sakın- örgüsünü yanı başına bıraktı. Sonra odasına lavanta kokulu, örtüleri işlemeli, resimleri kadife çerçeveli odasına girdi, boğazını kesti, Kreon. Şu anda o, küçük, eş yataklardan birinin üzerinde uzanmış yatıyor. Sen onu bir akşam orada kızken görmüştün. Dudaklarında hep o gülümseme. Belki bu seferki biraz daha mahzun. Yakasındaki o büyük kırmızı leke olmasaydı uyuyor sanırdın (Anouilh, 1955:68).

Her iki eserde de farklı şekilde gerçekleşse de sonuç olarak saf sevginin temsilcisi olarak karşımıza çıkan ve oğlunun acısına dayanamayan Eurydike kendini öldürmeyi seçmiştir. Özellikle Sophokles'in eserinde onun kendini kalbinden bıçaklayarak öldürmesi yaşadığı evlat acısının dışa yansımasıdır. Otoriteye karşı koyamayan bir kadın kahraman olarak dönemin şartlarının tam da beklediği gibi evinde oturup örgüsünü örmektedir. Çünkü o dönemin düzeninde kadından beklenen tam olarak budur. Biricik evladının ölümü karşısında ise yapabileceği tek şey yine sessizce hayatına son vermek olmuştur. Karısını ve oğlunu kaybeden Kral Kreon ise yapayalnız kalmıştır. Fakat, eserlerde oğlunu ve karısını kaybeden Kreon'un bu acı haber karşısında takındığı tutum da farklılıklar göstermektedir. Kreon'a yüklenen bu farklı tepkiler, metinlerarasılığın anlamsal dönüşüm özelliğine bir örnektir. Yazar,

yeni metnini oluştururken ona kendince yeni anlamlar yükler ve eserini benyksel dönüşüme uğratır.

Sophokles'in eserinde önce oğlu Haimon'un, ardından karısı Eurydike'in ölüm haberini alan Kral Kreon adeta kahrolmuştur.

KREON

Oy! Başkasında değil,

Bende bütün suç!

Uğursuzun tekiyim ben, evet, seni ben ldrdm!

Kesinlikle ben ldrdm! Hey,

Gtrn beni hemen buradan,

Ben artık bir hiim!

...

O zaman bu deliyi götürün buradan,

İstemedem ocuğumu ldrdm

Ve de karımı ldrdm! Oy!

Artık gidecek yol göremiyorum,

Tutunacak dal bulamıyorum

Dayanılmaz ağırlıktaki bir kaderi

Sırtlandım gidiyorum (Sophokles,2011:61-62).

Kreon'un yaşadığı acı ve sebebini Dilek Zerenler şu şekilde açıklar:

Kreon'un bir amazın içinde olmasının sebebi devlet hukukunu her şeyin üstünde görmesidir. Bunun bedelini de felaket üzerine felaket yaşayarak der. Devlet yasasında ve cezasında kayıtsız şartsız sertliği simgeleyen Kreon artık yıkılmış ve çökmüş bir adamdır.

(bkz. <http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s18/zerenler.pdf>) Erişim Tarihi 15 Mayıs 2017

Sophokles'in eserinde daha sert bir şekilde Antigone'nin ölümünü emreden Kreon; Antigone, oğlu Haimon ve karısı Eurydike'nin ölümünden sonra yıkılmış bir adam haline dnşmştir. Belki de bu kadar çaresiz olmasının sebebi Antigone'nin ölüm cezasındaki ısrarlı tutumu olabilir. Anouilh'in eserinde ise Antigone'ye ceza vermemek için onu kurtarmak için direnen Kreon; Antigone, Haimon ve Eurudike'in ölümünden sonra soğukkanlılığını korumasıyla dikkat çekmektedir.

(karısının ölüm haberini alması zerine)

KREON: O da mı? Hepsi uyuyor demek. Güzel! Demek ki gün boş geçmedi. Uyumak iyi bir şey olsa gerek.

KORO: Sen şimdi yapayalnızsın, Kreon.

KREON: Evet, yapayalnız.

....

KREON: Deli olma! Böyle küçük kalmak en iyisi. (Uzaklardan bir saat çalar. Kreon mırıldanır.) Saat beş! Saat beşte ne işimiz vardı bugün?

NEDİM: Toplantı vardı, Efendim.

KREON: Eh, mademki toplantı vardı, oraya gideceğiz demektir (Anouilh,1955:68-69).

Sophokles'in eserinde Kreon'un duyduğu üzüntüye rağmen, Anouilh'in eserinde Kreon'un soğukkanlılığı eserlerin farklı zamanlarda yorumlanmasının bir sonucudur. Anouilh'in eserinde soğukkanlı bir Kreon karşımıza çıkar, çünkü Anouilh eserini Hitler faşizminin yaşandığı dönemlerde kaleme almıştır. O yıllar çoklu ölümlere alışma, işkence ve faşizm dönemleri olduğu için Anouilh eserinde, ölüm olgusuna alışmış, görevini başarıyla tamamlamış olmanın verdiği huzurla içi daha rahat ve soğukkanlı bir Kreon karakteri yaratmıştır. Anouilh'in eserinde görülen bu farklılıklar onun eserini izleksel dönüşüme uğratmasının bir sonucudur. Ayrıca alıntılarda yer verilen "uyuyor" olma durumuyla gerçek anlamının yanı sıra o dönemde halkın olaylara tepkisiz kalmasına da bir gönderme yapılmıştır. Kreon uyumanın iyi bir şey olduğunu söyler çünkü o dönemde toplumun olaylara karşı duyarsız olması ve sessiz kalması otoritenin hoşuna gidecek bir durumdur.

İki eser de konu bakımından aynı olmalarına rağmen, karakterler bakımından da farklılık gösterirler. Anouilh'in eserinde yer alan sütnine, Sophokles'in eserinde kesinlikle bulunmamıştır. Bununla birlikte her iki eserde de öldüğü belirtilen Kreon'un karısı Eurydike, Sophokles'in eserinde yer almasına rağmen Anouilh'in eserinde sadece ölüm şekli haberciler tarafından bildirilmiştir. Eserlerde görülen bir diğer önemli fark ise Sophokles'in eserinde Teiresias adında kör bir kahinin bulunmasıdır. Anouilh'in eserinde yer almayan bu kahin, Kreon'a Antigone'nin ölümünden sonra başına gelecek felaketleri bildirmek üzere gelmiştir. Kahinin kehanetleri ise doğru çıkmıştır.

Yazarların yenidenyazmadaki amaçları düzeltme yapmak, derinlik katmak ve yeni işlevlerle donatmak olduğu için eserlerde bulunan karakter şemasının farklılık göstermesi yenidenyazmanın bir sonucu olarak gösterilebilir (bkz. Aktulum,2004:304). Anouilh, eserine Sophokles'te hiç adı geçmeyen süt nineyi katarak genişletme yöntemini kullanmış ve eserine karakterlerin daha iyi anlaşılması adına derinlik katmıştır. Özellikle 17. yüzyılda tiyatro oyunları büyük ölçüde antik yazarların yapıtlarından esinlenerek yeniden yazılırdı. Ancak kimi yazarlar antik yapıtlardaki konuları yetersiz bulduklarından onları istedikleri gibi genişletiyor, bir yapıt bir çok kez yeni unsurlar eklenerek yeniden yazılıyor, böylelikle yapıt genişletiliyordu. Anouilh'in bazı kısımlara hiç değinmemesi de daraltma yani indirgemeye örnektir.

Eserlerde yer alan farklılıklar, verilen örneklerle metinlerarasılık kuramlarına göre açıklanmaya çalışılmıştır. İki eser arasındaki farklılıkların temel sebebi olarak eserlerin yazıldığı yılların birbirlerinden çok uzak olması gösterilebilir. Daha yeni bir tarihte kaleme alınan Jean Anouilh'in eseri yazıldığı dönemin şartları itibariyle varoluşçu bir nitelik taşımaktadır. Bu nedenle Anouilh eserini yeni izleklerle donatmış, eserlerini benöyküsel dönüşüme uğratmış kimi zaman genişletme kimi zaman ise indirgeme yöntemlerine başvurarak eserini zenginleştirmiştir.

İki eser arasındaki farklılıklara değindikten sonra eserlerde benzer olan noktalara da değinmekte yarar vardır.

Sophokles ve Anouilh'in eserleri, çalışmada belirtilen belli başlı farklı noktaların haricinde aynı temele oturmaktadır. Antigone ve Kreon birbirine oldukça zıt karakterleri ve farklı hayat anlayışlarını temsil ederler. Eserde, aile bağları ile devlet, krala bağlılık ile kardeşe bağlılık, kralın yasaları ile tanrının yasaları arasında var olan sonsuz çıkmaz konu alınır (Bkz. Sophokles, 2004:16).

Farklı dönemlerde yazılmış olmalarına ve belli başlı farklılıkların bulunmasına rağmen eserlerin aynı konuyu işlemeleri, her metnin daha önceki metinlerden etkilenmiş olduğu düşüncesine uymaktadır.

Baktin bir metnin daha önce ya da kendi döneminde yazılmış öteki metinleri özümlediğini, hatta kimi zaman onlara bir yanıt olduğunu kesin olarak kabul eder. Ona göre ister güncel, ister sözbilimsel, ister bilimsel olsun hiçbir yazınsal söylem

“önceden söylenmiş, bilinene, ortak düşünceye” yönelmeden edemez (bkz. Aktulum, 1999:26).

Her iki eserde de Kral Kreon, Antigone’nin inadını babası Oidipus’a benzetmektedir.

KREON

Babasının inadı bu kızda da var,

Felakete boyun eğmeyi o da bilmiyor (Sophokles,2011:27).

Anouilh’in eserinde ise bu durum şu şekilde dile getirilmektedir:

KREON: Oidipus gururu! Sen Oidipus gururunun ta kendisisin. Gözlerinden okuyorum bunu (Anouilh, 1955:37).

Eserlerde simgesel anlatımlara da başvurulmuştur ve Haimon’la nişanlı olan ve henüz evlenmeden öleceğini bilen Antigone, mezarını gelin yatağı olarak nitelmiştir.

ANTIGONE

Ey mezarım, ey gerdek yatağım...(Sophokles, 2011:44)

Jean Anouilh’in eserinde de buna benzer bir benzetme kullanılmıştır:

ANTIGONE: Mezar! İşte gelinlik yatağım! (Sahnenin ortasına büzülür, ufacık kalır. Üşür gibidir. Kollarını kavuşturur. Mırıldana mırıldana.) Yapayalnız (Anouilh, 1955:63).

Antigone kaderini ölümle bir tür evlilik gibi mezarda duvarların arkasına hapsedilmek olarak görür ve onun koroyla birlikte söylediği şarkı evlilik sembolü ve diliyle bezenmiştir. Aslında tragedyada kadının kaderi sıklıkla ölümle evlilik olarak sunulur. (bkz. http://abs.kafkas.edu.tr/upload/225/Antik_Yunan_Tiyatrosu.pdf)

Eserlerde aynı benzetmelerin kullanılması, Jean Anouilh’in Sophokles’ten etkilenmesinin bir sonucudur. Yazarlar bazen altmetinden farklı olarak eserlerinde değişikliklere başvursa da bazen de altmetinde var olan olayları hiç değiştirmeden eserlerine dahil ederek yani gönderge yaparak işlemeyi tercih eder.

Eserlerde Sophokles’e direk gönderme yapılsa da üstü örtük bir şekilde onun eserinin izleri vardır. Bir şeyi doğrudan anma bir göndergedir. Üstü örtük bir şekilde değinmek olan anıştırma, bir sözcüğün alıntılanması ya da bir başka yapıtın,

kimliği söylenmeden ya da açıkça bildirilmeden anılmasıdır (Aktulum,1999: 109). Eserde almetnin izlerinin bulunması anıştırmaya örnektir.

Eserlerde değinilen benzerliklerden bir diğeri de Antigone'nin kendini öldürme şeklidir. Her iki eserde de Antigone bir eşyasını boynuna bağlayarak kendini asmıştır.

HABERCİ

...

Ve oyuğun en dibinde Antigone'yi gördük,

Öyle asılı duruyordu, boynunu saran

İpek tülüyle asmıştı kendini.

Ve Haimon onu kucaklamış sızlanıyordu (Sophokles,2011:57).

Bu alıntıda yine çukur örneğinde olduğu gibi oyuk kelimesiyle simgesel anlatıma başvurulmuş ve içinde bulunulan çıkmaza ve çaresizliğe vurgu yapılmıştır.

Jean Anouilh'in eserinde de Antigone kendini asmıştır.

HABERCİ: ... Antigone mezarın ta dibinde kemerinin telleriyle boynundan asılmıştı. Kırmızı teller, yeşil teller, mavi teller. Bir çocuk gerdanlığı gibi. Ayak ucunda Haimon diz çökmüş, onu kollarına almış, yüzü entarisine gömülü, inliyordu. (Anouilh, 1955:67)

Örneklerden de anlaşılacağı gibi her iki eserde de iki aşğın ölümü ile ilgili aynı sahne okuyucunun gözünde canlandırılmaya çalışılmıştır. Antigone kendini boynundan asmış, Haimon ise sevgilisine sarılıp inleyip sızlamaktadır. Bu benzerliğin sebebi olarak yine Sophokles'in çok iyi dramatize ettiği ve çok ilgi gören ölüm anını, Jean Anouilh'in de aynı şekilde okuyucuya yansıtmak istemesi gösterilebilir. Yani Anouilh, Sophokles'in eserine öykünmüştür. Öykünme, bir yazarın bir başka yazarın biçimini kendi biçemiymiş gibi benimseyerek, okurun üzerinde oluşturmak istediği etkiye göre kendi metnine sokarak ya da özgün metnin içeriğini kendi metnine uyarlayarak yeni bir metin ortaya çıkarmasıdır (bkz. Aktulum, 1999:133). Anouilh eserinin bu kısmında kendinden yeni bir şeyler katmak yerine, Sophokles'in eserindeki göndermeleri bire bir aktararak okuyucuyu etkilemeyi amaçlamıştır.

Tragedyanın büyük şairi Sophokles'in Thebai Üçlemesi'nden biri olan Antigone, dünya edebiyatında ilk direniş örneği sayılmaktadır. Antigone'yi

yargılamadan mahkum eden Kral Kreon, devlet gücünü, birey haklarını hiçe sayarak kullanmaya kalktığında Antigone yaşamı pahasına, hoşgörüye, sevgiye dayalı bir hukuku ve birey haklarını savunmakta direnir. Antigone günümüzde hala sürüp giden, insan devlet için değil, devlet insan için vardır tartışmasına yüzyıllar öncesinden gelen bir yanıttır adeta. Sophokles'in klasikler arasına giren bu eseri işlediği konunun gücü ve her daim güncel kalabilme özelliği sayesinde aradan yüzyıllar geçmesine rağmen pek çok yazar tarafından tekrar kaleme alınmıştır. Bu yazarlardan biri de Fransız yazar Jean Anouilh'tir. Anouilh de dünya edebiyatında önemli bir yere sahip olan Antigone adlı eserini, alt metin olan Sophokles'in Antigone'si ile kimi zaman aynı doğrultuda, kimi zaman ise bazı farklılıkları eserine katarak kaleme almıştır. Bu konuyu metinlerarasılık açısından yorumlamak gerekirse, Anouilh de pek çok yazar gibi kendinden önce yazılmış başarılı bir metine öykünmüş ve ismini dahi değiştirmeden bir yeniden yazmasını kaleme almıştır. Bunu yaparken de kimi zaman birebir göndergeler veya anırtırma yaparak kimi zaman da kendi bilgi ve deneyimlerinin sonucu olarak eserde genişletme ve daraltmalar yaparak yani benöyküsel dönüşüme uğratarak yeni bir eser oluşturmuştur.

Her iki eserin de temelinde insani duygular ile devlet yasalarının çatışması yer almaktadır. Eserlerin konusu ve kahramanları aynı olmasına karşın her iki yazarın eserlerini kaleme alış şekillerinde farklı noktalar bulunmaktadır. Konu bakımından aynı olan eserler, yazıldığı ülkeye, zamana, toplum koşullarına göre farklılıklar gösterebilmektedir. Bu çalışmada da Sophokles'in Antigone adlı eseri ile Jean Anouilh'in Antigone adlı eserindeki bu benzerlik ve farklılıklar her iki eserden de verilen örnekler aracılığıyla metinlerarası yöntemlerden faydalanılarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bertolt Brecht ve Anouilh'in eserlerinden sonra Türk tiyatro yazarı Kemal Demirel'in Antigone'si incelenecektir.

5.4. KEMAL DEMİREL'İN "ANTİGONE" ADLI ESERİ

Sophokles'in Antigone'si Bertolt Brecht, Jean Anouilh gibi batılı yazarların yanı sıra Kemal Doğulu gibi Türk yazarlara da esin kaynağı olmuştur.

Kemal Demirel 1966 yılında kaleme aldığı Antigone adlı eserinde, Brecht ve Jean Anouilh'in aksine oyuna büyük değişiklikler getirmiştir. Bunun da en büyük nedeni Demirel'in eserini yaşadığı çağa ve topluma uyarlaması olarak düşünülebilir. Demirel'in eserini modern unsurlar katarak zenginleştirdiği görülür.

Akşit Göktürk metni yaratma süreci ile ilgili şunları söyler:

Yazar her kurmaca metnin gereçlerini üç alandan seçer. Bu alanlar: Yazarın kendi dilinde varolagelmiş metinlerin tümü, toplumsal ve tarihsel değer dizgeleri, bir de en geniş anlamıyla toplumsal ve kültürel bağlamdır. Bu sayede okur, metni içi dilbilimsel ya da estetiksel ilişkiler ötesine, metindışı bağlama da yöneltilir. Önceden tanıdığı gereçler, metnin donanımında yeni anlam ilişkileri içinde çıkar karşısına okurun. Bu arada, yazıldığı çağın ağır basan bir yönünün metnin anlamına doğrudan doğruya egemen olduğunu görebilir. Ya da metin çağın ağır basan değer ölçüleriyle dolaylı bir biçimde ilgilidir (Göktürk, 1997:141).

Görüldüğü gibi yazar öncelikle kendi okuma geçmişinden ve bilgi birikiminden yola çıkar daha sonrasında ise içinde bulunduğu çağın şartlarına göre metnini kaleme alır.

Demirel ve Sophokles'in eserlerindeki farklılıklara sırasıyla bakacak olursak; Sophokles'in eserinde Polyneikes ve Eteokles çoktan ölmüş, cenaze tartışmaları devam etmektedir. Demirel'in eserinde ise henüz iki kardeş de ölmemiş, Polyneikes abisi Eteokles tarafından bir zindana atılmıştır.

İSMENE: Kafanda dolaşan ne? Seni küçüklüğümde beri bilirim: Olur olmaz şeyler tasarlar, olur olmaz şeyler yaparsın da... Söyle, kafanda dolaşan ne?

ANTİGONE: Söyleyeyim. (Biraz duraklar.) Polyneikes'i, uzun zamandır kaldığı saray zindanından kurtarmak için yardım eder misin bana (Demirel, 1997: 16)?

İsmene, Antigone'nin yardım teklifine olumsuz yanıt vermiştir ve Antigone kardeşi Polyneikes'i kurtarmaya yalnız gitmiştir. Burada kardeşinin bulunduğu zindan gerçek anlamının dışında dönemin şartlarından dolayı bireyin içinde bulunduğu tutsaklık durumu olarak da değerlendirilmelidir. Nitekim Antigone bu zindandan kardeşini kurtarmayı başarır ancak bunu duyan abisi Eteokles zindana gelir ve olaylar çıkar. Çıkan olayların sonucunda her iki kardeş de ölür, Antigone sağ kalmayı başarır. Thebai'nin yeni kralı Kreon olur. Demirel'in eserinde ancak bu aşamadan sonra Sophokles'in hikayesini başladığı noktaya gelinir: Eteokles ve Polyneikes ölmüştür, tahta dayıları Kreon geçmiştir ve Kreon Polyneikes'i vatan haini olarak adlandırıp cenaze töreni düzenlenmesini yasaklarken, Eteokles'e görkemli bir cenaze töreni düzenlenmesini emreder.

Eserlerin tümüne bakıldığında İsmene'nin rolünün hiç değişmediği görülür. İsmene'ye anti-Antigone demek yanlış olmaz çünkü başkaldırı, onur, gurur gibi duyguların temsilcisi olan Antigone'nin aksine İsmene kulluk ve emre itaat gibi duyguların temsilcisidir.

Örneklerdeki bu farklılıklar metinlerarasılık açısından yorumlandığında ise Kemal Demirel eserini daha önceki bir zaman diliminden başlatarak eserini genişletme yoluna gitmiştir. Yazarın buradaki amacı içinde yaşadığı dönemin toplumsal koşullarına göre eserine bir yorum katmaktır ve farklı bir bakış açısı geliştirmek nedeniyle eseri benöyküsel dönüşüme uğratmıştır.

İki eser arasındaki farklılıklar cenaze töreninde de devam eder. Kralın yasaklarına karşın Antigone erkek kardeşi Polyneikes'e görkemli bir cenaze töreni düzenler; üstelik bunu arkasına aldığı coşkulu bir kalabalıkla yapar.

SUBAY: Anneler... Bir insan selinin içinde... Çocukları... Bebelelerini kucaklamışlar. Daha büyüklerini ellerinden tutmuşlar sürüklüyorlardı. Tüm gidiş geliş aksamış, yüzlerce arabanın lastiklerini söndürmüşler, kamyonları devirmişler. Cesedin bulunduğu alana giden yolların hepsi kapanmıştı. Dövizler, dövizler, dövizler...(Demirel, 1997: 28)

Kral Kreon'a kalabalığı bu şekilde anlatan Subay, olayın nasıl olduğunu anlatmaya devam eder.

SUBAY: Hayır, efendimiz. Olayı, anlatıyorum olduğu gibi. (Kreon'un elinden kurtulur, anlatmaya devam eder.) Geldi... Polyneikes'in cesedini yerinden kaldırdı, sıkı sıkı sarıldı ona. Herkes susmuştu. Soluk almıyordu sanki kimse. İçten içe kararlı bir kütlenin sessizliği idi bu susuş. Kor gibi idi insanların gözleri. Sessizce süzülüyordu gözyaşları yanaklarından. Bir süre böyle kaldılar. Sonra Polyneikes'i gözleri kamaştıran, görkemli bir tabuta yerleştirip, Thebai'nin tarihinde görülmemiş bir törenle şehitliğe gömdüler. Üstüne öylesine çok toprak attılar ki, görseniz bir küçük dağ sanırdınız (Demirel, 1997: 29)

Tüm bu anlatılanlara rağmen Kreon, bu olayda elebaşının kim olduğunu anlayamaz:

KREON: (Şaşırarak) Kaçmadı mı? Kim bu?

SUBAY: İnanmanız çok güç. Nasıl ki biz de gözlerimize inanamadık.

KREON: Yeter. Adını soruyorum sana. Anlamıyor musun?

SUBAY: Çok yakınlarınızdan biri. Buraya gelirken gördüm. Şu anda, sarayın bahçesinde, fiskiyeli mermer havuzun kenarında Oidipus'un koltuğunda oturmuş, dalgın gözlerle havuzun sularına bakıyor.

KREON: Haimon mu yoksa? (Yakasından tutar, heyecanla haykırır.) Söyle, oğlum mu yoksa?

SUBAY: Efendimiz, bana acıyınız... Oğlunuz değil, ama onun nişanlısı, yeğeniniz, Antigone (Demirel, 1997: 30).

Alıntılardan anlaşılacağı üzere Demirel'in eserinde Antigone kardeşini gömmeye işlemini Sophokles'te olduğu gibi tek başına da yapmamıştır, gizli bir şekilde de.

KOROBASI

Gördüklerim karşısında

şaşırmamak elde değil.

Bu gördüğüm genç kız

Antigone değil mi?

Bahtsız Oidipus'un bahtsız kızı!

Neler oluyor? Kralın emrine

karşı mı geldin yoksa? Bir delilik

yaparken suçüstü mü yakalandın?

NÖBETÇİ

İşte buymuş suçlu! Ölüyü toprakla örterken

Suçüstü yakaladık onu. İyi de Kreon nerede (Sophokles, 2015:15)?

Demirel'in eserine bakıldığında eserlerde kullanılan kelimelerin ve kavramların bile çağdaşlaştığı görülür. Olayları ele alışı da yine modern toplumlarda daha çok ortaya çıkan kişinin kendini sonuna kadar savunması ve başkaldırı düşüncesiyle yorumlanmıştır. Onun eserinde ezilmişlerin başkaldırısı, bireysel direnişler daha fazla göze çarpmaktadır. Metinlerarasılık açısından da Demirel'in olayları farklı yorumlaması yazarın kendi görüşlerini esere katarak değişikliğe uğratması benöyküsel dönüşüme örnek olarak gösterilebilir. Demirel'in eserinde Antigone'nin ölüyü tek başına veya gizli bir şekilde gömmemiş olması onun yaşadığı toplumsal koşullarda toplumsallaşmanın, toplu direnişin, örgütlenmenin çoğalarak yardımlaşma ve dayanışma duygularının artmasının eserdeki yansıması ve onun da eserini bu duyguların ışığında dönüştürmesi olarak düşünülebilir.

Eserlerdeki farklılıkların temel nedeni yukarıda da belirtildiği gibi yazarların yaşadığı toplumsal koşulların ve düşüncelerin farklı olmasından dolayıdır. Fakat yazarların birbirlerinden esinlenmesi çok tesadüfi bir olay değildir. Nitekim

Sophokles büyük bir yazardır ve onun eserlerinin kendinden sonraki yıllarda izlerinin devam etmesi normaldir.

Sophokles Goethe gibi insanların ve tanrıların gözdesidir. Sahne oyunları neredeyse her zaman birincilik ödülünü kazanmıştır; çünkü kendi beğenisiyle Atinalıların beğenisi arasında bir kopukluk yoktur. Sophokles, Aiskhylos'tan da daha güçlü bir biçimde, Atina polisinin ulusal ve dinsel ortaklaşılığıyla kaynaşmaktadır: Aiskhylos'un kendisi bile ortaklığı yaratmaya çabalamamaktadır; Sophokles için bu kutsal ve onsuz edilemez bir veridir. Trajediye de bu veriden çıkarır: Trajik kahramanları canlı ortaklıktan kopup insanı mahveden bir yalnızlığa sürükledikleri zaman trajik olurlar; öteki yurttaşlarla öylesine birlikte yaşayan Sophokles yalnızlığın en büyük ozanıydı (Szerb, 2008: 42).

Yine aynı şekilde farklı kültürlerden, farklı yazarların Antigone gibi bir oyunu tekrar kaleme almaları rastlantısal değildir. Antigone, tragedya tarihinin en büyük kadın kahramanıdır denilebilir. Antigone tıpkı anaerkil dönemlerdeki kadın profili gibi gücün, asaletin, özgürlüğün, eşitliğin, onur ve gururun temsilcisidir.

Demirel ve Sophokles'in eserinde göze çarpan bir diğer farklılık ise Kreon'un Antigone karşısında gösterdiği tutumdur. Diğer eserler incelenirken de bahsedildiği gibi Sophokles'in eserinde Kreon, Antigone'ye karşı son derece sert bir tutum içindedir. Demirel'in eserinde ise tıpkı Fransız yazar Jean Anouilh'in Antigonesinde olduğu gibi daha yumuşak başlı ve Antigone'ye yardım etmek isteyen bir Kreon karşımıza çıkar.

KREON: Hem kendimi kurtaracağım, hem de senin için çıkar bir yol göstereceğim. Thebai'nin en büyük üç yargıcı benim başkanlığında seni yargılayacak, ben de onların verecekleri karara uyacağım. O kadar güzel ve inandırıcı konuşuyorsun ki, durumun bütün açıklığına karşın büyük yargıçlar seni suçsuz sayabilirler. Bu da her ikimizin kurtuluşu olur, sorun çözülür. Haydi bakalım, şimdi odana git ve oradan dışarı çıkma (Demirel, 1997: 37).

Görüldüğü gibi Kreon, Antigone'yi yargılama işini kendi yapmamış, adalete teslim etmiştir ve tek isteği Antigone'yi kurtarmaktır.

Antigone eserinin temelinde kral Kreon ve Antigone çatışması sürekli olarak gözümüze çarpar. Antigone ile Kreon kıyasıya savaşırlar. Onların kavgalarının bu kadar şiddetli olmasının başlıca sebebi onların hem bu kadar farklı hem de bu kadar benzer iki varlık olmalarıdır. Karakterleri benzemektedir fakat ruhları birbirlerinden farklıdır. Kreon Antigone'yi katı ruh, sert karakter olarak tanımlarken aslında kendini tanımladığının farkında değildir (bkz. Bonnard, 2004: 24).

Aonuilh'in eserinde de bahsedildiği gibi eserlerdeki kralın yani otoritenin ele alınış şeklindeki farklılıklar yazarların yaşadığı toplumsal koşulların değişmesinin bir sonucudur. Tıpkı Anouilh'de olduğu gibi Demirel'in yaşadığı dönemde de insanlar artık otoritelere karşı başkaldırmayı toplumsal olarak başarabilmiş, halk güçlenmiş ve örgütlenmiş dolayısıyla devletin başındaki otoriteden kimsenin korkusu kalmamıştır. Demirel de eserini bu görüşle Sophokles'ten farklı bir şekilde kaleme alarak eserini benöyküsel dönüşüme uğratmıştır.

Eserlerde göze çarpan bir diğer farklılık yukarıda da bahsedildiği üzere Demirel'in eserindeki yargıçlardır. Sophokles'in eserinde ise bir kahinin varlığı söz konusudur. Kreon Demirel'in eserinde yargıçların sözüne göre hareket ederken, Sophokles'in eserinde kahinin kehanetlerine göre hareket etmektedir. Bu durum da yine daha önce bahsedildiği gibi eserlerin farklı dönemlerde yazılmasının bir sonucu olarak gösterilebilir. Demirel, yirminci yüzyılın sonlarında kaleme aldığı eserinde kahin ve kehanet konularına yer vermek yerine daha modern yargılama yöntemine yer vermiştir. Subaylar, yargıçlar, mahkeme konularına yer vermesinin sebebi daha adaletli ve yasaların var olduğu bir dünya kurgulamak istemesinin bir sonucudur. Demirel kendi döneminin koşullarını eserine katarak eserini yine benöyküsel dönüşüme uğratmıştır. Eserlerde metinlerarasılık izi sürülürken de tüm bu detayların fark edilmesi yine okuyucuya düşmektedir, bunun için de okuyucunun detaylı bir bilgi birikimine sahip olması gerekmektedir.

Umberto Eco gerçek bir okuyucuda olması gereken özellikleri şu şekilde tanımlar:

Metni kurtarmak- yani, anlam yanılsamasını anlamın sonsuz olduğu bilincine dönüştürmek- için okur metnin her satırının bir başka gizli anlamı gizlediğinden kuşulanmalıdır; sözcükler, söylenmeyi söylemek yerine onu gizlerler; okurun utkusu, metnin her şeyi söyleyebileceğini- yazarın metnin söylemesini istediği şey dışında- keşfetmektir; metnin anlamı olduğu söylenen şey sözümona keşfedilir keşfedilmez, onun gerçek anlam olmadığından eminizdir; gerçek anlam en ötedeki, ondan da, bir sonrakinden de ötedeki anlamdır; hylis'ler – kaybedenler- yorum sürecini “anladım” diyerek bitirenlerdir. Ona göre gerçek okur, bir metnin gizinin, metnin boşluğu olduğunu anlayan okurdur (Eco, 2011: 49).

Eserlerdeki farklılıkları incelemeye devam edecek olursak; Antigone'nin nişanlısı, Kreon'un da oğlu Haimon, babasını da ikna ederek Antigone'ye yargıçların

huzuruna çıkmadan önce kaçmayı teklif eder. Fakat Antigone ölmek için yaratılmıştır denilebilir. Demirel'in eserindeki bu bölüm de Sophokles de yer almaz. Ayrıca Antigone Haimon'un teklifini kabul etmez ancak yine de yargıçların vereceği karar neticesinde kendinin de kurtulma ümidi vardır:

ANTİGONE: Sizler fazla telaşlandınız. Olur ki bunların hiçbirisi gerekmez. Durun bakalım, daha hep birlikte buradayız. Bakarsınız, üç büyük yargıç benim suçsuz olduğuma karar verirler. O zaman sorun kendiliğinden çözülür. Öyle değil mi, Haimon? Sen ne dersin, İsmene (Demirel, 1997: 46)?

Ancak Sophokles'in Antigone'si koşulsuz şartsız ölümü istemektedir.

ANTİGONE
...Öleceğimi biliyorum,
nasıl bilmem? Ama senin emrinle olmasa bile
bir an önce ölmeyi kar sayarım.
Benim gibi felaketler içinde yaşayan biri
ölünce kendini şanslı saymaz mı?
Böyle bir ölümle ölmek hiç acı vermez bana (Sophokles, 2015:18).

Demirel'in eserine Sophokles'den farklı bir bölüm eklemesi yine metinlerarasılık açısından genişletmeye örnektir.

Gerek Kemal Demirel'in eserinde olsun gerekse Sophokles'in eserinde olsun, ister kral tarafından yargılsın, ister yargıç tarafından, Antigonenin ölüm kararı verilir.

BİRİNCİ YARGIÇ: Yeterince konuştuk. Olan biten de meydanda; karara geçeceğiz. Bize söyleyecek son sözleriniz neler? Onları bekliyoruz. (Sert) Buyrun (Demirel, 1997:57).

Daha önce de bahsedildiği gibi, Demirel'in eserinde kararı yargıçlar verirken, Sophokles'in eserinde kararı Kreon verir.

KREON
Ölmeden önce bir faydası olsaydı feryadı figanın,
kimse vazgeçmezdi ağlayıp dövünmekten.
(Muhafızlara hitaben devam eder.)
Alın götürün hemen bunu, emrettiğim gibi
girişini taşlarla örün mezarının.
İster yaşasın, ister ölsün, bundan böyle

orası olacak evi, yapayalnız kalsın.
Bu kızın kanıyla kirletmedik ellerimizi
ama o da görmeyecek bir daha yukarı dünyayı (Sophokles, 2015: 35).

Antigone'nin eserlerin tümüne yansıyan tavrı ve eylemleri hakkında şunları söylemek mümkündür.

Antigone'nin onu diğer canlılardan ayıran, onu kendisi kılan, Kral Kreon'un otoritesine meydan okuyan tavrı, söz ve eylem biçimi iş gücüne ya da emeğe dayanmaz yalnızca bilinçli bir tercihe dayanır. Onun bu özgür seçime dayanan eylemi hiç kuşkusuz Kreon'un düşündüğünün aksine kamusal alanı kuran politik doğaya sahip bir etkinliktir. Doğası gereği politik olan bu eylemin temelinde Antigone'nin vicdan muhakemesi sonucunda vardığı evrensel adalet ilkesi vardır. O nedenle denilebilir ki, dramatik eylem ile politik durum insan ilişkilerinin resmini açığa çıkarması bakımından aynı şeylerdir ve bu eylem gerçekte ahlaki bir değerın savunmasıdır (Çankaya, 2015:243).

Eserlerde değinilmesi gereken bir diğer farklılık ise Kreon ile oğlu Haimon arasındaki diyalogda geçer. Sophokles'in eserinde Antigone'nin nişanlısı Haiomon ile Kreon arasında sert konuşmalar geçer. Haimon, babasını Antigone'yi öldürmekten vazgeçiremez. Kreon sert bir şekilde karşı çıkar bu duruma; ancak Demirel'in eserinde baba-oğul arasındaki diyalog daha yumuşaktır. Kreon, oğluna Antigone'yi kurtarmak istediğini ancak onun ısrarla ölümü seçtiğini söyler.

HAİMON: ... Olamaz babacığım olamaz. Sen bunu nasıl yaparsın?
KREON: Ben hiç bir şey yapmadım, Haimon. Onu kurtarmak için ne kadar uğraştım! Krallık onurumu, kişiliğimi, her şeyimi, her şeyimi, zaman zaman onun ayakları aşıtına serdim. Kurtulması için neler yapmadım ki!.. Ama o, tanıdığım insanların en inatçısı. Sen gözümün önüne geldin, anlattıklarını düşündüm. Gelinim olacak bir kızdı, aynı zamanda ben onun dayısıyım da (Demirel, 1997:63).

Kreon, Sophokles'in eserinde Demirel'in eserinden çok farklı bir tepkiyle karşımıza çıkar:

KREON
Açıkça kadının tarafını tutuyor bu oğlan.
HAİMON
Senin tarafını tutuyorum, kendini kadın görüyorsan onu bilemem.
KREON
Terbiyesiz! Sana mı kalmış babanı yargılamak?
HAİMON
Sadece haksız olduğunu, yanlış yaptığını düşünüyorum
(Sophokles, 2015: 29-30).

Haimon ile Kreon arasındaki konuşmalar ne yönde olursa olsun her iki eserde de Haimon ve Antigone'nin sonu ölüm olmuştur.

Demirel'in eserinde yine Sophokles'inkinden farklı olarak Kreon daha yumuşatılmış olarak karşımıza çıkar. Bu yine modernleşen toplumlarda halkın gücüyle otoritenin uğradığı bir değişimin sonucudur ve benöyküsel dönüşüme örnektir. Sophokles'in döneminin şartlarında kral Kreon'a yani otoriteye tek karşı çıkabilen Antigone olmuştur ve onun da sonu ölüm olmuştur.

Kral Oidipus'un kızı Antigone bir dramın kadın kahramanıdır. Antigone Sophokles'in kadın idealidir; bugün belki de tümüyle erkeklere seslenen Atina kültürünün kadın idealini aşırı sert, kadınsallığını yetersiz buluyoruz ama olağanüstülüğünü görmezden gelemiyoruz, Antigone'de sevginin her şeye egemen oluşu en başta gelen kadınsı çizgidir. Sophokles insancılığının sonsuz parolası birlikte nefret etmek üzere değil, birlikte sevmek üzere doğdum der. Kralın buyruğuna karşı ölümüne karşı, ki bu dindar Sophokles için son törenin yapılmaması en korkunç şeydir, bu yüzden Antigone Sophokles'e özgü trajik öğeyi üstlenmek zorunda kalır bu da toplumdan kopuş demektir. Antigone insanı şaşkınlığa uğratan bir akılcılığa sahip yas şarkısında son yolculuğuna çıkarken gelinlik duvağı olmadan, çocuksuz, gerdek yatağı dediği mezara giderken koro eşliğinde kendisi için bir ağıt yakar (Szerb, 2008: 43).

Antigone hiç şüphesiz tüm eserlerde asaletin, onurun, gururun başkaldırının temsilcisidir. Kreon da onun karşısında zulmün temsilcisi olarak karşımıza çıkar. Sophokles ve Demirel'in eserleri bu temel üzerine otursa da yazarların konuları ele alış biçimleri genellikle yazarın yaşadığı toplumsal koşullara ve yazarın iç dünyasında kurguladıklarına göre değişime uğramaktadır. Bu değişim ve dönüşüm noktasında da metinlerarasılık işin içine girer ve bunun nedenlerini açıklamaya çalışır. Çalışmamızda da tüm eserler bu doğrultuda incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışmada son olarak Kemal Demirel'in de eserine yer verilmesinin ardından tüm eserlerin metinlerarasılık bağlamında incelenmesi sona ermiştir. Son bölümde genel bir değerlendirme amaçlı tüm eserlerin toplu incelemesi yapılacaktır.

6. BÖLÜM

SOPHOKLES, BERTOLT BRECHT, JEAN ANOUILH VE KEMAL DEMİREL'İN ANTİGONE ADLI ESERLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

6.1. SOPHOKLES, BERTOLT BRECHT, JEAN ANOUILH VE KEMAL DEMİREL'İN ANTİGONE ADLI ESERLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Sophokles'in Antigone adlı eseri yüzyıllar boyunca önemini sürdürerek günümüze kadar ulaşmış, dünya edebiyatının en önemli eserleri arasına adını yazdırmayı başarmıştır. Bu nedenledir ki tarih boyunca pek çok edebiyatçı onun eserlerinden etkilenmiştir. Sophokles'in eserinin klasikleşmesinin temel nedeni onun yüzyıllar öncesinde sevgi, onur, gurur, devlet otoritesi, adalet, ölüm gibi insanlığa dair ortak değerleri işlmesidir. İnsanlığın ortak değerleri hala değişmemiştir ve Antigone'nin konusuna olan ilgi nedeniyle aradan yıllar geçmesine rağmen Sophokles'in eserinin uyarlamaları kaleme alınmıştır. Çalışmamız boyunca bu edebiyatçılara ve eserlere değinerek, Sophokles'in ve eserinin onlar üzerindeki etkisini gözler önüne sermeye çalıştık. Bu bölümde ise çalışma boyunca bahsi geçen yazarlar ve eserlerin metinlerarasılık yöntemlerinden faydalanılarak genel bir değerlendirilmesi yapılacaktır.

Her metin kendinden önceki metinlerden bir şekilde etkilenmiştir. Bunun çeşitli yolları vardır ve metinlerarasılık metinlerin bu ilişkilerini saptamak için vardır.

Bir metni metin yapan başlıca ölçütlerin arasında, metnin diğer metinlerle ve dış dünyadaki olaylarla ilişkisi bulunmaktadır. Metinler dış dünyadan bağımsız olarak düşünülemezler, aksine genellikle başka metinlerle ve dış dünyadaki olaylar ve nesnelerle iç içedirler. Bu nedenle başka metinleri okuma ve daha sonrasında ise yazma metinlerarası bir süreçtir. Metni metin yapan özellikler de bunlardır (bkz. Ögeyik, 2008: 21).

Eserlerin toplu incelemesi yapılırken, benzer ve farklı yönlerinin incelendiği bir tablodan faydalanılacaktır. Tablo daha çok hangi yazarın hangi karakteri nasıl ele aldığıyla ilgili olacaktır.

	SOPHOKLES	BERTOLT BRECHT	JEAN ANOÛÏLH	KEMAL DEMİREL
ANTİGON E	Eserde inatçı bir Antigone karşımıza çıkar. Ölmeyi ister. Onuruna düşkün ve onuru için herşeyi göze alan, devlet otoritesine bile başkaldıracak kadar da cesur bir Antigone. Dini ritüellerin yerine getirilmesi onun için çok önemlidir.	Antigone inatçı ve ölümüne razı olmuş durumdadır.	Fazlasıyla inatçı bir Antigone karşımıza çıkar. Ölmekten başka hiç bir şey düşünmez.	İnatçı ve ölümü isteyen bir Antigone vardır.
Antigone'nin Ölüm şekli	Bir zindanda boynuna şalını düğümleyerek kendini asmıştır.	Kaya mezarda kumaştan bir ilmikle kendini asmıştır.	Mezarın dibinde kemerinin telleriyle kendini asmıştır.	İssız bir maden ocağı kuyusunda, canlı canlı gömülüp öldürülmüştür.
KREON	Kreon acımasız bir şekilde Antigone'nin ölüm fermanını verir. İktidarın alt edici kötücü gücün	Kreon ne çok acımasız ne de çok duygusaldır .	Çok merhametli bir Kreon vardır. En başından beri ısrarla Antigone'yi kurtarmaya	Kreon, Antigone'ye yardım etmeye çalışır fakat Antigone yardımlarını geri çevirir.

	temsilcisidir. Aynı zamanda devlet erki. Zalim.		çalışır.	
Kreon'un sonu	Tüm eserlerin ortak noktası olarak; Kreon ister acımasız olsun ister vicdanlı, eserlerin sonunda Antigone onurlu bir şekilde ölmüştür fakat asıl kaybeden Kreon olmuştur. Kreon bu olay sonunda oğlunu, karısını, kendine olan güvenini kaybetmiştir. Onun bu hırsı, nefreti ve otoritesi aile birliğinin yok olmasına neden olarak sonunu hazırlamıştır.			
HAİMON	Babasına karşı çıkar. Fakat zalim babasını ikna edemez. Karnına kılıç saplayarak Antigone'nin yanında ölür.	Haimon babasına karşı çıksa da eserin sonunda Antigone ile birlikte kendini ölüme terkeder.	Haimon babasına hesap sorar. Babası Antigone'yi yaşamaya ikna edemediğini söylese de babasına inanmaz. Kendini öldürür.	Haimon babasıyla daha ılımlı bir diyalog kurar. İkisi de Antigone'yi ölümden vazgeçirmeye çalışır; fakat Haimonun sonu da ölüm olur.
Haimon'un Ölüm şekli	Kendi kılıcını karnına saplayarak hayatına son vermiştir.	Kılıcını karnına saplayarak Antigone'nin yanında ölmüştür.	Antigone'nin mezarının içinde kendi kılıcını karnına saplayarak ölmüştür.	Antigo'den ayrı bir yerde, onun ölüm haberini alması üzerine kendini silahla öldürür.
İSMENE	Antigone'nin tam zıttı olarak dönemin kadın tanımına uygundur.	Anti-Antigone olarak karşımıza çıkar.	Antigone'yi de kardeşini gömmekten vazgeçirmeye çalışır. Sürekli	Kardeşlerini seven fakat devlet otoritesi karşısında kadının elinden

	Kreon'dan korkmaktadır.	Kardeşini gömme işlemini gerçekleştirmez çünkü kralın yasalarında n korkar.	kadınların güçsüz olduğuna vurgu yapar.	hiç bir şey gelmeyeceği düşüncesiyle Antigone'nin tam zıttı bir karakter olarak karşımıza çıkar.
KÂHİN-YARGIÇ	Eserde kâhin vardır. Kreon'u kararından vazgeçiren de yaşlı kâhin olur.	Eserde kâhin vardır; fakat Kreon kâhine pek de kolay inanmaz.	Eserde herhangi bir kâhin ya da yargıcın varlığından söz edilmez.	Eserde daha modern olarak üç tane yargıç bulunur ve Kreon yerine Antigone'yi bu üç yargıç sorgular.
Kâhin ve yargıç	Eserlerde, yazıldıkları zaman dilimine göre bazı değişiklikler yapılmıştır. Bu nedenle eserlerde giderek bir kâhinin baskısı azalmış, Anouilh'in eserinde br kâhinin varlığından bile bahsedilmemiş, Demirel'in eserinde ise modern toplumlara ayak uydurularak, kâhin yerine adaletli bir toplum düşünülerek üç tane yargıça yer verilmiştir.			
EURYDİK E	Eserin sonunda kendini öldürür.	Eserde Eurydike'ni n ölümünden bahsedilmez.	Oğlunun öldüğünü duyan Eurydike de ölür.	Eserde Eurydike'nin bahsi geçmez.
SONUÇ BÖLÜMÜ	Kreon pişman olsa da Antigone'nin ölümünü engelleyemez. Hem oğlu	Haimon'un ölümüne üzülen Kreon, Thebai'nin düşeceği	Antigone'yi yaşamaya ikna edemeyen Kreon, oğlunun ve karısının	Antigone ısrarla suçunu kabul eder ve hem kendi hem de nişanlısı Haimon

	Haimon hem karısı Eurydike ölür. Tek başına mutsuz bir hayatı olur.	endişesini yaşarken oyun sona erer.	ölümünü de engelleyemez; fakat her şeye rağmen aşırı bir sakinlikle hayatına devam eder.	yanyana ölürler.
--	---	--	--	------------------

Tabloda genel hatlarıyla verilen bilgiler ışığında, eserlerde en dikkat çeken ve ortak noktanın Antigone'nin kendine has biricik tavrıdır. Tüm eserlerde Antigone'nin inatçılığı ve ölümü ne kadar istiyor olduğu görülür. Eserin tümünde görülen bu benzerlik yeniden yazmaya örnek olarak gösterilebilir.

Sophokles'in elimize ulaşan yedi tragedyasında altı tane intihar mevcuttur; bunlardan yalnızca iki tanesi, bütün ayrıntılarıyla ve ince ince anlatılır, bu anlatımlar tıpkı adli tıp mahkemelerindeki tutanaklarda olduğu gibidir. Antigone'nin intiharı hakkında yalnızca, onun kendisini karanlık bir odacıkta giysisinin kemerine astığını; Haimon'un intiharı hakkında kendisini babasının üzerine attığını ve ardından kılıcını kendi kendine batırdığını biliriz (bkz. Kott, 2006: 99).

Eserlerde dikkat çeken bir diğer konu, eserlerde Kreon'un kararlarında etkili olan bir kâhin ya da yargıça yer verilmiş olmasıdır. Sophokles'in eserinde bu mercii kâhinken; Kemal Demirel'in eserinde daha modern bir şekilde ele alınarak bu karar mercii yargıç olarak seçilmiştir. Hatta tek bir yargıç değil üç tane yargıcın varlığı söz konusudur. Bu da modernleşen toplumlarda hak ve adalet kavramlarına verilen değerin artması, otoritenin gücünün azalmasıyla insanların kendilerini savunabilecekleri mahkemelerin varlığının bulunması olarak değerlendirilebilir. Eserlerde görülen bu farklılıkların nedeni yazarın içinde bulunduğu siyasal ve toplumsal şartlar gereği eserinde uyguladığı benöyküsel dönüşümdür. Yani yazar eserini kendi bakış açısına göre tekrar şekillendirmiştir.

Devletin düzeni, yasaları ve esenliği ile eski tanrısal düzenin, kişinin esenliği arasındaki çatışmayı işleyen Antigone, bu bağlamda Kreon örneğinde, devlet erki, yetkisi ve yasaları ile evrensel insanlık yasaları arasındaki bağıntıyı ele almakta; halk meclisinin onayı olmaksızın, Antigone'yi yargılamadan mahkûm eden Kreon örneğinde, başına buyruk devlet adamlarının iktidarın kuklası durumuna düşeceklerini gösterirken, devlet yasalarının da aslında insanlık yasalarına bağlı olduğunu göstermektedir: Birey

devlet için değil, devlet insan için vardır. Antigone, yeni toplumsal düzene karşı çıkmamakta, erdem, hoşgörü ve sevgiye dayalı hukuku ve bireyin haklarını savunmaktadır; Antigone için sevgi, iktidardan daha önemlidir, insanın gerçek doğası sevgide yatmaktadır çünkü (Çalışlar,1994:25).

Yine Haimon'un ölüm şekline baktığımızda, sadece Kemal Demirel'in eserinde diğerlerinden farklı olarak Haimon kendini kılıcıyla değil silahıyla öldürmüştür. Bunun nedeni olarak da yine yazarların eserlerini içinde bulundukları zamanın şartlarına göre kaleme almaları konusu gösterilebilir. Yani Demirel'in eserinde benöyküsel dönüşüm göze çarpmaktadır.

Bu tip farklılıklar haricinde eserlerin genel olarak benzerlik gösterdiği söylenebilir ve Eserlerin birbirlerinden etkilenme sürecinde en çok anıştırma yoluyla okuyucuya aktarıldığı kolayca farkedilmektedir.

Yine, anıştırma, alıntı gibi, daha önce söylenmiş olan bir şeyi açığa çıkartmaz, söylenmemiş bir şeyler gizler içerisinde, bundan da geriye, Riffaterre'in deyişiyle bir iz kalmıştır. Anıştırma bir yarım alıntıdır. Belli bir metni, alıntıdağı gibi, bütünüyle olduğu gibi değil, kısmen, kısıtlı olarak, tam belirtmeden alıntılar. Burada okurun yapması gereken şey yarım ipuçlarından yola çıkarak bütünü tamamlamaktır (Aktulum, 114:1999).

Çalışmada incelenen eserlerin genel bir değerlendirmesi yapıldığında, tekrar göze çarpan ilk unsurun asırlar öncesinde kaleme alınan bir eserin dünya edebiyat tarihini nasıl yönlendirdiğı olmuştur. Bunun sebebi ise metinlerarasılıktır. Joachim du Bellay bu konu hakkında şunları söyler:

Geleceğin eleştirmeninin yazardan özellikle de ozandan izlemesini isteyeceğı anayollar şunlardır:

- 1- Fransız dilinin yazı dili olarak benimsenip geliştirilmesi
- 2- Eskilerin yani eskil Yunan ve Latin yazın yapıtlarının örnek alınması
- 3- Gene eskil Yunan ve Latin yazın yapıtlarının türlerinin benimsenmesi (bkz.

Yücel, 2007:14).

Görüldüğü gibi Antik Yunan'a dönüş benimsenmiştir. Bu nedenle yazarların Antik Yunan yazarlarına ve eserlerine ilgi duymaları hatta onlardan etkilenmeleri olağan bir durumdur. Eski Yunan' a geri dönüş konusunu Nedim Gürsel de ele almıştır:

Batı kültürünün temelini oluşturan hümanizma hareketinin eviri yoluyla gerçekleştirildiğini, Batı'nın kendi bilim ve sanat değerlerini üretmeden önce, geçmiş çağın özellikle de eski Yunan ve Roma uygarlıklarının kalıtına sahip çıktıklarını biliyoruz (Grsel, 1997: 53).

Tüm bu eviri etkinlikleri ve Antik Yunan veya Roma'ya dönüş, bizi metinlerarasılığa götürür çünkü yazılanın tekrar yazılması, yazarların birbirlerinden etkilenmesi hatta taklit etmesi gibi pek çok konu metinlerarasılığın çalışma konusunu oluşturur.

Eserlerin metinlerarasılık açısından toplu bir incelemesinin yapılmasının ardından sonuç kısmına geçilecektir.

SONUÇ

Bu çalışmada ünlü tragedya yazarı Sophokles'in yüzyıllardır pek çok okurun ve yazarın ilgisini çekmeyi başarmış, insanlığın aradan ne kadar zaman geçerse geçsin her dönemde ve coğrafyada özünden pek bir şey kaybetmeden belli değerler etrafında toplandığını gösteren eseri Antigone incelenmiştir. Eserin baş kahramanı Antigone'nin daha adından başlayan karşıtlığı, belli yaptırımlar karşısında takındığı tutum ve davranışları, din ile toplumsal kurallar ve devlet otoritesi arasında kalışı ama insani olanı ön plana çıkarmaya çalışması onu özellikli kılan temel unsurlardır. Bu bağlamda Sophokles'in bu eserinden esinlenerek yeniden yazan Jean Anouilh, Bertolt Brecht ve Kemal Demirel'in eserleri inceleme konusu olarak seçilmiştir. Bu çalışmada, söz konusu farklı yazarlar acaba hangi unsurlar açısından Antigone'ye yaklaşmışlar, neden bu eseri yeniden yazma gereksinimi duymuşlar ve hangi ayrıntılarla ve unsurla yeniden bu eseri işlemişler bunun izi sürülmeye çalışılmıştır.

Çalışmada öncelikle karşılaştırmalı edebiyat bilimi üzerinde durulmuş, eserler öncelikle karşılaştırmalı edebiyatın daha sonra metinlerarasılığın verilerinden yararlanılarak incelenmiştir. Farklı yazarlar tarafından farklı ülkelerde ve yıllarda kaleme alınan eserler, farklı kültürlerde ve dönemlerde yazılan eserlerin incelenmesini kendine görev edinen karşılaştırmalı edebiyatın verileri ışığında aydınlatılmaya çalışılmıştır. Bu inceleme yapılırken, yine farklı metinlerin birbirleriyle olan ilişkisini inceleyen metinlerarasılığın olanaklarından da faydalanılarak çalışma tamamlanmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde kuramsal çerçeve başlığı altında karşılaştırmalı edebiyat ve metinlerarasılık ilişkisi üzerinde durulmuştur. Karşılaştırmalı eleştiri ve metinlerarasılığın aslında çok yakın ilişki içerisinde olduğu, birçok noktada buluştuğu, karşılaştırma için zemin hazırladığı hususları üzerinde durulmuştur..

İkinci bölümde metinlerarasılık ve metinlerarası unsurlar hakkında bilgi verilmiştir. Metinlerarasılık konusu ortakbirliktelik ve türev ilişkileri, biçimsel ve anlamsal dönüşümler başlıklarıyla incelenmiştir. Bu sayede uygulama bölümüne geçilmeden, çalışmada kullanılacak metinlerarasılık hakkında yeterince fikir sahibi olunabilmesi adına belli başlı kavramların ele alınması ve çalışmanın ana hareket noktalarının ne olacağıyla ilgili bilgilerin verilmesi amaçlanmıştır.

Üçüncü bölümde ise çalışmada incelenen eserler ve yazarları temel özellikleri açısından anlatılmaya çalışmış, çalışma konusu açısından belli başlı unsurları ön

plana çıkarılmıştır. Öncelikle alt metnimiz olan “Antigone” ve Sophokles hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra ünlü tiyatrocu Bertolt Brecht ve eseri “Sophokles’in Antigone’si” üzerinde durulmuştur. Ardından Fransız yazar Jean Anouilh ve “Antigone”’si son olarak da Kemal Demirel ve eseri “Antigone” hakkında bilgi verilerek okuyucunun incelenecek yazarlar ve eserler hakkında bilgi sahibi olması amaçlanmıştır.

Uygulama bölümü olan dördüncü bölümde ise, alt metin olarak seçilen Sophokles’in Antigone’si diğer eserlerle metinlerarasılığın olanaklarından faydalanılarak karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. İlk olarak Bertolt Brecht’in eseriyle alt metin olan Sophokles’in eseri değerlendirilmiş ve Brecht’in eserine bir takım eklemeler yaparak daha da genişletmiş ve yeni anlamlarla donatmış olduğu tespit edilmiştir. Daha sonra Jean Anouilh’in eseri yine altmetin ile birlikte ele alınmış ve Anouilh’in eserinin yoğunlukla olara İkinci Dünya Savaşı’nın tesiriyle kaleme alındığını ve eserlerdeki dönüşümlerin bu noktada yaşandığı görülmüştür. Son olarak da daha güncel bir tarihte kaleme alınan Kemal Demirel’in eseri incelenmiş onun da eserinde modernleşmenin etkisiyle yeni kavramlar kullandığı, olaylara daha güncel bir bakış açısı getirdiği ortaya çıkarılmıştır.

Son bölüm olan beşinci bölümde; tüm eserlerin Sophokles’in eseriyle olan ilişkisinin incelenmesinin ardından yine metinlerarasılık yöntemlerinden faydalanılarak, bütün eserlerin toplu bir değerlendirmesi yapılmıştır bu değerlendirme yapılırken bir tablodan yararlanılmıştır ve bazı tespitlerde bulunulmuştur. Eserin ana kahramanı Antigone tüm eserlerde adaletin savunucusu olarak karşımıza çıkmaktadır ve onun karşısında zulmün ve otoritenin temsilcisi Kreon vardır. Tüm eserler bu iki kahraman arasındaki çatışmayı konu alır. Eserlerde yer alan diğer kahraman ve unsurlar yine Antigone ve Kreon’un eylemlerine göre şekil alırlar. Eserlerin tümünün özünde bu sonsuz çatışma yer alsa da yazarların farklı arka planları, yazın geçmişleri, okuma birikimleri, yaşam öyküleri sebebiyle bu çatışmanın seyrinde bazı değişiklikler görülebilmektedir. Çalışmada bu değişim ve dönüşümler metinlerarasılık ışığında aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Çalışmada bu konunun seçilmesinde, ünlü bir tragedyanın hem metinlerarasılık hem de karşılaştırmalı edebiyat verilerinden yararlanılarak daha önce hiç incelenmemiş olması etkili olmuştur. Dünya edebiyatının ünlü eserlerinden Antigone, daha önce farklı açılardan yüksek lisans ve doktora tezlerine konu olmuş olsa da bizim çalışmamızla birlikte ilk olarak metinlerarasılık ve karşılaştırmalı

edebiyat bilimine inceleme konusu olmuştur. Çalışmada, farklı dönemlerde ve kültürlerde keleme alınan Antigone'lerin metinlerarasılığın olanaklarıyla karşılaştırmalı olarak incelenmesi amaçlanmıştır ve bazı bulgulara ulaşılmıştır. Buna göre; Sophokles tragedya tarihinin en büyük yazarlarından biridir ve en önemli eserlerinden olan Antigone aradan yüzyıllar geçmesine rağmen dikkat uyandırmaya devam etmiştir. Antigone'nin bu denli dikkat çekmesinin başlıca sebebi Sophokles'in eserinde konu olarak seçtiği temalardır. Antigone'nin konusunu aşk, sevgi, ölüm, onur, gurur, başkaldırı, hak, adalet, otorite gibi insanlığın özünü oluşturan konular oluşturur. Bu nedenle aradan geçen yıllara rağmen pek çok edebiyatçı Antigone'nin uyarlamalarını kaleme almışlardır. Metinlerarasılık da burada devreye girmektedir. Esinlenme olarak adlandırılan yeniden yazma, metinler ve yazarlar arasındaki etkileşimi sağlayan ve bu sayede edebiyatı tek düzelikten ve kısırlıktan kurtaran aynı zamanda yaratıcılığın önünü açan bir yöntemdir. Bu sebeplerden ötürü eğer bir metin söz konusu ise metinlerarasılık kaçınılmaz bir gerekliliktir. Karşılaştırmalı edebiyat ise temel çıkış noktasını farklı dönemlerde ve kültürlerde yazılan eserlerin incelenmesi olarak seçmesi sebebiyle birden çok metinden faydalanan her çalışma onun inceleme alanını oluşturur. Çalışmada da birden çok eserin incelenmesi sebebiyle karşılaştırmalı edebiyat başlıca kullanılan yöntem olarak seçilmiştir.

Eserlerdeki benzerlik ve farklılıklar ve yazarların eserlerini uğrattığı değişim ve dönüşümler metinlerarası bir okuma aracılığıyla gün yüzüne çıkarılmış ve eserlerde yöntemlerinden faydalanılarak ortaya konulduğu esnada dikkat çeken temel noktalar şu şekilde netleşmiştir: İncelenen eserler alt metine çoğu noktada bağlı kalmışlardır çünkü yazarlar sözkonusu alt metni yeniden yazmış ve kendi eserlerini yeni anlamlarıyla da donatmışlardır. Eserlerdeki farklılıkların başlıca sebepleri araştırıldığında ise yazarların her birinin yaşadığı sosyal, siyasi ve toplumsal koşulların onların yaşam tarzlarına, düşünce yapılarına, bilinçaltlarına doğrudan ya da dolaylı olarak etkide bulunduğu ve yön verdiği saptanmıştır. Bu koşullardan etkilenme dereceleri de onların eserlerine yansımıştır. Kısacası yazarlar alt metinden etkilenmelerinin yanı sıra kendi yaşam hikâyelerine göre metinlerini oluşturmuşlardır. Böylece yeni metinler ortaya çıkmıştır. Çalışmada ortaya çıkan bu yeni metinler metinlerarasılık ve karşılaştırmalı edebiyat verilerine göre değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Eserlerden elde edilen bir diğer sonuç ise alt metinden sonra kaleme alınan neredeyse tüm metinlerde yazıldığı dönemin şartlarına göre bir yeniden gözden

geçirme ve zamanın unsurlarıyla yeniden organize etme söz konusudur. Bu tamamen yaşanan dönemin şartlarına bağlıdır ve eserlerde kullanılan araç gereçlere, kavramlara, olayları ele alış biçimlerine yansımıştır. Bu da çalışma esnasında dikkat çekilen unsurlardan biri olmuştur.

Tüm bu tespitler aracılığıyla, çalışma esnasında verilen örnekler ve alıntılar yardımıyla çalışmada gerçekten sözkonusu eserlerde metinlerarasılıktan yoğun olarak yararlanıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Antigone birçok kez yeniden yazılmış ve belki de yazılmaya ve çeşitli açılardan araştırılmaya devam edecektir. Bu çalışmanın daha sonra yapılacak olan gerek metinlerarasılık gerekse karşılaştırmalı edebiyat araştırmalarına faydalı bir örnek olmasını umut ediyoruz.

KAYNAKÇA

Aktulum, K.(1999). Metinlerarası İlişkiler, Öteki Yayınları, Ankara.

Aktulum, K. (2001). 1. Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat Sempozyumu, Osmangazi Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

Aktulum, K. (2004) .Parçalılık Metinlerarasılık, Öteki Yayınları, Ankara.

Anouilh, J. (1955). Antigone, Maarif Basımevi, İstanbul.

Anouilh, J. (2012). Antigone, Agora Kitaplığı, İstanbul.

Aristoteles . (2016). Poetika, Can Yayınları, İstanbul.

Aydın, K. (1999). Karşılaştırmalı Edebiyat Günümüz Posmodern Bağlamda Algılanışı, Birey Yayınları, İstanbul.

Aytaç, Gürsel. (2003). Genel Edebiyat Bilimi, Say Yayınları, İstanbul.

Barthes, R. (1990). Yazı ve Yorum, Metis Yayıncılık, İstanbul.

Brecht, B.(1994). Sofokles'in Antigone'si, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Brecht, B. (1994). Me-Ti Özdeyişler Kitabı, Mitos Yayınları, İstanbul.

Brecht, B. (1997). Bütün Oyunları Cilt 11, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul.

Bonnard, A. (2004). Antik Yunan Uygarlığı 2 Antigone'den Sokrates'e, Evrensel Basım-Yayın, İstanbul.

Brockett, O. (2010). Tiyatro Tarihi, Dost Kitabevi, Ankara.

Castex, P.G, Surer, P.(1967). Manuel des Etudes Littéraires Françaises : Le XIXe siècle, Librairie Hachette, Paris.

Çalışlar, A. (1994). Tiyatro Oyunları Sözlüğü Cilt 1, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul.

Çalışlar, A. (1993). 20. Yüzyılda Tiyatro, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul.

Çankaya, A. (2015). Yasa Üzerine İki Farklı Perspektif: Antigone ve Sokrates, Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, 2015 Bahar, Sayı 19.

Demir, Fırat. (2009). Jean Anouilh'in Antigone Oyununun Stanislavski Sistemine Göre Çözümlemesi ve Rol Yaratım Sürecinde Kreon Karakterinin Tahlili, Oyunda Kreon Adalet İlüzyonu İlişkisi, Bahçeşehir Üniversitesi Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Demirel, K. (1997). Toplu Oyunlar. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Demirel, K. (2009). İnsanın Yeryüzü Yolculuğu Mevlana ile Konuşmalar, Pupa Yayınları, İstanbul.

Demirel, K. (2009). Piano Piano Bacaksızı Pupa Yayınları, İstanbul.

Eco, U. (2011). Yorum ve Aşırı Yorum, Can Yayınları, İstanbul

Ekiz, T. (2006). Almanca Yazan Türklerde Metinlerarasılık, Çankaya Üniversitesi Yayınları, Ankara.

Erhat, A. (2008). Mitoloji Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Freeman,C. (2003). Mısır, Yunan, Roma ve Antik Akdeniz Uygarlıkları, Dost Yayınevi, İstanbul.

Foucoult, M. (2001). Doğruyu Söylemek, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Göktürk, A. (1997). Okuma Uğraşı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Gürsel, N. (1997). Başkaldıran Edebiyat, Yapı Kredi Yayınları , İstanbul.

Hegel, G.W.F (1986) . Tinin Görüngübilimi , çev: Aziz Yardımlı, İdea Yayınları, İstanbul.

Hölderlin, F. (2012). Şiir ve Tragedya Kuramı, Notos Kitap, İstanbul

İşler, E. (2010). Batı Edebiyatında Kahraman, Pamukkale Üniversitesi Yayınları, Denizli.

İşpiroğlu, Z. (1992). Eleştirinin Eleştirisi, Cem Yayınevi, İstanbul.

Kott, J. (2006). Antik Tragedyalar Ve Çağdaş Yorumları, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul.

Kula, O.B. (2014). Brecht, Lukacs, Bloch Sanat ve Edebiyat, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Mauron, C. (2000). Çeviri Bahçesinde Beş Dilli Kuş, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Nutku, Ö. (1985). Dünya Tiyatrosu Tarihi 2 , 19. Yüzyıldan Günümüze Kadar, Remzi Kitabevi, Ankara.

Ögeyik, M. (2008). Metinlerarasılık ve Yazın Eğitimi, Anı Yayıncılık, Ankara.

Paksoy, B.K. (2011). Tragedya ve Siyaset Eski Yunan’da Tragedyanın Siyasal Rolü, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul.

Özkan, S. (2012). Murathan Mungan’ın “Yedi Kapılı Kırk Oda” Adlı Eserine Metinlerarası Bir Yaklaşım, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.

Paksoy, B. K. (2011). Tragedya ve Siyaset Eski Yunan’da Tragedyanın Siyasal Rolü, Mitos-Boyut Yayınları, İstanbul.

Rifat, M.(2008). Yaklaşımlarıyla Eleştiri Kuramcıları, Sel Yayıncılık, İstanbul.

Sakallı, C. (2006). Karşılaştırmalı Yazınbilim ve Yazınlararasılık / Sanatlararasılık Üzerine, Seçkin Yayıncılık, İstanbul.

Samoyault, T. (2001). Lintertextualité, Mémoire de la Littérature, Edition Nathan/HER, Paris.

Sina, A. (2010). Sophokles’in Direnişçi Kadın Kahramanı: Antigone” Kahraman, Pamukkale Üniversitesi Yayınları, Denizli 2010.

Sivri, M. (2013). Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi Kongresi Kùltürler ve Değerler Buluşması, Kırıkkale Ünivrsitesi Yayınları, Kırıkkale.

Sophokles.(2011). Antigone, Mitos Boyut Yayınları , İstanbul.

Sophokles.(2004). Elektra, Bordo Siyah Yayınları, İstanbul.

Sophokles. (2013). Antigone, Sümer Kitabevi, İstanbul

Sophokles. (2014). Kral Oidipus, Bordo Siyah Yayınları, İstanbul.

Szerb, A. (2008). Dünya Yazın Tarihi, Dost Kitabevi, Ankara.

Şener, S. (1997). Yaşamın Kırılma Noktasında Dram Sanatı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Şener, S. (1998). Düünden Bugüne Tiyatro Düşüncesi, Dost Kitabevi, İstanbul.

Thomson, G.(1990). Aiskhylos ve Atina: Tragedyanın Kökeni, Payel Yayınları, İstanbul.

Zerenler, D. (2005). Antigone'nin İki Farklı Yorumu, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 2005 Sayı 18

Yonarsoy, Y. K. (1991). Grek Edebiyat Tarihi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları , İstanbul.

Yücel, T. (2007). Eleştiri Kuramları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

<http://www.mimesis-dergi.org/2011/06/sophokles-antigone/>

http://abs.kafkas.edu.tr/upload/225/Antik_Yunan_Tiyatrosu.pdf

<http://archive.is/wwGIB>

<http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s18/zerenler.pdf>

<https://www.biyografi.net.tr/jean-anouilh-kimdir/>